1796

De Minang Kabausche Nagari

DOOR

L. C. WESTENENK.

C 31

PADANG
Winkel Maatschappij v/h. P. Bäumer & Co.
1913.

10631 (1b

1796
C 31

DE MINANG KABAUSCHE NAGARI.

BIBLIOTHEEK 10631 DEPARTEMENT VAN KOLONIEN

De wenschelijkheid is gebleken om meer licht te doen vallen op alle aangelegenheden en instellingen in verband staande met de nagari ter Sumatra's Westkust, opdat een duidelijk beeld worde verkregen van deze, naar het adatrecht zelfstandige territoriale gemeenschap, *) die wij Minang Kabausche gemeente noemen.

Dit opstel is geschreven om tot die gewenschte meerdere bekendheid met de Minang Kabausche nagari bij te dragen. Het wordt verdeeld in zeven hoofdstukken, n.l.

Blz.
2 I. Het ontstaan van de nagari; grenzen; omschrijving en voorkomen.
8 II. Grondgebied en grondenrecht.
25 III. Bestuur; volkshoofden.
61 IV. Vermogenswezen.
81 V. Adat en adatrechtspraak.
104 VI. Rechtspersoonlijkheid.
105 VII. Urgentie van nadere regeling.

—

Het zal in hoofdzaak het streven zijn, beknopt weer te geven hoe de nagari-toestanden zijn, en hoe de bevolking zich hare rechten of bevoegdheden denkt; ter documenteering **) zal ik, waar het te pas komt, de betrekkelijke adatspreuken, *pitoea*, *papatah* en *kato adat (papatah* en *patitih)* aanhalen. ***) Tevens zal melding worden gemaakt van regelingen, door het Europeesch bestuur getroffen ten aanzien van eenige aangelegenheden.

—

Het woord „nagari" is van Sanskrietschen oorsprong.

---

*) Vgl. van Vollenhoven's Miskenningen van het adatrecht, bl. 6.

**) Hier en daar heet het wel, dat Minang Kabausche oude gezegden en spreekwoorden niet als uitleggieg kunnen gelden, —dat zij eerder uitleg vereischen. Men kan hierbij speciaal het oog gehad hebben op de *pitoea's*, de spreekwijzen die een zedeles uitspreken of in overbouwde bloemspraak een moraal verbergen, of op de *pantoen's*; hierbij is inderdaad dikwijls uitleg onmisbaar. De *papatah's* en de *kato adat* echter zijn dikwijls een goede basis, veelal een betrouwbaar uitgangspunt; maar men moet uit den aard der zaak de taal kennen, om tot den kern te kunnen doordringen.

***) Het komt mij voor, dat de gebruikte uitdrukkingen het best als volgt te vertalen zijn: *pantoen*=vers; *pitoea*=zedespreuk; *papatah*=spreuk, spreekwoord; *kato adat, patatah, patitih*=adatregel.

De Hindoe-Javaansche kolonisten zullen in het laatst der 13de eeuw dezen naam hebben gegeven aan de dorpsstaatjes, die zij hier vonden.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het ontstaan van de nagari; grenzen; omschrijving en voorkomen

a. Ontstaan.

De verdienstelijke adat-beschrijver de Rooij heeft in zijne „Nota omtrent de oeang adat" op heldere wijze in woorden gebracht, hoe het ontstaan van de eerste nederzettingen moet worden gedacht en welke de aard van het grondbezit in Minang Kabau zoude zijn.

Uit de genoemde nota wordt hier een en ander overgenomen.

Men denke zich dan terug in den tijd, dat het land een ongerepte wildernis was, en dat ergens menschen waren, die uitzwermden.

Pariangan Padang Pandjang, het oudste centrum.

De overlevering leert, dat de eerste stichters van verscheidene nagari's terug konden gaan tot de nagari Pariangan Padang Pandjang, gelegen aan den zuidelijken voet van den Marapi; de rustpunten van de bevolking op den weg van die nagari naar hun tegenwoordige vestiging zijn zeer goed na te gaan, de betrekkingen tusschen vele familiën eener plaats en familiën op die vorige rustpunten worden aangehouden, en geven aanleiding tot jaarlijksche bezoeken (*mandjalang*) en uitnoodigingen tot het bijwonen van feesten.

Het uitzwermen van de bevolking van het oudste centrum uit, Pariangan Padang Pandjang dus, gaf aanleiding tot het doen ontstaan van stichtingen door enkele mannen, vergezeld van vrouwelijke familieleden, zij voorzagen zich van de noodzakelijkste levensbehoeften door uitoefening van extensieven landbouw, door visscherij en jacht. Dit ging gepaard met rondzwervingen in den omtrek, waarbij hier en daar boomen omgekapt of door inhakking gemerkt werden (*tjantjang latih*) *) als teeken van in bezitname van voor ontginning geschikt geachte terreinen, of om ze te reserveeren voor latere ingebruikstelling van bouwgrond.

Eerste vestigingen.

Langzamerhand kwamen nieuwe familie's zich met

*) *Mantjantjang malatih, manambang manaroeko*; mantjantjang = hakken, malatih (ook wel lateh) = snoeien; manambang = in een mijn werken, edel metaal zoeken; manaroeko = woeste grond tot sawah gelijk maken; de geheele uitdrukking geeft weer het begin van vestiging.

UNIV. LEIDEN BIBL.

hetzelfde doel in die streek vestigen, zij stelden zich onder bescherming van de reeds gevestigde kolonisten, om met erkenning van hunne oudere rechten, den grond te bewerken, of zij kozen in de nabijheid eigen terrein uit en voorzagen het door kappen of inkerven van hout van hunne teekens; er ontstonden zoodoende in gemakkelijk te bebouwen streken zekere groepjes van vestigingen, gewoonlijk op toppen van heuvels of op bergruggen, aangezien men zich daar veiliger gevoelde tegenover aanvallen van mensch en dier dan in de vlakte.

Het spreekt van zelf, dat van af den beginne veel aanraking tusschen de buren bestond, terwijl vijandelijkheden van menschen van elders niet uitbleven. En zoo kwam men er toe door vereeniging kracht te zoeken en gemeenschappelijk een min of meer aaneengesloten geheel te vormen; door de eendracht machtiger geworden, daalde men van de dikwijls onherbergzame bergruggen af en bouwde tezamen een eenigszins versterkte plaats (koto) op een daartoe geschikte plek, meer toegankelijk en aan levend water gelegen.

Afdaling naar de vlakte en bouwen van koto's.

Elke familie echter bleef de eenmaal in gebruik genomen of voor zich gereserveerde gronden bewerken en behouden, om langzamerhand betere, meer in de nabijheid gelegen gronden te ontginnen.

Men kan zich voorstellen, hoe men op deze wijze langzamerhand de vlakte naderde, waar het landbouwende volk zich beter kon uitbreiden en het vee gemakkelijk voedsel zoeken kon, waar men merkte, dat vruchtbare gronden meermalen oogst konden geven zonder dadelijk uitgeput te zijn; en toen nu de sawahbouw ontstond en het mogelijk bleek met behulp van water onafgebroken rijst te oogsten van denzelfden grond, toen kwam de tijd van permanente vestigingen, terwijl de rechten op de oude, oorspronkelijk in bezit genomen en dikwijls weder in gebruik gestelde gronden bleven bestaan.

b. Grenzen.

Door toename van kolonisatie ontstonden op terreinen, grenzende aan het op boven beschreven wijze in bezit genomen grondgebied van zulk een koto, andere koto's (later *nagari*), welke op hare beurt de beschikking en het gezag hadden over een eigen zelfstandig grondgebied, kenbaar door sporen van bebouwing of bewoning, en later veelal afgebakend door natuurlijke grenzen.

Tot hier de behandeling van de nota van de Rooij.

Nu dient men, tot een goed begrip van de nagari en haar grondbezit, vooral in het oog te houden de

onderscheiding van den niet-bebouwden grond in:

a. de *rimbo*, het oerwoud,

b. de eens in ontginning genomen of bebouwde, doch weer verlaten gronden.

Op dit onderscheid zal in het 2de hoofdstuk uitvoerig worden teruggekomen; het wordt hier reeds genoemd, omdat het ook geldt ten opzichte van de begrenzing van de nagari.

In de rimbo n.l., waar nog geen ontginning heeft plaats gehad, doch waar slechts boschprodukten worden gewonnen, zijn de grenzen van de nagari:

kalau ka boeki[s] *bagoeliëng aië*

kalau ka loerah baänа[s] *soengai:*

op de bergen de waterscheidingen, in de ravijnen de beken, verder bergtoppen, rotsen enz, of denkbeeldige lijnen tusschen natuurlijke, opvallende punten getrokken; ook werden wel kenbare boomen *) genomen, wat later dikwijls moeilijkheden veroorzaakt heeft, als n.l. de boomen waren verdwenen. Verder kwam het ook veel voor, dat men in de rimbo de grenzen aangaf door het planten van *andjiloeang*, (halfheester met gekleurde bladeren, die veel als grensteeken, ook op *tanah radjo*, geplant werd, cordyline. **)

In de eens ontgonnen en al of niet weer verlaten streken komen die grenzen ook voor, maar hier zijn zij duidelijk aan te wijzen, en men vindt er vrij algemeen steenen grensteekens, *bintala*[s], die aangebracht zijn om de gronden aan te duiden waarop de verschillende panghoeloe's, als hoofd hunner familie, ieder afzonderlijk beschikkingsrecht uitoefenen, verkregen door ontginning.

Als grensteeken der nagari worden die steenen echter niet aangebracht. ***)

---

*) Een mooi voorbeeld daarvan zijn de als grenspunten tusschen Minang Kabau en Djambi zoo bekende historische; *doerian ditakoeă*[s] *radjo* en de *si alang balanta*[s] *basi*.

**) *Tanah bakoeboeăng*
Rimbo baändjiloeang (zie bl. 17]
en
Pari[s] *basisië*[s]
Andjiloeang tataga[s]
de gracht (wal) is afgestoken, de cordyline staat, d.w.z. de oorlog begint, de band is verbroken.

***) Wel zijn onder ons bestuur enkele steenen grenspalen aangebracht op de kruispunten van de grenzen van verschillende distrikten. Mr. G. D. Willinck geeft een en ander op andere wijze weer in zijn „Rechtsleven bij de Minang Kabausche Maleiers", bl. 103. Het zoude niet aangaan in alles met dit boek rekening te houden, aangezien het, ofschoon een vindplaats van allerlei belangrijks, tegelijk een weinig betrouwbare gids is, doordat de heer Willinck gebruik maakte van secundaire gegevens en ze niet of te weinig aan de werkelijkheid toetste.

Dan werden zeer dikwijls door nagari's, naast elkaar gelegen, doch niet tot dezelfde adat-federatie *) behoorend, en die meermalen onderlinge geschillen of bijna doorloopend „oorlog" hadden, aan de beide zijden van de grens diepe slooten gegraven en wallen opgeworpen, dikwijls beplant met *aoer*, doornige bamboe.

Tusschen die, als loopgraven gebezigde werken, lag een open strook, de zoogenaamde *tanah radjo*, *tanah koeboe*, *tanah tapi*, *padang radjo* of *padang padoeoän*, welke grond aan geen der nagari's behoorde.

Een gedeelte ervan werd aangewezen als de kampplaats, waar de *parang adat* of *parang batoe* (adat-of steenen-oorlog) kon plaats hebben.

Op die plaatsen hadden ernstige gevechten plaats, met *padang* en *parisai*, zwaard en schild; later waren het over het algemeen bloedlooze schermutselingen met slinger en los kruit, die als veiligheidsklep zijn te beschouwen van oplaaiende hartstochten, soms ook wel als uitingen van kwajongens aard.

Er is wel vermeend, dat de nagarigrenzen uitvloeisel zijn van de *tanggoeäng mananggoeäng* adat, het solidariteits-stelsel, maar dit bestond slechts in misdrijfzaken, en speciaal waar het gold het betalen van de *bangoen*, de bloedschuld, en daarvoor alleen zouden de grenzen niet zijn getrokken door eenzame cerwouden, tot onbereikbare bergtoppen.

Michiels heeft schuld aan deze meening, door in zijn „politiek testament" van 8 Maart 1849 No. 217/7 te verklaren, dat niet bloot op misdrijfsgebied van dit stelsel kan gebruik gemaakt worden, doch „dat het ook tot waarborg strekt in meest alle andere levenstransactien".

Michiels heeft het genoemde stelsel blijkbaar verward met het *tolong manolong* en de adat *kakoe mangakoe*, de solidariteit van familiegenooten in de gevallen, waar het betreft het betalen van door den mamak met hun voorkennis aangegane schulden, de *oetang nan bapintoe* (vgl. nog Van Vollenhoven's adatrecht, 4de afl. bl. 269.)

Grensgeschillen. De grenzen van elke nagari, stijgend soms tot aan de toppen der bergen, zijn dus bij de volkshoofden bekend.

---

*) Grootere federaties heeten in de Tigo Loeha's o.a. *larèh*; zoo heeft men in Tanah Datar, de illustere *larèh nan poeadjang*, in Agam de *larèh nan boenta* (de ronde), in de Limo Poeloeh: *larèh*. Hiervan is dus afkomstig de dikwijls zoo afgekeurde naam *laras* voor de door ons ingestelde distrikten; aangezien die latere larassen over het algemeen wel degelijk *saädat* waren, is die naam niet zoo verkeerd als men wel meent.

Dit verhinderde echter niet, dat vooral tengevolge van de topografische opname, zich enkele grensgeschillen in het oerwoudgebied voordeden tusschen nagari's, die *niet* tot een en dezelfde adatfederatie behoorden. De panghoeloe's van elke nagari meenden te kunnen bewijzen, dat het *hunne* voorouders waren die het eerst „de takken hadden gebroken" (bij hun tocht door het woud), „de putten gegraven" (toen zij een geschikte plek voor een nederzetting hadden gevonden), en „het water er uit geschept":

djolong rantieng di-patah

soemoeă dikali

aiĕ disaoeă[5].

Eenige dier geschillen werden met opzet door het bestuur slepende gehouden en zij zijn daardoor min of meer in het vergeetboek geraakt, wat misschien niet verkeerd gezien was met het oog op de ontvlambaarheid van het gemoed van den Minang-Kabauer, waar het op grondrechten aankomt, doch wat ook een uiting was van zwakheid, het kenmerk van de vroegere onthoudingspolitiek.

Bij de behandeling van erfpachtsaanvragen deden zich in de laatste jaren hier en daar nog wel zeer enkele grenskwestie's voor, doch zij waren van weinig beteekenis en de volkshoofden weten, dat de door erfpachters te betalen *boengo kajoe* nu in de nagarikas wordt gestort, ook waar het zoude gelden schadevergoeding voor individueel oelajatrecht, n.l. van een of meer panghoeloe's als hoofd hunner familie, en dit bekoelt uit den aard der zaak wel eenigszins de animo van de betrokkene volkshoofden tot het opwerpen van grensgeschillen.

c. Omschrijving en voorkomen van de nagari.

Het oude Minang-Kabausche rijk was opgebouwd uit nagari's, gemeenten, die in belangrijke mate zelfbestuur hadden.

De vermindering in aanzien van het rijk als zoodanig, met andere woorden: de achteruitgang van het vorstelijk geslacht, dat zich naar buiten voordeed als een machtige regeering, deed niets af aan de inwendige organisatie van het land. Geen wonder, dat geslacht stond immers geheel buiten het volk (vgl. 3de hoofdstuk).

De Minang-Kabausche gemeente, welker scherp begrensd gebied alle bebouwde en onbebouwde gronden omvat, waarop, zooals nader (2de hoofdstuk) zal

blijken, de ingezetenen *) met uitsluiting van die van andere nagari's, beschikkingsrechten uitoefenen, heeft een eigen bestuur van volkshoofden (3de hoofdstuk) en een eigen vermogenswezen (4de hoofdstuk); verder heeft de nagari een eigen adatgeestelijkheid en eigen adatrechtspraak (5de hoofdstuk) uitgeoefend door de gezamenlijke volkshoofden, wier uitspraken al dan niet vatbaar zijn voor hooger beroep bij een rapat van de gezamenlijke volkshoofden van de adatfederatie, waartoe die nagari behoort.

De nagari is de territoriale en staatkundige eenheid in deze landen; zij is gebleven in het genot van een zekeren graad van zelfbestuur, van welk voorrecht zij nooit eenig misbruik heeft gemaakt.

Volgens de adat is de nagari een kring met eigen balai **) (raadzaal in de open lucht, grasplein; later werd daarop een open raadhuis gebouwd: *roemah balai-balai*) en eigen masdjid, soms twee of drie, voor den Vrijdagsdienst en met één adat, d. w. z. adatinstellingen zonder schakeeringen.

Vóór de intrede van den Islam, die wel tusschen 1550 en 1600 A. D. zal hebben plaats gehad, kende men de „masdjid" nog niet, en lag de grootheid van de nagari in andere faktoren. Toen heette het:

Basawah baladang

Batarata' bapanjaboeăngan
Badoesoen bagalanggang

Baitiĕ' baäjam
baäna' bakamanakan

Bakabau bakambiĕng
Batabĕ' taman taman

Bakorong bakampoeăng
Itoelah kabasaran nagari:

met sawah's en ladang's, nederzettingen, gehuchten en hanenkampplaats, met eenden en kippen, met kinderen en kamanakans, karbouwen en geiten, met vischvijvers en waterkommen, met erf-complexen en kampoeng's, dat is de grootheid van de nagari; en:

---

*) Onder ingezetenen eener nagari wordt hier verstaan: die personen, die volgens het adatrecht deel uitmaken van de die nagari samenstellende familie's, en die als gelijkwaardigen rechthebbenden zijn in de harto poesako dier familie's. Enkelingen, die zich tijdelijk hebben aangesloten, en afstammelingen van slaven en pandelingen zijn dus uitgesloten.

**) Ook zegt de adat: een *koto*, binnen welks wallen men een masdjid en een balai bouwt, is een *nagari*. Het *kan* daarom voorkomen, dat een nagari, die bv. uit twee of meer koto's is gegroeid, meer dan één balai heeft; gewoonlijk gebruikt men dan echter één balai voor de belangrijke, algemeene nagari zaken (vgl. 5de hoofdstuk bl. 87).

batjoepa' bagantang
baradat balimbago
batarata' bakapalo koto:
met maten voor droge en natte waren, met adat in den oorspronkelijken vorm („inhoud en vorm;" de eerste twee regels geven aan, dat de adat in den oorspronkelijken vorm gegoten, en eerlijk gemeten en bedeeld wordt), met gehuchten en een kapalo koto, het bovenstroomsche gedeelte van de nagari.

En eerst later werden als *verplichte voorwaarden voor een nagari* gesteld:

Babalai bamoesadjit',
balaboeah bagalanggang,
batapian tampè' mandi:
met balai en Vrijdagsmoskee, met wegen en een kampplaats, met badplaatsen aan de rivier; terwijl als sieraden, *pahiasan nagari*, worden genoemd:

soeatoe sawah ladang
kadoeo roemah tanggo
katigo rangkiang rondjong
kaämpè' amèh pira'
kalimo barèh padi:
sawahs en ladangs, huizen en spitse rijstschuren, goud en zilver, beras en padi.

Als *pagaran* *), omheining, beschutting, vond ik in een *tambo* (schriftelijke overlevering in Arabisch schrift en met sterk Moslimsche tint):

Adapoen pagaran nagari salapan parakaro, patamo alè', kadoeo djago, katigo sandjato, kaämpè' moepakat, kalimo pari', kaänam kawan, katoedjoeah bana, kasalapan (onleesbaar) *itoelah pagaran nagari namonjo:*

de beschutting van de nagari is achtledig nl. werktuigen (gereedschap), bewaking, wapens, overleg, wallen, kameraden, waarheid en eerlijkheid, en. . . . . , dat alles heet „pagaran nagari".

TWEEDE HOOFDSTUK.

Grondgebied en grondenrecht.

a. Grondgebied.

Het grondgebied van de nagari omvat alle bebouwde en onbebouwde gronden, waarop de inwoners dier nagari, zooals nader zal blijken met uitsluiting van

*) Is dit de *pagaran* die van Vollenhoven op bl. 251 van de 4de afl. van zijn adatrecht van een vraagteeken heeft voorzien?
Voor „gehucht" is die naam hier niet bekend; gehuchten heeten *tarata'*, *doesoen*, *bandjar*, *ana' bimba*; de nog kleinere, het eerste begin van nederzetting: *patalangan*, *pakandangan*, de plaatsen, waar men bamboe sneed om de karbouwemelk te bewaren, waar men de eerste veekralen bouwde,

anderen, *hak oelajat*, beschikkingsrecht, uitoefenen (vgl. verder het eerste hoofdstuk).

Over splitsing en samenvoeging van nagari's wordt in het 7de hoofdstuk gehandeld, bl. 107. .

b. Grondenrecht.

Het is hier niet de plaats uittewijden over het verschil in opvattingen bij anderen dan de Inlandsche bevolking zelve, omtrent den aard van het beschikkingsrecht of de beschikkingsbevoegdheid op den nagarigrond.

Vooral naar aanleiding van de domeinverklaring, opgenomen in artikel 1 van Staatsblad 1874 No. 94 f is over die rechten, speciaal over den aard van de nader te bespreken *hak oelajat* ten aanzien van de woeste gronden, veel en uitvoerig gehandeld.

Als laatste officieele behandeling van deze aangelegenheid wordt hier genoemd het schrijven van den Gouverneur van Sumatra's Westkust aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur ddo 19 Mei 1911 No. 3481.

—

Waar agrarische kwestie's over het algemeen zoo ingewikkeld zijn en aanleiding geven tot zoo uiteenloopende opvattingen, en het agrarisch vraagstuk ter Sumatra's Westkust al bijzonder veel moeilijkheden oplevert, zoo is bij het betreden van dit gebied voorzichtigheid te betrachten.

Ik geloof wel, dat het onderwerp in velerlei opzicht goed doordacht is, doch ik geloof ook, dat het nog niet tot in alle onderdeelen bekend is, en vermeen gegevens te hebben, die dit niet alleen aantoonen, doch die bij kunnen dragen tot meerdere bekendheid van het geheel.

Die gegevens zijn instellingen en opvattingen van het volk zelf omtrent de rechten op den grond, rechten, die het zich denkt als zeer positief en nooit aangevochten of in twijfel getrokken.

Het vastleggen van die instellingen en opvattingen moge o.a. leiden tot eene goede beoordeeling omtrent den aard van het oelajat-recht, en in het algemeen tot het beter overzien van de stof, waardoor ons de middelen zullen worden gegeven, haar beter te beheerschen.

Het is zaak, dat wij ons zooveel mogelijk onthouden van het gebruik van onze rechtstermen, daar, waar het adatrecht het daardoor aangegeven rechtsbegrip niet als zoodanig kent.

En zoo is het in de lijn van de voorgenomen wijze van behandeling van deze stof, te beginnen met het noemen van de drie, volgens het adatrecht bestaande soorten van Inlandsche rechten op onroerend goed,

alle genoemd in de bekende „*kato adat*", die voor de Minang Kabauers de basis vormt voor hunne begrippen omtrent grondenrecht:

ha' bamilie'
harato bapoenjo

Beteekenis van: *ha'*, *milie'* en *bapoenjo*

Het Arabische woord h a k k beteekent: recht, macht; het komt nog in een zuiver Arabische uitdrukking voor: *hakkoe'llâh*, d.i. de h a k k van Allah *) een uitdrukking die hier en daar bij bespreking van grondenrecht gaarne door geloofsijveraars of napraters gebruikt wordt voor een allerhoogste recht, dat op de woeste gronden zou worden uitgeoefend, doch waarvan geen nadere toelichting gegeven kan worden.

Ha' is hier in het bijzonder de „*ha' oelajat*", het hoogste, gemeenschappelijke **) beschikkingsrecht der ingezetenen op alleu nagarigrond, bebouwd en niet bebouwd, en op het water.

Milie' is bezit; *ha' milie'*=het bezitsrecht op ontgonnen gronden, ontleend (ondergeschikt) aan de *ha' oelajat*.

Bapoenjo=hebben, bezitten; *harato*=individueel beperkt eigendom ***), roerend of onroerend, bv. familiesawah's, vee enz:

De uitleg en vertaling van de bovengenoemde „*kato adat*", die veel moeilijkheid oplevert, doordat de Inlanders haar niet kunnen omschrijven en zij slechts een vaag spoor van onderscheid kennen tusschen *bamilie'* en *bapoenjo*, stel ik mij dus als volgt voor:

Gemeenschappelijk beschikkingsrecht wordt (door ontginning van grond) bezitsrecht en op individueele (roerende of niet roerende) goederen wordt beperkt eigendomsrecht uitgeoefend.

Als toelichting op dezen uitleg wijst het adatrecht op de volgende „*kato adat*":

ha' nan banampoe
harato nan bamilie'i,

hak zijn de gezamenlijke rechten,
harato wordt (individueel) bezeten;

---

*) Genoemd in „Resumé's van het onderzoek naar de rechten op de onbebouwde gronden op Sumatra", 2de druk bl. 23-24.

**) zie bl. 13.

***) Het onbeperkte recht van eigendom op onroerend goed is in het adatrecht niet bekend.

ha' tanjantoeang

milie' takabieh,

hak is hangende (niet toegewezen)
milik is persoonlijk bezit;

arati milie' nan disaoeä'i,

de beteekenis van milik is: wat (uit de *hak*) geschept, geput, ontleend is.

Hak oelajat.

Het aan het Arabisch ontleende woord *oelajat* (voogdijschap) is het best weer tegeven door „beheer".

Hak oelajat is dus de macht, het recht tot beheer, ook tot beschikking.

Nan dioelajati=(grond) waarover beheer, toezicht, beschikking uitgeoefend wordt.

Aan het oelajatrecht is geen stuk grond onttrokken.

Aan de hak oelajat, het beschikkingsrecht over grond (en water) is geen bouw bewerkte of onbewerkte grond onttrokken *).

Hierop maken alleen een uitzondering de a's *tanah radjo* bekende strooken grond, op bl. 5 behandeld, welke aan geen der nagari's behooren.

Het ligt voor de hand, dat bij en op die strooken grond niemand een ontginning durfde te beginnen; hoe licht zouden de resultaten van den arbeid door den vijand vernield kunnen worden.

Eerst nadat de Hollanders het beheer van het land voldoende in de hand hadden, laat ons zeggen in het midden van de vorige eeuw, verloren die „tanah radjo" langzamerhand als kampplaats hun beteekenis en werden vele ervan in ontginning genomen, doch er zijn nu nog verscheidene dergelijke strooken ongerept gebleven, en het kost het bestuur nòg moeite de naburige menschen er toe te brengen ze te ontginnen; de oorzaak hiervan is, dat men geen adatgrondrecht op dat terrein uitoefent, men gevoelt er zich onzeker, niet rustig.

Behoudens die stukjes grond is dus alle nagarigrond *dioelajati*, en het is een fout generaliseerend van *tanah oelajat* te spreken, indien men alleen woeste gronden bedoelt; voor zoover mij bekend heeft die uitdrukking alleen hier en daar in de Kamparstreken de juist genoemde beteekenis.

Als uiting van het adatrechtsbegrip, dat oelajatrecht bij de bevolking het hoogste recht is, dat een bezitter, niet oelajathouder, wel tijdelijk rechten op grond kan doen gelden, doch dat de grond terugvalt aan de

*) Vgl. de vraag gesteld op bl. 263 van „Het adatrecht" van van Vollenhoven.

gemeenschap, die het oelajatrecht heeft, dadelijk nadat de grond verlaten is, geldt de sprekende patitih:

kabau taga'
koebangan tingga,

de karbouw staat (weer) op, maar de modderpoel (de grond) blijft.

Afstand voor immer niet mogelijk.

Hak oelajat kan niet blijvend worden afgestaan *).

Uitzonderingen op dezen algemeenen regel komen, *als op elken adatregel* voor **).

Het Resumé noemt op bl. 28 twee gevallen van afstand van grond en van alle rechten erop; omtrent het eerste heb ik vergeefs getracht nadere inlichtingen te verkrijgen—in de archieven zijn ze niet te vinden, en de bevolking herinnert zich van dezen verkoop van grond niets.

Het tweede geval is een uiting van hulpbetoon en staat niet alleen.

Een treffend voorbeeld is de afstand aan de nagari van stukken oerwoud door de betrokken oelajathoudende familie's tot instandhouding van bosch, de *rimbo larangan* waarover op bl. 19 nader wordt gehandeld.

Ook verdient nadere vermelding het *maägièh sarato amèh*, „geven gezamenlijk met (lees in ruil voor) goud," dat in *Tanah Datar di baroeah* (Koto VII enz:) plaats heeft. Het is een verkoop van grond, beter van het beschikkingsrecht op woesten grond, aan aanverwante familie's binnen dezelfde nagari of federatie van nagari's, of ook wel van een nagari aan een andere nagari van dezelfde *tali adat*, indien die familie's of die andere nagari zelf geen oelajat bezitten of niet genoeg voor het levensonderhoud hunner ana' boeah, dus met het doel om:

Koeroeih di pagapoeä'
sèntèng di parimbih
randah di patinggi;

vet temaken wat mager, te versterken wat zwak en te verhoogen wat laag is.

Zoo heeft Goegoe' Padang Lawèh zijn „oelajat gebied" van de Koto VII gekregen; en zoo kan daar bv. een vader aan zijn kind sawah's afstaan, zoodat

*) Vgl. art. 31, ten 2e van „Een adatwetboekje voor heel Indie" van van Vollenhoven.

**) Adat-afwijkingen zijn deze gevallen echter niet, daar zij door de hoogste adatmacht: onderling overleg en goedvinden, zijn tot stand gekomen.

die „háráto poesako" worden „toeroen toemoeroen" voor de *warih* van het kind; alles natuurlijk na overleg met en met goedvinden van alle waris, de rechthebbenden.

Zeer merkwaardig is nog, dat het in de Boven-Kampar *) reeds herhaaldelijk is voorgekomen, dat een soekoe **) besliste een stuk woesten grond te verkoopen om hun panghoeloe aan een zekere som gelds te helpen bv. om een rijpaard te koopen; ook verpanden van woeste gronden komt er vrij veelvuldig voor; men verhuurt, verpandt en verkoopt er woeste gronden evenals men zulks doet met sawah's (memorie van overgave van den controleur O. P. Besseling).

Het oelajatrecht kan slechts toekomen aan gemeenschappen.

„Het beschikkingsrecht over den grond—zegt van Vollenhoven zeer juist in zijn adatwetboekje, art. 31—kan slechts toekomen aan gemeenschappen, niet aan bijzondere personen; met gemeenschappen zijn bedoeld: nagari's of federatie's van nagari's, familie's, geslachten enz; Inlandsche vereenigingen."

Hoe het oelajatrecht kan berusten bij de nagari, of individueel bij familie's als privaatrechtelijke eenheid (bl. *17. en 20.*) wordt nader behandeld.

In elk geval staat dat recht op naam van enkele of alle volkshoofden, panghoeloe's, als vertegenwoordigers van hun familie en hun nagari.

Een zeer merkwaardige uitzondering op dezen regel trof ik onlangs aan in het Kampargebied, waar de plaatselijke adat nog zuiver in stand is gebleven, doordat men eerst eenige jaren onder den invloed van een vlotter verkeer is gekomen, en nog eigen rechtspleging heeft; een uitzondering van belangrijke historische beteekenis, die echter minder *afwijking* is dan wel voortbestaan van een eeuwenouden toestand.

Het komt daar in verschillende nagari's voor, dat de oelajathouders zijn: *niet-panghoeloe's*. Zoo is b.v.

---

*) Boven-Kampar en Mahat gaan er prat op, de adat hoog te houden; zij zijn niet te rekenen en willen niet gerekend worden tot de *rantau*, doch noemen zich *batang rantau*.

**) Het komt hier en daar, maar vooral in de rantau, wel voor, dat *rimbo* of eens ontgonnen gronden, „tanah soekoe" zijn, d.w.z. dat de oelajatrechten van een bepaald gedeelte van den nagarigrond berusten bij de volkshoofden van ééne soekoe. De Hollanders, die in de benedenlanden met „soekoe-grond" hadden kennis gemaakt, hebben dien term naar de bovenlanden overgebracht en zoo spreekt men o.a. van grond op de standplaatsen van bestuursambtenaren verkeerdelijk nog wel eens van „tanah soekoe", een term, dien de Inlanders niet kennen daar, waar die adat niet bestaat.

de voornaamste *toeo oelajat* *) in Bangkinang: Djadéko (waarschijnlijk afgeleid van Radjo Déko). Deze titel is erfelijk als een gewone galar; de eerste Djadéko, die met twee anderen zich in deze streken kwam neerzetten, was een vrouw, en „toen van den vorst van Minang Kabau uitging het bevel om panghoeloe's in te stellen", was er geen mannelijk lid in de familie, die panghoeloe kon worden; zoo bleef de galar Djadéko, en is nooit door een panghoeloe galar verdrongen. Wel is in den loop der tijden ingevolge adat-overleg de galar *Datoe's Moedo* (men lette op het opzettelijk wijzen op den „jongen adel") aan dit geslacht geschonken en gaf Djadéko aan den eersten drager van die galar apanagevelden **), *anggo-en anggoen*, om dezen vertegenwoordiger der familie eenigen luister bij te zetten; in zaken betreffende oelajatrecht heeft die Datoe's Moedo echter niets te zeggen.

Zoo heeft men dus in eenige nagari's ***) naast de vertegenwoordiging (de panghoeloe's) een of meer oelajathouders (niet-panghoeloe's) die alléén—maar dan ook zonder voorbehoud—op het gebied van het grondenrecht de baas zijn, altijd als hoofd van en voor hunne familie, hun geslacht; lieden van een andere soekoe, wien toegestaan is in hun oelajatgebied grond te ontginnen, brengen hun behoorlijk een jaarlijksche huldegift. Maar zij nemen geen zitting in den raad van volkshoofden en hebben geen bemoeienis met het bestuur van de nagari en hare zaken.

Had de Daulat jang dipatoean geene rechten op den grond,?

Maar had dan de vorst van Minang Kabau, voor wien volgens opvatting van sommigen het Nederlandsch gouvernement in de plaats is getreden, als bijzonder persoon geen aandeel in de rechten op den grond?

Deze vraag is gewettigd bij de eerste kennismaking met het bekende adatgezegde:

nan barimbo rajo: radjo
nan bahoetan karèh: panghoeloe
nan bahoetan lamboei's: kamanakan,

het groote oerwoud is van den radja, de harde grond is van de panghoeloe's, de zachte (d.i. de bebouwde, de sawah's) van de kamanakans.

Men is toch gewoon het woord „radja" te vertalen

---

*) Zijn oelajat gebied grenst aan het Tapoengsche.

**) en wel 300 pasang's van 110 bij 30 vadem.

***) Djadéko en Mangadjola's in Bangkinang; Ma's Siap in Koeok, Tô's Tala's in Aier Tiris enz:

door „vorst", en heeft maar al te dikwijls uit deze „*kato adat*" opgemaakt, dat het oerwoud algemeen zoude zijn van den vorst *), d.i. van den vorst van Minang Kabau. Men wist blijkbaar niet van het bestaan van de vele *radjo di radjokan* **), van het gezegde: *panghoeloe radjo di kampoeang* enz; „radjo" toch beteekent dikwijls *de baas, het hoofd*, niets meer. Mocht hieromtrent twijfel bestaan, zoo wordt hier gewezen op het begin van een adatspreuk over de vrouw: *Adapoen padoesi nan radjo pado tampè'njo tatakalo batana' dan manggoelai* . . . . de vrouw is de radja op haar plaats (in haar huis) bij het koken van de rijst en de toespijzen.

Trouwens, elk spoor van twijfel omtrent de hier gegeven opvatting moet wel verdwijnen, indien men weet, dat vorsten van Minang Kabau, als zijnde van Hindoe-Javaansche afkomst, geheel stonden buiten volk en adat, dat zij geen duimbreed grond bezaten, en niet de minste rechten uitoefenden op den grond.

Een slim, oud hoofd—nu overleden—zeide mij eens: „het is dom van Europeesche ambtenaren om te zeggen, dat het Gouvernement in de plaats is getreden van den Jang Pitoean, zij zeggen immers daarmee duidelijk, dat de Hollanders eigenlijk naast en niet over ons zouden staan."

De „radjo", aan wien het oerwoud wordt geacht te behooren, is dan ook niet anders dan de „radjo di kampoeang", de gezamenlijke volkshoofden, die in alle opzichten „de baas" zijn in de inwendige aangelegenheden hunner nagari.

Er zoude trouwens waarlijk geen plaats zijn voor de rechten van den Daulat naast die, den panghoeloe toegedacht; men hoore de volgende zeer sprekende, zij het ook waarlijk niet van bombast ontbloote „*kato adat*:"

Sakalian nègo hoetan tanah
Baië'poen djira' nan sabatang
Baië'poen roempoei' nan sakaki
Baië'njo batoe nan saintjè'
Kabawahnjo sampai takasië' boelan

*) Hier en daar in de rantau komt het inderdaad voor, dat het oerwoud gezegd wordt te zijn van den *plaatselijken* „radjo".

**) Met van Vollenhoven [Miskenningen bl. 7] zoude men van dezen kunnen zeggen: „in de verste verte geen monarch of tiran, veeleer hun pensionaris."

Kaätèhnjo sampai mamboeboeäng djantan
Pangkat panghoeloe poenjo oelajat,

alle onkruid en boschgrond, elke djira[5] (of djarak Ricinus communis L.) elke grasspriet, elke steen,—tot binnen in de aarde, tot hoog in den hemel,—'t behoort alles tot de oelajat van den panghoeloe.

Het oelajatrecht ten opzichte van oerwoud, van verlatene en van bebouwde gronden.

Om een goed inzicht te krijgen in den aard van het oelajatrecht, zooals de bevolking het kent, is het noodig den nagarigrond als volgt in te deelen:

I. het oerwoud,
II. de eens ontgonnen doch weer verlaten gronden,
III. de bebouwde, ontgonnene en bewoonde gronden *)

Het verschil in aard van het grondenrecht op I en II uitgeoefend is, zooals blijken zal, zéér groot; de Minang Kabauer geeft het onderscheid in verschillende, nader te vermelden, spreuken weer; goed omschrijvend is wel:

hoetan djaoeah bahoelangi
hoetan dakò[5] bakòndònoï,

het verre bosch bezoekt men van tijd tot tijd, op het dichtbij gelegene houdt men toezicht, men bewaakt het.

1. Het oerwoud.

Het „verre bosch," het oerwoud, is al naar gelang van den min of meerderen graad van eenzaamheid en woestheid, bekend onder de namen: *rimbo toeo, rimbo gadang, rimbo rajo, rimbo (nan) dalam, rimbo (nan) lawèh, rimbo (nan) lapèh, rimbo agoeäng, rimbo hana, rimbo piatoe.*

De algemeene naam is *rimbo gadang;* hieronder verstaat de Minang Kabauer het, voor zoover bekend, ongerepte **) oerwoud, de *rimbo nan ta[5] bakaratau* ***),

*) Een *kato adat* van Taram wijst op een dergelijke indeeling:
di rimbo takò[5] kajoe
di padang hantam tanah
di roemah tjoreng sadah,
in oerwoud [I] inkerven van hout, op de padang (II) inslaan [van grensteekens] in den grond en thuis een kalkstreep [aan een der hoofdstijlen] nl. bij vervreemding van bebouwden grond. [III]

**) d.w.z. niet ontgonnen; boschprodukten haalt men uit alle rimbo, maar zelden uit de *rimboplatoe*, „de ouderlooze wildernis".

***) Oud woord voor *marambah* d.i. wegkappen, wegslaan van laag struikgewas en onkruid.

het woud waar niet gekapt is voor ladangbouw.

Het oelajatrecht op het oerwoudgebied berust, zooals op bl. 13 is gemeld, als regel bij panghoelce's; gewoonlijk berust het in de Tigo Loehak bij alle *panghoeloe kaämpê soekoe*, al of niet met een *poetjoea* (zgnd: adat Koto Piliang) — òf, waar die niet zijn (in de Bodi-Tjaniago landen) bij alle *panghoeloe andiko*, als vertegenwoordigers van de gezamenlijke familie's die de nagari uitmaken; het oelajatrecht op het oerwoudgebied berust in de Tigo Loehak dus in het algemeen bij de nagari:"

djiko tanah lah bakaboeäng

djiko rimbo baändjiloeäng

de (eens ontgonnen) grond bestaat uit bepaalde stukken, de rimbo is afgebakend door andjiloeäng (cordyline, zie bl. 4) d. w. z. dat het oerwoud niet verdeeld is, doch dáár slechts de cordyline de grenzen van den nagarigrond aangeven.

Niet overal bestaat echter deze adat; het komt niet alleen in de grenslanden, maar ook in het stamland voor, dat het beschikkingsrecht op de *rimbo* individueel verdeeld is tusschen de panghoeloe's, altijd weer in hun positie van hoofd hunner *boeah paroei*'s *).

Het is mogelijk, dat men hier en daar in het stamland te doen heeft met weder woud geworden, verlaten gronden, welke de bevolking voor ongerepten grond aanziet (Résumé bl. 12) maar in de oostelijke grenslanden bestaat hieromtrent geen twijfel.

Zelfs in de laras Koto VII (Tanah Datar) en ten Zuiden van Alahan Pandjang berusten de oelajatrechten bij de oudste *boeah paroei*' der betrokken nagari; in Si Djoendjoeng berusten zij nergens en nooit bij alle panghoeloe's, maar uitsluitend en alleen bij den *oerang toeo* of *toeo oelajat* **).

Te Soerian, waar de eerste vestiging plaats had door lieden van de soekoe's Koto en Tjaniago, bestaat de adat, dat de eerste panghoeloe's van die soekoe's: Datoe' Mangkoeto Maradjo en Datoe' Sati, de eerste

---

*) Zooals uit Bb. 1086 blijkt, was men in 1861 met deze adat bekend; hierbij wordt bepaald, dat het in huur geven van woeste gronden in dit gewest mogelijk is „onder voorwaarde evenwel, dat hierdoor geen afbreuk gedaan worde aan de rechten van bijzondere personen, soekoe's en gemeenten"; vgl. verder bl. 13

**) vgl. wat over „toeo oelajat" gezegd wordt op bl. 24; in Koto VII hebben die hoofden nog dezen titel.

spade in den grond steken, wanneer iemand van de later gekomen soekoe's Malajoe, Koeti Anjir, Panai, Si Koembang en Kampai nieuwe sawah's op woesten grond aanlegt (*manaroeko*); deze adat heet *mahanta'kan tambilang tigo kali*, drie malen de spade in den grond steken.

Rimbo badjarieng.

Een zeer merkwaardige, en voor zoover ik heb kunnen nagaan nog niet bekende instelling is:

Rimbo badjarieng

Padang bahimpau,

het oerwoud heeft een djaring *) de padang wordt verzorgd.

In verschillende nagari's heeft men nl. in vorige eeuwen, ter bewaking van de rimbo, aan den rand ervan een djaring, een boschwachter, geplaatst om ongewenschte bezoekers tegen te houden, op te vangen.

De „djaring" kreeg met zijn familie een stuk grond, voor kampoeng en voor sawah's geschikt; hij heeft het dus goed, maar woont eenzaam, aan den rand van het oerwoud.

De djaring moest zijn een behoorlijk mensch (familie); in sommige nagari's heeft men er zelfs één of meer panghoeloe's voor aangewezen.

In de laras Tilatang, bij Fort de Kock, heeft zelfs elke nagari, die rimbo heeft, dergelijke djaring's: Batang Paloepcoeah, Gadoei' **), Koto Malintang, Aie Sonsang ***).

Elke vreemdeling, iemand van een andere nagari n.l., die kleinigheden uit de rimbo komt halen, als platte steenen voor grafsteenen of steenen voor neuten, is verplicht zich bij den djaring te melden; doet men het niet, dan is hij gerechtigd de verzamelde steenen in een ravijn te werpen, gereedschappen te vernielen enz:

Om hout en andere boschprodukten uit die rimbo te mogen halen moet een vreemdeling vergunning vragen aan „de nagari", en hij betaalt aan de volkshoofden van die nagari als „boengo kajoe" 10 % van het verkregen boschprodukt (bl. 29.)

---

*) een net om herten te vangen; een reeks van rotanstrikken aan een sterke, van rotan gevlochten lijn.

**) Datoeak' Maradjo; de plek waar hij woont heet Sarasah= schietbeek, waterval.

***) Datoeak' Radjo Pamoentja, Datoeak' Bagindo en Datoeak' Bagindo Sindo.

Dringt een vreemdeling het woud binnen zonder die vergunning te hebben gekregen, dan is de djaring gerechtigd „*mantjantjang kajoenjo*", zijn hout stuk te hakken; de vreemdeling heeft zich dan door eigen schuld last op den hals gehaald; voor hem is het dan:

rimbo baätjè[5]
padang babilalang,

het woud is vol springbloedzuigers, de grasvlakte vol sprinkhanen.

Rimbo larangan.

Verder dient hier nog melding te worden gemaakt van een zeer goede instelling, die hier en daar bestaat, nl. het reserveeren van oerwoud met de bedoeling ontwouding, als gevolg van ontginning, te voorkomen, en hout voor huizenbouw enz: te behouden. Dergelijke „verboden wouden", *rimbo larangan*, komen o. a. voor in de larassen Kamang en Tilatang (*rimbo oerang nan sapoeloeäh*, d.i. het woud van de tien kernhoofden van deze laras, tevens adatfederatie) bij Fort de Kock, te Baroeh Goenoeng bij Soeliki, in de boven-Batang Hari, en vooral in de Kampar- en Mahatlanden *).

Daar schrijft de adat ten opzichte van deze *rimbo larangan* voor, dat het kappen van hout voor huisbouw alleen mag geschieden met voorkennis van den oelajathouder en dat er geen adatheffing gedaan wordt indien het huis in diens nagari wordt opgezet; hij ontvangt 10% van het hout, indien het bestemd is voor verkoop.

In de V Koto Bangkinang en in de meer benedenstrooms gelegen landschappen hebben bijna alle nagari's een of meer van deze gereserveerde oerwouden.

In onderling overleg en met medewerking van de betrokken oelajathouders (vgl. bl. 12 en 13) hebben daar de nagari's besloten op deze wijze gebrek aan hout te voorkomen, en met kracht wordt het verbod tot ontginning door de panghoeloe kaämpè[3] soekoe gehandhaafd.

Een merkwaardige *rimbo larangan* staat op slechts twee paal afstand van Bangkinang; in het midden van een uitgestrekte vlakte, begroeid met ilalang en laag struikgewas, verheft zich daar een nagenoeg ongerept oerwoud als een schoone uiting van de eensgezindheid en den democratischen geest der bewoners van die streken.

---

*) In deze streken zijn een 80 tal *rimbo larangan*.
Dergelijke bosschen komen ook voor in Tapanoeli en hier en daar in Zuid-Sumatra.

In de Tigo Loehak komt het voor, dat men de *rimbo* en andere woeste gronden geheel sluit voor vreemdelingen. Dit is o a. het geval in de geheele laras Tjandoeng bij Fort de Kock; het voorgeslacht heeft daar op de verlaten gronden tegen de noordelijke helling van den Marapi *soerian* gekweekt; ook groeien er nog andere deugdzame timmerhoutsoorten in het hooger gelegen oerwoud en men wil niet, dat vreemdelingen de voordeelen daarvan genieten.

Deze maatregel wordt in Agam als een te ver uitgestrekt monopolie beschouwd.

II. De eens ontgonnen doch weer verlaten gronden.

—

Deze gronden zijn al naar hun „ouderdom", onder te verdeelen in:

a. *rimbo*, *rimbo moedo* (zelden), weder tot vrij zwaar bosch geworden;
b. *biloeka* *) *toeo*, geheel of gedeeltelijk met zwaar kreupelbosch begroeid;
c. *biloeka moedo*, geheel of gedeeltelijk met vrij hoog kreupelbosch begroeid;
d. *sasò*^{s}, geheel of gedeeltelijk begroeid met laag kreupelhout en hoog opschietende struiken, onkruid, wingerds, alles wat in eenige jaren dicht opschiet op verlatene en niet door vee afgegraasde ladang's;
e. *goeroen*, onbebouwd land met weinig struiken, berggrasvlakten, bergweiden; hier en daar heet een dergelijk stuk grond, maar dan dor en woest: *kasang*;
f. *padang*, vlakte, ilalangveld, weidegrond in de vlakte (*e* en *f* kunnen ook lang verlaten gronden zijn.)

—

Bijna overal zijn op eens ontgonnen gronden in de buurt van de kampoeng's grenssteenen aangebracht als aanwijzing van de perceelen waarop de panghoeloe's kaämpè^{s} soekoe, ginds de panghoeloe's andiko, individueel *hak oelajat* uitoefenen (zie de uitzondering op bl. 13).

Die grenssteenen heeten *bintala*^{s}, zij worden als *sati*, heilig, beschouwd; wie ze wegneemt zal blind worden, *nan maängkè*^{s} *soepadan boeto intjè*^{s} *mato*, en zijn haar zal uitvallen.

De *bintala*^{s} is het gewone grensteeken (= *soepadan*) op den harden grond, in de modderige sawah slaat

———

*) *biloeka*, het Maleische *beloekar*; zoowel het kreupelhout als de plek waar het staat.

men een paaltje:

ko^s lamboei^s balanta^s
ko^s karèh babatoe,

als het zacht is een paaltje, op den harden grond een steen, en

sawah bapiriĕng
padang babintala^s

de sawah's telt men bij piring's *) de padang is voorzien van grenssteenen.

Het gedeelte van den eens ontgonnen, doch weer verlaten nagarigrond, waarover de panghoeloe zijn *hak oelajat* uitoefent, als hoofd en vertegenwoordiger van zijne uit één stammoeder (buik) gesproten familie, *saboeah paroei^s*, als eerste in zijn machtssfeer, de *pajoeăng*, is dan ook duidelijk aangewezen of aan te wijzen; de grenzen zijn bij alle andere panghoeloe's, ja nagenoeg bij elken mannelijken **) bewoner van zijne nagari bekend. Ten opzichte van deze gronden geldt dan ook:

nan lah di djadja^s balioeăng djo tambilang, ha^s lah batipa^s harato lah baoempoeă^s ***) wat reeds door dissel en spade is aangeraakt, daarop doet men (oelajathouder zijnde) individueel ****) rechten gelden, (dan is) het goed reeds verdeeld. Vervreemding van gronden, vallende onder deze rubriek, komt op verschillende plaatsen voor; niet alleen in de rantau (vgl. bl. 13) maar ook in het stamland, bv. in de laras Soengai Baringin, waar men, *de gewone beperkende bepalingen omtrent vervreemding van grond streng in acht nemende*, goeroen's en padang's verpandt en verkoopt.

III. De bebouwde, ontgonnene en bewoonde gronden.

Ook ten aanzien van deze gronden geldt het oelajat-

*) bord; telwoord voor sawah's.

**) Volstrekt niet algemeen bij de vrouwen. Als eigenaardigheid wordt hier vermeld, dat de meeste Minang Kabausche jonge meisjes niet weten tot welke soekoe zij behooren

***) oempoeă^s= toempoeă^s;

baoempoeă^s=bij hoopen, verdeeld;

****) *tipa^s*=aan de zijde van;

nan tipa^s di hambo=wat aan mij hoort, mijn aandeel, van mij.

recht en is het

kabau taga[1]

koebangan tingga (bl. 12)

van kracht.

Hoe sterk de uiting ervan is, moge blijken uit het feit, dat, behoudens enkele uitzonderingen in de benedenlanden, niemand voor goed (d.w.z. na zijn dood ook voor zijne *waris*) grond kan verwerven in een nagari, waarin hij vreemdeling, *oerang dagang*, gebleven is; d.w.z. indien hij zich niet heeft doen opnemen in het nagariverband volgens de volgende regelen van het adatrecht:

djaoeăh mantjari hindoe *)

ampiĕng mantjari soekoe,

ver van huis zoekt men (de afstammelingen van) een voorouder, dichtbij (dezelfde soekoe);

tabang manoempoe

inggò[3] *mantjakam*,

bij het opvliegen zich af zetten (van de tak waar de vogel op zat), bij het neerzetten (*hinggap*) zich vastgrijpen (wat ook bij een andere soekoe dan zijne eigene mogelijk is)

—

Tot deze afdeeling behooren:

a. de bewoonde erven,
b. de tuinen, akkers en vischvijvers in de kampoeng,
c. de sawah's,
d. de ladang's en parak's buiten de kampoeng,
e. de *tanah mati* (zie beneden).

Omtrent de uitoefening der individueele bezitrechten op deze gronden zal hier niet verder uitgewijd worden, daar dit vallen zou buiten de hier behandelde stof.

Alleen zij opgemerkt, dat als algemeene regel erven, *paroemahan*, evenmin als zgnd. adathuizen, familiehuizen, mogen vervreemd worden; ook met de gronden enz: genoemd onder *b* heeft dit nooit of zeer zelden plaats.

---

*) In deze beteekenis en in de uitdrukking *sahindoe-hindoenjo* is het woord hindoe bewaard gebleven en wel in de beteekenis van oorspronkelijke voorouders; de tweede uitdrukking beteekent dus: tot in het verste voorgeslacht, met al zijne voorouders.

Tanah hidoei' en *tanah mati.*

Het is hier echter de plaats nog te wijzen op eene verkeerde opvatting, Wilken *) nagepraat door Résumé en Willinck (bl. 641), omtrent *tanah mati* en *tanah hidoei*' (doode en levende grond).

„Levende grond" zouden zijn de sawah's, ladangs en parak's, terwijl de woeste gronden de „tanah mati" zouden uitmaken.

Mij is niets anders bekend, dan dat *tanah hidoei*' is: alle grond die in gebruik is of in gebruik genomen kan worden, terwijl alleen „dood" is de grond, die niet tot bewoning of ontginning gebruikt kan worden, als: markt-en andere pleinen, renbanen, moskee-erven, vroegere en in gebruik zijnde begraafplaatsen e.d.

Isi adat in verband met het oelajatrecht.

Ieder Inlander heeft zich te richten naar de adat van de nagari, waarin hij woont of waar hij zich tijdelijk bevindt.

Zoo heeft hij in verschillende gevallen ook adatbetalingen te doen, waar de adat die voorschrijft; hij heeft de adat te voldoen, „de maat moet gevuld worden," *tjoepa*' *diisi*, en daarnaar heeten die betalingen en adatheffingen *oeang adat* of *isi adat*.

Door de betaling ervan maakt men òf een gemaakte fout goed tegenover den bestaanden staat van zaken of tegenover bijzondere personen (b.v. bij soekoehuwelijk in een verboden graad, beleediging van den mama' enz.) òf men verkrijgt er de licentie door om te mogen doen, wat tot de speciale bevoegdheid van den rechthebbende behoort.

Met deze laatste soort van adatbetalingen hebben wij hier te maken; zij zijn gewoonlijk eene heffing op het produkt, en heeten daarom bijna alle *boengo*, d.w.z. bloem bloesem, rente.

Men betaalt die *isi adat* aan hem, die de oelajathouder is; dat wil dus zeggen, dat een vreemdeling, die een stuk oerwoud in een nagari wil ontginnen, vergunning daartoe vraagt en de verplichte adatbetaling doet *aan de nagari* (alle panghoeloe's) indien het rimbo, betreft waarvoor de nagari het oelajatrecht heeft,—doch aan den betrokken oelajathouder alleen, indien de beschikkingsbevoegdheid individueel berust bij den betrokken panghoeloe (familie).

In de streken waar de laatstbedoelde toestand, geschetst o.a. op bl. 13 en 17, heerscht, komt het zelfs veelvuldig voor, dat een kamanakan A. van datoek

*) Handleiding voor de vergelijkende volkenkunde van N. I., Leiden 1893, bl. 435)

B. die een stuk rimbo van datoek C. *in dezelfde naga* wil ontginnen, aan den laatste „adat" moet voldoe deze betaling is het bewijs, dat

tali nan tarantang

tambang nan taoedjam,

het touw strak gespannen is en het paaltje in de grond is geslagen, d.w.z. dat een stuk grond is aa gewezen.

Deze adat heerscht vrij algemeen ten opzichte va andere woeste gronden dan rimbo; soms wordt w door A. en B. een karbouw geslacht om gezamenlij met de familie C. een feest te vieren; dit alleen wanneer het een groot stuk grond betreft, te gebruike voor overjarige gewassen, als voor cocos, cassia en

Hier en daar is A. zelfs verplicht, bv. bij he planten van klappers, de bibit van C. te gebruike en moet hij later $^1/_2$ van de opbrengst aan her afstaan; is de bibit van A. zelf, dan moet hij $^1/_3$ aa C. afstaan; deze adat bestaat alleen ten aanzien va overjarige gewassen, *toemboeăhan* of *tinaman karèh.*

Een nagarigenoot heeft geene betalingen te doen bi ontginning van de *rimbo nagari*, doch mededeelin aan de panghoeloe's is veelal verplicht, in elk geva gewenscht.

Men onderscheidt de volgende adatbetalingen:

1o. boengo tanah, een vergoeding bij mijnontgin ningen op andermans familiegrond, d.w.z. op eens ontgonnene of nog in ontginning zijnde gronden; in elk geval worden de betalingen onderling geregeld.

Bij ontginning door vreemdelingen van mijnen op onverdeeld nagarigebied, is adat geworden de betaling aan de nagari van *satahiĕ limo koepang*, d.i. dus 5 koepang's op een thail of $^5/_{64}$ d.i. $7^1/_8\%$ van het gewonnen goud; deze betaling heet dan gewoonlijk niet boengo tanah maar heeft den meer algemeenen naam van *oeang adat.*

Beide betalingen hebben het karakter van een schadeloosstelling wegens het onttrekken van goud aan den grond.

2o. boengo kajoe, een schadeloosstelling, tevens erkenning van haar oelajat, te betalen door personen uit een andere nagari, die hout kappen of andere boschprodukten winnen in de bosschen.

Deze heffing bedraagt 10% van het produkt; tot heffing zijn alleen gerechtigd de gezamenlijke volks-

hoofden eener nagari, of de betrokken oelajathouders (vgl. bl. 13 en vlg).

3o. oeang ladang of *boengo tanah*, een schadeloosstelling tevens erkenning van oelajatrechten, te betalen door personen die ladang's aanleggen; deze *isi adat* is niet overal gelijk, en wordt weder òf aan de nagari òf aan de betrokken oelajathouders betaald.

Hier en daar bestaat de betaling slechts uit een *pasambahan*, huldegift, b.v. een mand jonge rijst, geroosterd en gestampt, *ampieng*, waarnaar deze tanda: *boengo ampieng* genoemd wordt (men vergelijke art: 44 van het adatwetboekje van van Vollenhoven).

4o. boengo pasie, een „isi adat" ten behoeve van de nagari, zich richtend naar de plaatselijke adat, te betalen bij het maken van zoutpannen door vreemdelingen (vroeger); verder bij het visschen langs de kuststreek, vallende onder het oelajatrecht van een nagari.

Ook is het voorgekomen, dat de nagari Kasang in de Padangsche Benedenlanden van het staatsspoor „boengo pasir" vroeg wegens het weghalen van zand uit de Anai rivier.

In stede van 10% van het zand af te staan, heeft de staatsspoor toen een vergoeding van f 250 aan genoemde nagari uitbetaald.

—

Alle deze betalingen zijn verplichtend voor vreemdelingen; zij zijn als regel nimmer ervan vrijgesteld. Men vergelijke het medegedeelde op bl. 18 en vlg., 24, en het hoofdstuk „vermogenswezen," bl. 67.

DERDE HOOFDSTUK.

Bestuur; volkshoofden.

—

Is beknoptheid bij de samenstelling van dit opstel noodzakelijk, in dit hoofdstuk moet bepaald beperking in acht genomen worden, hoe moeilijk dit ook is, waar, meer nog dan op ander adatgebied, het wachtwoord is: niet *generaliseeren*.

Na een kort geschiedkundig overzicht zal ik trachten een beeld te scheppen van het volkshoofd *) en het

*) Over het door ons ingestelde ambt van nagarihoofd *panghoeloe kapalo* of *kapalo nagari*, is uitvoerig gehandeld in mijne nota's over „de Inlandsche bestuurshoofden ter Sumatra's Westkust" en „de afschaffing van den panghoeloe soekoe rodi en het plaatsen van den panghoeloe kapalo in de zuivere positie van volkshoofd" (vgl. het 7de hfdst.)

nagari bestuur, speciaal in het stamland, de Padan sche Bovenlanden, om ten slotte een vluchtigen bl te werpen op den toestand in de *rantau*, de la landen, de aanhangsels van de Tigo Loehak.

Het volk zelf maakt een scherpe scheiding en zeg

darè[s] *bapanghoeloe*

rantau baradjo,

de bovenlanden hebben hun panghoeloe's, de benede landen hun radja's.

En zoo wordt ook hier die indeeling gevolgd:

I. de *darè*[s]

II. de *rantau* Zie bl. 60

I. De *darè*[s], de bovenlanden.

Onder *darè*[s]=*darat* verstaat men het hooge binnen land (in tegenoverstelling, van de lagere kustlanden de zee, *laoe*[s]) en speciaal: het eigenlijke Minang Kabau

Adapoen alam Minang Kabau 'ko baloeha[s] *nan tigo balarèh nan doeo*, het rijk Minang Kabau heeft drie loehak's en twee larassen, zoo begint elk rechtgeaard Minang Kabauer indien men hem vraagt naar de indeeling van zijn land.

De drie loehak's zijn als territoir, de twee larassen als hoofdindeeling van het soekoewezen, de grootheid van zijn „a'am".

De drie loehak's zijn:

1o. Tanah Datar, in hoofdzaak de tegenwoordige afdeeling van dien naam,

2o. Agam, in hoofdzaak de tegenwoordige afdeelingen Agam (Fort de Kock) en Padang Pandjang,

3o. Limo Poeloeh, in hoofdzaak de tegenwoordige onderafdeelingen Pajo Koembooh en Soeliki.

De twee „larassen":

a. Koto-Piliang,

b. Bodi Tjaniago.

Het oorspronkelijk volksbestuur.

Nadat de oorspronkelijke bevolking van hare woonplaatsen in de bergen, speciaal aan de zuidelijke helling van den Goeroeng Marapi, waren afgedaald naar de meer bebouwbare, lagere streken en door meer permanenten landbouw nederzettingen waren ontstaan, vormde zich langzamerhand een volksbestuur.

Elke familie stond onder de leiding en het gezag van een ouds'e: *oerang toeo*, *pangatoeo* of *pangkatoeo*; onder hen namen de hoofden van de eerstaangekomene familie's, later genoemd de *toeo oelajat* [*]) de voor-

[*]) vgl: bl. 17)

naamste plaats in; gezamenlijk vormden alle deze hoofden het volksbestuur.

„Bij dat zoozeer veelhoofdig bestuur,—zegt de Rooy in zijne nota omtrent de oeang adat,—kwam het dikwijls niet tot een afdoend gezamenlijk overleg en ontstonden oneenigheden, welke niet oplosbaar bleken. Voor een oplossing daarvan werd dan de uitspraak ingeroepen van den om zijn wijsheid en bovennatuurlijke macht bekenden vorstelijken persoon, die zich te Pagar Roejoeng gevestigd had.

„Het uitvloeisel van diens bemiddeling was de invoering van het tegenwoordige soekoe-bestuur, waarbij de tot verschillende stammen behoorende familie's werden ingedeeld in (vermoedelijk overal) vier soekoe's, terwijl aan het hoofd van elke soekoe een panghoeloe geplaatst werd, die het oppergezag kreeg over de families in zijn soekoe, en daarbij als scheidsrechter optrad. De gezamenlijke soekoehoofden hadden de beraadslaging en de berechting omtrent zaken, welke verschillende soekoe's of de geheele nagari betroffen."

Tot hiertoe de Rooy. Een beslist antwoord op de vraag of de instelling van het soekoewezen hier door den invloed der Hindoe's is ontstaan, dan wel of zij reeds eerder bestond bij de bewoners van het land, is nog niet te geven. De verschillende soekoenamen van Hindoeschen oorsprong als Domo, Mandaliko, Biaro en vooral de aard van de soekoeindeeling tot in de onderdeelen, zeer dikwijls geen verband houdende met stamverwantschap, geven aan, dat de instelling niet oorspronkelijk kan zijn, doch veel eerder moet beschouwd worden als een administratieve maatregel, teneinde tegemoet te komen aan de nadeelen van het ontbreken van een behoorlijk volksbestuur; deze maatregel moet dan ingevoerd zijn door een macht, boven de nagari staande, een macht van vreemden oorsprong.

Welke macht? Omtrent de toestanden in den zgnd. Hindoe-tijd, zelfs eigenlijk tot aan den Padri-oorlog, is nog zeer weinig bekend.

Misschien zal de lezing van alle nu behoorlijk gerangschikte steeninscriptie's licht brengen *).

De Hindoe-Javaansche vorsten.

Wij weten echter, dat misschien in de laatste jaren der 13de en ongetwijfeld in vrijwel de geheele 14de

*) Het zij mij vergund te verwijzen naar het artikeltje „Iets over land en volk van Minang Kabau" in de 6de aflevering van het Koloniaal Tijdschrift, en naar het Oudheidkundig Verslag over het 2de kwartaal 1912 bl. 33 vlg.

eeuw een of meerdere Hindoe-Javaansche vorsten over Minang Kabau heerschten.

In een der opstellen **) over dit land, die achtereenvolgens in het tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap zullen verschijnen, heb ik de overtuiging geuit, dat de Jang Pitoean's van Minang Kabau wel de nazaten zullen zijn geweest van de Hindoe-Javaansche vorsten, en dat de luister van het geslacht langzamerhand was afgenomen.

Kjahi Katoemanggoengan en Papatih nan Sabatang.

Bij het volk is uit den geschiedkundig duistere tijd van Hindoesche overheersching de herinnering levend gebleven aan twee groote figuren: *Kjahi Katoemanggoengan* en *Papatih* ***) (*nan*) *Sabatang*, als de wetgevers van het land.

De laatste zoude het zijn, die de groote adatbeginselen heeft vastgelegd, het matriarchaat, het soekoewezen, terwijl Katoemanggoengan in het bijzonder den godsdienst regelde.

Het spreekt wel vanzelf, dat de Islam-belijders ervoor gezorgd hebben, dat men over het algemeen denkt, dat de twee groote mannen Mohammedanen waren, doch tevens zegt de overlevering dat Papatih's moeder (algemeen zegt men dat de twee mannen dezelfde moeder doch een anderen vader hadden *Indo Djati* „heette".

Nu is volgens juist ontvangen mededeeling van Dr. Krom „Indo Djati" het regelmatig equivalent van het Sanskriet *hindujati*, dat „hindoegeslacht" beteekent, ****) zoodat de overlevering zeer juist verhaalt dat Papatih's moeder van het geslacht der Hindoe's was.

Waren nu Papatih Sabatang en Kjahi Katoemanggoengan, die altijd in één adem genoemd worden, beiden hoofdambtenaar van den hindoeschen vorst? —of was Papatih niemand anders dan de vorst zelf en

---

*) Omtrent den koning Adityawarman, verheerlijkt in allerlei inscriptie's, bestaat absolute zekerheid.

**) „Koemanih, Soempoe Koedoeih en de *radjo nan tigo sélo*".

***) of *Parapatieh*

****) Volgens Dr. Rinkes is Indrajati een gewone maleische eigennaam; daaruit zou Indo djati ontstaan kunnen zijn op dezelfde wijze als Indogiri en Indopoera uit Indragiri en Indrapoera; in elk geval wijst de naam op de Hindoes terug N.m.m. is de lezing van Dr. Krom eerder aan te nemen, omdat *djati* ook in andere woorden en in galar's is overgenomen en behouden: *Dt. nan sadjati, sadjati— djatinjo*=echt, zuiver, *oorspronkelijk* [vgl. ook v.d. Toorn's woordenboek, bl. 113].

Kjahi Katoemanggoengan (een blijkbaar uit den titel Toemanggoeng gefabriceerde naam) het opperhoofd van Djambi?

Is de papatih of patih Déwa Tuhan, bewierookt in de wy-inscriptie op het Amoghapaçabee'd te Rambahan (N. 46 van den inventaris op bl. 36 vlg: van het Oudheidkundig verslag 2de kwartaal 1912) de vorst zelf?

Was Kjahi Katoemanggoengan toen reeds opperhoofd van Djambi of „berustte het gansche rijk van Jambij" eerst later in de handen zijner nazaten? (vgl: Daghregister 1640 en 1641 onder Keey Tommagon en Queey Tommagom.)

Met eenige zekerheid kunnen deze vragen niet beantwoord worden vóór ons de resultaten bekend zijn van de nadere lezing van de opschriften in steen.

Wel is merkwaardig het op talrijke plaatsen vernomen bericht, dat de grens tusschen de machtssferen der twee groote mannen was: de grens tusschen zilt en zoet water, daar n.l. Katoemanggoengan's ressort aan zee lag, terwijl de Papatih in de Bovenlanden heerschte.

Datoe's Maharadjo Kajo van Soemanik vertelt, dat van ninie's op ninie's in zijn geslacht het verhaal is overgegaan, dat de twee mannen van zóó andere opvattingen waren, dat Kjahi Katoemanggoengan uit de Bovenlanden was weggetrokken om Djambi te gaan besturen.

Dat er een broederoorlog tusschen hen uitbrak, wordt algemeen verhaald; Salomon Müller geeft het verhaal reeds in 1846 *); het is wel aantenemen dat er inderdaad een strijd is geweest tusschen de twee partijen, waarvan die van Papatih de democratisch gezinde was; in de opstellen over Minang Kabau zal deze zaak nader behandeld worden; de geest van de partijen blijkt uit het verschil in opvattingen omtrent het adatrecht (bl. 49 vlg: en 5de hoofdstuk, bl. 87.).

De „radjo nan tigo sélo".

Behalve den Minang Kabauschen radjo had men te Boeo den *radjo adat*, en te Soempoe Koedoeih den *radjo ibadat;* met den wereldlijken vorst, den *radjo alam* te Pagar Roejoeng, maakten zij de *radjo nan tigo sélo* uit, „getwijnd als een koord uit drie draden" **) over wie uitvoerig gehandeld wordt in het opstel genoemd aan den voet van bl. 27.

Deze radjo's te Soempoe Koedoeih en te Boeo da-

*) Bijdragen tot de kennis van Sumatra, Leiden 1846, bl. 79.
**) „Tjindoer Mato" door J. L. van der Toorn, bl. 8.

teeren uit den tijd, dat de Islam hier zijn intrede deed, wat wel tusschen 1550 en 1600 zal hebben plaats gehad; zij zijn dus waarschijnlijk van twee eeuwen jongeren datum dan de bovengenoemde wetgevers.

De vier rijksgrooten.

Dan had men nog de instelling van rijksgrooten, de zoogenaamde *basa(r) ampè balai*, van wie Tjindoer Mato (bl. 8) zegt: „De vier rijksgrooten zijn:

1o. de *Bandaharo* (of *Titah*) van Soengai Taro,
2o. de *Kali* van Padang Ganting,
3o. de *Machoedoem* van Soemani,
4o. de *Indomo* *) van Soeroeaso;

dan is er nog de Toean Gadang van Batipoeh, die zich onafhankelijk beschouwt en de kracht zoekt in eigen persoon, wij noemen hem den tijger van Koto Piliang."

Waren er geschillen ter zake van „adat en „limbago", dan bracht men die voor den Bandaharo; van hem was hooger beroep bij den *radjo adat* te Boeo **).

In godsdienstzaken liep de weg van rechten opwaarts langs den kali van Padang Ganting naar den *radjo ibadat* te Soempoe Koedoeih.

In laatste instantie besliste in beide gevallen de *radjo alam* te Pagar Roejoeng.

Ook van den Machoedoem te Soemanik, die strijdgeschillen en wapenkwestie's moest uitmaken, was hooger beroep bij den *radjo alam*.

De Indomo was de *pajoeng pandji*, de rechterhand van den vorst, waarschijnlijk zijn adviseur.

De „tijger", een ruwe klant, „arrogant als de dobbelaars van Batipoeh" was de eenige, die vóór den vorst luid mocht praten ***); zoo nu en dan ging hij rond in het rijk „om adat-overtreders op te vatten"; ik denk, dat men deze waardigheid heeft ingesteld om het woelige Batipoeh tot vriend te houden; „de tijger" behoorde niet tot de rijksgrooten.

Het komt mij voor, dat de vier rijksgrooten een instelling vormen, ouder ****) dan de *Mohammedaan-*

---

*) De Tjindoer Mato is minder juist door hem op bl. 8. „Toean Pandjang" te noemen (vgl. bl. 10. 3de regel v.o.)

**) Dat de radjo adat te Boeo en de radjo ibadat te Soempoe Koedoeih *woonde*, betwijfel ik; die plaatsen waren meer hun ressort, zij verbleven gewoonlijk te Pagar Roejoeng (vgl; bl. 57.).

***) Hij was ook de eenige, die voor den vorst voor „ik" *dén* mocht gebruiken [dit houdt verband hiermede, dat Batipoeh bij Agam behoort, waar men *dén* algemeen gebruikt; in Tanah Datar klinkt dat minder beleefd.)

****) De titels Kali en Machoedoem zijn wel van Arabischen oorsprong, maar het is mogelijk, dat vroegere titels na de intreding van den Islam gemoderniseerd zijn.

sche vorsten van Minang Kabau; dat zij reeds stedehouders waren van de *Hindoe-Javaansche* vorsten.

Ieder van hen had nl. een ressort of machtssfeer, waaruit zij voordeelen trokken, en die, ook later, hun *rantau* werd genoemd.

De overlevering zegt hiervan:

„Rantau toeankoe Titah ka Simpang Banda Sapoe-
„loeăh *), lapèh ka Bajang nan Toedjoeăh; rantau
„Toean Kali sahinggo Tandjoeăng moedie̊, sahinggo
„Batoe Gandang iliĕ **); rantau Machoedoem: Rambau
„Si Mananti ***);
„rantau Indomo singgan Padang Priaman kamari,
„Toeankoe Sambah di Padang,
„Toeankoe Sambah di Soengai Pagoe".

Toestand in de 18de eeuw.

Mag na den Hindoe-tijd nog van een eigenlijke regeering sprake zijn geweest, in den loop der 18de eeuw leek het er niet veel meer op.

Elke nagari of federatie van nagari's was zelfstandig. Twisten tusschen hen werden door geen hooger gezag beslecht en duurden soms zeer lang.

Wel liet de vorst zijn gele vlag op het oorlogsterrein planten, om den strijd te doen staken, doch dit was dikwijls tevergeefs.

Wel hield in vroegere tijden de Maleier, vóór den Daulat Jang di Patoean eerbiedig hurkend, de détar (destar, hoofddoek) in de hand, en bleef tot in het begin der 19de eeuw de adat in zwang, dat het volk van Tigo Balai bij den gang naar het graf van een radja zich in nederigen rouw vertoonde, n.l. met een „slendang en hoofddoek" van palmblad (*basalèndang poetjoeă*, *badéta anau*), maar die vormen waren meer vertooning, dan eerbied voor den heerscher.

Zoo droeg men hem ook de gouden pajoeng vooruit, wanneer hij zijn eenvoudig huis te Goedam verliet om een reis door zijn gebied te maken. Naderde hij een dorp, dat tot de laras Bodi Tjaniago behoorde, dan steeg hij af van zijn paard om op de schouders

*) De tegenwoordige afdeeling Painan.

**) Koto VII, Sidjoendjoeng.

***) Op het maleische schiereiland; Swettenham [British Malaija, p. 131] zegt o.a. van deze staatjes. . . . but so long ago as 1773 they were placed under the general control of a Raja from Menangkabau, in Sumatra, with the title yang di Pertuan".

Hier blijkt weder, hoe goed toestanden uit lang vervlogen tijden dikwijls in de Maleische overleveringen zijn bewaard gebleven.

van een der personen, die hem tegemoet kwamen, als in triomf door het dorp te worden gedragen. Maar het doel dezer reizen was voornamelijk het ontvangen van hulde en geschenken. In de laras Koto Piliang gaf de nagari hem honderd gantang's rijst; in de Bodi Tjaniagolanden bovendien nog stofgoud.

Op zijne bij de adat voorgeschrevene vraag aan de hoofden in elk dorp dat hij doortrok, of er geen geschillen moesten worden beslecht, werd steeds ontkennend geantwoord.

De „oerang gadang radjo," vertrouwden van den vorst *), die in verscheidene nagari's als zoodanig bevestigd waren, hadden weliswaar hun aanstelling oorspronkelijk aan den radja te danken, maar daar zij niet in land waren begiftigd, noch op een andere wijze werden bezoldigd, en de vorst geen macht had om zich te doen gelden, gevoelden zij zich tegenover hem vrijwel onafhankelijk.

Zij zelf hadden echter al zeer weinig gezag; zij beslisten volgens de adat slechts in die zaken, die niet door de gezamenlijke volkshoofden konden worden uitgemaakt, en dit nog volstrekt niet overal.

De laatste telgen van het Minang Kabausche vorstengeslacht werden in het begin der 19de eeuw op afdoende wijze door de Padri's uitgeroeid: zij werden vermoord op een vergadering te Balai Tangah (Boeo), waartoe zij waren uitgenoodigd. Slechts één man, Radjo Alam Moening Sjah, wist door de vlucht naar de Oostkust te ontkomen. In 1822 liet Raaff hem terugkomen en herstelde hij hem als regeerder, doch de man was te oud, kreeg pensioen en stierf den 1sten Augustus 1825. De laatste regent van Tanah Datar werd op 2 Mei 1833 gevangen genomen en naar Batavia gezonden, waar hij op 21 Maart 1849 overleed.

De laatste vrouwelijke afstammeling „van den bloede" Toean Gadih Réno Soempoe, overleed den 26sten Juni 1912.

—

Wij gaan terug tot het slot van het aangehaalde uit de nota van de Rooij, bl. 27.

Vervolg Volksbestuur.

Door de vele twisten en geschillen deed zich de behoefte gevoelen aan een verbond tusschen naburige dorpen, om onderlingen strijd te voorkomen of een vijand ontzag in te boezemen; een dergelijk verbond bestond reeds van zelf tusschen de dorpen, die van één moeder-nagari afstamden, zooals bv. de XIII Koto.

*) Volgens velen niet veel meer dan een soort van „djongos", bedienden.

Talrijk zijn de zoo ontstane federatie's; zij hebben aan ons bestuur den grondslag geleverd voor de administratieve indeeling in larassen, onderafdeelingen en afdeelingen; zeer talrijk zijn de namen, die zulk een verbond aanduiden: II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XII Koto enz:

Indien in gevallen van bedreiging van rust of veiligheid beraadslaagd moest worden, vaardigde elk der nagari's van zulk een federatie één persoon af: den „oerang gadang radjo" of den oudsten panghoeloe (het hoofd van de oudste kernfamilie), gewoonlijk een en dezelfde persoon. *)

Die laatste personen vormden tezamen bv. „de zes panghoeloe's" of in het Minang Kabausch *panghoeloe (datoeă') nan baranam*, van een federatie.

Die titels zijn tot heden bewaard gebleven **) en zijn dikwijls een richtsnoer bij de oplossing van moeilijke adatzaken en grensgeschillen.

De panghoeloe.

Het panghoeloe ambt werd erfelijk verklaard in een van de oudste-, de kern-familie's, welke daartoe aangewezen werd door het gemeen overleg van alle familiehoofden (*mama'* of *toeo roemah, toengganai.*)

Was hun autocratisch gezag toegekend geworden, dan zou door onderlingen naijver dat gemeen overleg niet tot stand zijn gekomen, doch die panghoeloe's waren geen autocraten en hadden geen absoluut gezag.

Zij waren slechts de bemiddelaars en de leiders, elk in hun soekoe en gezamenlijk ten aanzien van de nagari, op dezelfde wijze als de toeo's ieder in hun familie die taak te vervullen hadden.

De panghoeloe's hadden rekening te houden met de wenschen der familiehoofden; zij waren ten aanzien van de nagari de beheerders en ten aanzien van de buitenwereld de vertegenwoordigers der nagari.

„Die panghoeloe's, de volkshoofden, zijn dus de hoofden van de kernfamilie's, die van omstreeks de stichting af het dorp bewonen ***) niet de hoofden der jongere familie's, inkomelingen; en splitst zich een

*) Het „oerang gadang radjo"-schap als zoodanig is daardoor in de bovenlanden geheel verdwenen, met den luister en den invloed der vorsten.

**) Zijn bv. drie van de zes familie's welke die titels droegen, uitgestorven of tijdelijk niet voorzien van den man die den titel dragen kan, zoo heeten de drie overblijvenden gewoonlijk toch nog *datoeă' nan baranam.*

***) „ninië' kami nan djolong kamari"=onze voorouders die zich hier het eerst vestigden.

kernfamilie in nieuwe familie's dan blijft slechts één daarvan een volkshoofd leveren *).

Zoo'n *panghoeloe andiko* **) vertegenwoordigt dus vooreerst de familie, die hem tot mama's heeft, doch veelal ook een of meer andere familie's die door splitsing ontstaan of later in het dorp gekomen zijn; zoodan ig personen-complex – soms één, soms meer familie's omvattend heet— de pajoeng van den panghoeandiko, de individuen heeten zijn ana's boeah."

(Het adatrecht van van Vollenhoven, 4de afl. bl. 254).

Voor „pajoeăng" is misschien nog te verkiezen de omschrijving „machtssfeer"; de bedoeling van de beeldspraak zal toch meer zijn: de kring, waarin men toevlucht zoekt tegen regen en zonnehitte; de panghoeloe is immers:

kajoe gadang di tangah padang
bakèh bataduăh hari hoedjan
bakèh balaoeăng hari panèh;
oerè'njo boelieh bakèh basélo
batangnjo boelieh bakèh basanda,

een groote boom midden in de vlakte, waar men schuilt voor den regen en schaduw zoekt in de hitte; op de wortels kan men rusten (zitten) en men kan leunen tegen den stam.

De familie.

De familie bevat alle personen, die volgens het matriarchaat (dat nergens ter wereld zóó zuiver is in stand gebleven als hier) bloedverwanten zijn, d.w.z. die personen, die over en weer verbonden zijn door middel van vrouwen die onderling verwant zijn; de personen die afstammen van ééne voor-moeder, uit één oerbuik, *paroei'*.

Vandaar, dat men de familie, welke die personen bevat, noemt: *saboeah paroei'*, d.i. (uit) één buik; en aan haar hoofd staat de panghoeloe:

salasoeăng sadjam gadang,

één haan die den omtrek van het rijstblok beheerscht (niet duldt, dat een ander binnen dien kring komt). Door groote uitbreiding der familie komt het echter

*) ten aanzien hiervan zijn echter zeer vele misbruiken voorgekomen; zie ook bl. 38 ten 6°.

**) *andiko* is in het Oud Javaansch=dienaar; bg. *andiko*=bevelen (inlichting van Dr. Ph. S. van Ronkel.

veel voor, dat men zich heeft moeten splitsen in twee of meer deelen, elk staande onder een panghoeloe, wiens galar, in ieder geval: wiens positie, afgeleid is van die van den panghoeloe der kernfamilie.

Zooals van Vollenhoven zegt: „een scherp technische naam voor familie bestaat daarom niet" (vgl: bl. 249 van zijn adatrecht); wanneer echter ook de onderdeelen van eene familie in uitgebreiden zin hun eigen bestuur en eigen vermogen hebben, dan vormen ook zij rechtsgemeenschappen.

De galar.

De familie's dragen geen eigennamen; wel is in elke familie een erfelijke, beter: blijvende titel, galar, voor den *Datoeă*[5], het volkshoofd, bv. (Datoeă[5]) Madjo Lélo, (Datoeă[5]) Maharadjo; ook komen in vele streken blijvende titels voor in de familie voor de mannelijke *kamanakans*, zusterkinderen, bv. Soetan Madjo Lélo, Soetan Maharadjo; verder voor de adat-bijstanden van den panghoeloe, waar zij voorkomen, die met hem de zgnd. *ampè*[5] *djinih*, de vier rangen, uitmaken (zie bl. 53).

Is de galar van een panghoeloe bv. door het ondergaan van gevangenisstraf „vuil" geworden, *koemoeh*, dan moet zij door een feest weder schoon gewasschen worden.

Rangteekens van den panghoeloe.

Het volkshoofd voert behave den titel *datoeă*[5] eenige rangteekens. Niemand dan hij mag de *déta gadang of d. bakata*[5], *d. bakaroei*[5] (zwarte al of niet fijn geplooide hoofddoek) de *karih* (kris) en de *badjoe gadang* (zwart * baadje, gewoonlijk met wit onderbaadje) dragen; alleen zijn huis-mag voorzien zijn van een soort van statievertrek, *andjoeăng* geheeten, een uitbouwsel dat den indruk geeft van de achtersteven van een schip.

Alle deze rangteekens mogen niet door anderen worden gedragen of gevolgd, *ta*[5] *boelièh di toerèh*.

Verbodsbepalingen.

Maar er zijn voor het volkshoofd ook verboden zaken; hij mag zich daaraan niet vergrijpen, daar dit zijne waardigheid zou aantasten.

Die *pantangan* zijn:

1o. *manjirah roman di moeko rapè*[5], een rood gezicht

*) zwart is de kleur van den panghoeloe, bl. 54; *hitam manahan sasah*, zwart kan tegen wasschen, d.w.z. de „grootheid" van den panghoeloe verdwijnt niet licht.

hebben (driftig worden) in een vergadering;

2o. *manggadabïĕ*[s], *mahantam tanah*, stampen met den voet, op den grond slaan;

3o. *manènsèng langan badjoe*, de mouwen omslaan, opstroopen;

4o. *mamandjè*[s], klimmen *);

5o. *mandjoedjoeăng labïĕh barè*[s], te zware last op het hoofd dragen (het dragen van zelf gesneden gras voor eigen vee is toegestaan);

6o. *balari*, hard loopen;

7o. *mangaïĕ*, visschen met den hengel (het visschen in eigen vijver, op eigen terrein is niet verboden).

Het 7de verbod wijst er op, dat men den panghoe'oe *rijk* acht; hengelen langs de rivier zou den indruk geven, dat een panghoeloe eten zoekt; dit zou beneden zijn waardigheid zijn, immers:

panghoeloe ijolah kajo
boekan kajo de[s] *amèh*
kajo dè[s] *barih djan poesako*
kajo dè[s] *oendang paraboe kalo*,

rijk is waarlijk de panghoeloe, niet door goud maar door familieleden en familiegoed, door (de kennis van) de wetten uit de grijze oudheid.

Men ziet dat de panghoeloe in hoog aanzien stond bij het volk; en al is in den loop der tijden, niet het minst door de gevolgen van de door ons ingevoerde rechtspraak, dat aanzien in enkele streken verminderd, de panghoeloe's zijn nog altijd *de* macht in het grootste en voornaamste gedeelte van dit land en dáár heeft het bestuur in de eerste plaats, vrijwel uitsluitend, met hen rekening te houden (vgl. bl. 63).

Verheffing tot panghoeloe.

Geen wonder dan ook, dat de panghoeloe-verheffing een zaak van belang is; de waardigheid wordt opgedragen in tegenwoordigheid van alle panghoeloe's der nagari, en deze gebeurtenis wordt bezegeld door een groot feest, waarbij met luider stemme moet bekend gemaakt worden, dat de nieuwe titularis de familiegalar heeft aanvaard.

Het adatrecht kent verschillende wijzen van panghoeloe-verheffing, waarvan de voornaamste hier genoemd worden:

———

*) Speciaal: in een boom. Het woord beteekent beklimmen, beklauteren van boomen, ladders, zeer steile hellingen enz:

1o. patah toemboeăh, hilang bagantî, wat afgebroken is bot weer uit, wat weg is wordt vervangen, of: *panghoeloe di tanah tastrah*, panghoeloe (geworden) bij de roode aarde (pas gedolven graf); de gewone vervanging van een gestorven titularis door zijn jongeren broeder of door een kamanakan;

2o. mati batoengkè[s] *bodi* (*boedi*), bij dood heeft men den toengkè[s] bodi d.i. den steun, tijdens het leven van den panghoeloe, van zijn *boedi* (vernuft, geest, hier dus: adatwaardigheid); de bedoeling is in het algemeen, dat daar, waar de adat den adatsteun *toengkè*[s] (stok, steun, adjunct van den panghoeloe) kent, deze de van te voren aangewezen opvolger is; overigens komen *1o.* en *2o.* in de praktijk met elkaar overeen; *2o.* komt echter alleen voor in de Bodi-Tjaniagolanden;

3o. hidoei[s] *bakarilahan*, hier en daar: „salin basa(r)" bij leven afstand doen ten behoeve van een waris; in vele Koto Piliang-landen is deze adat strikt verboden: de positie van het volkshoofd is zóó hoog, dat men daarvan eerst afstand doet bij den dood.

4o. mambangkit[s]*kan nan tabanam* of *mangambangkan nan talipè*[s], uit het water halen wat er in ligt (om uit te loogen), het opgevouwene openleggen; dit doet zich voor, wanneer een galar, die door gebrek aan mannelijke waris of door gebrek aan geld voor de feestelijkheden gedurende langen tijd niet is toegewezen, eindelijk aan een daarop rechthebbende wordt opgedragen;

5o. gadang manjoesoeă[s] *) of *gadang maminta*[s]; dit komt hier en daar voor waar volgens de adatregel:

djaoeăh mantjari hindoe

ampiĕng mantjari soekoe,

(vgl: bl. 22) een vreemdeling zich ingeburgerd heeft, iemand, die in zijne eigen kampoeng een „waris panghoeloe" was, een die komt vragen om in zijn nieuwe nagari een adatpositie, *gadang*, te mogen

---

*) *manjoesoeă*[s]=een begin maken met iets.

Hier is de oorsprong van een in de Loeha[s] Limo poeloeh voortwoekerend misbruik. Menschen, die zich bv. aansluiten bij een Datoeă[s] Simoeliĕ krijgen galar's als Datoeă[s] Simoeliĕ nan koening,—nan poetieh,—nan hitam, ja zelfs: nan koening nan hitam. . . . . „de geelzwarte"!

hebben; deze adat heet daarom: „begin van positie" of „vragen om een adatpositie";

6o. *gadang manjimpang*, de zich vertakkende adatpositie; bij deze, in Agam voorkomende adat, splitst zich de „grootheid" van een familie ten behoeve van een nieuwe familie, (bl. 34); heet de kernpanghoeloe bv. Datoeaˢ Madjo Basar, dan luidt een gadang manjimpang-galar bv. Datoeaˢ Madjo Labiĕh, Datoeaˢ Madjo Batoeah.

7o. *mangoentiĕng siba badjoe*, een stukje knippen uit het zijstuk onder den arm van een badjoe (van den panghoeloe); deze adat bestond vroeger ten opzichte van gewezen pandelingen.

Dat maar niet iedere waris panghoeloe kan worden, spreekt wel vanzelf met het oog op de positie, die het volkshoofd bekleedt.

Hij moet volgens het adatrecht zijn: niet te oud; goed bij zijn verstand en gezond van lijf en leden; hij moet verder zijn: opletend, rustig en welwillend. Moet nu de *galar* aan een nieuwen titularis worden opgedragen, dan steekt eerst de familie de hoofden bij elkaar (*babisiĕ*, fluisteren heet dit familie-overleg), daarna wordt in de soekoe overlegd en eerst daarna deelt men den vereenigden panghoeloe's mede, wie van de rechthebbende waris de meest geschikte wordt geacht.

Niet altijd is zulk een waris genegen het ambt van panghoeloe, dat hem aan zijn nagari en aan allerlei arbeid voor nagari- en algemeen bestuur bindt, te aanvaarden; dan wordt een ander aangewezen op de manier als boven beschreven.

Met de invoering van ons rechtswezen verdwenen ook de meeste voordeelen, die aan den rang van volkshoofd verbonden waren.

Deze omstandigheid en het feit, dat de panghoeloe's in strafzaken niet meer de dagelijksche rechters waren, heeft hun wel veel van hun luister en invloed ontnomen (bl. 36) doch over het algemeen is hun positie nog zéér in aanzien *) en ook de milde bepaling vervat in artikel 1 § 2 sub *b* van de heerendienstregeling (Stbld: 1904 No. 355) doet dit adat-ambt begeerlijk zijn.

Bemoeienis van het europeesch bestuur met de panghoeloe-verheffing.

Hoe dan ook op het gebied van panghoeloe-verheffing

*) Vgl. het 5de hoofdstuk.

misbruiken bestaan, en hoe verschillende europeesche bestuurders er op bedacht zijn geweest hieraan paal en perk te stellen, is uitvoerig behandeld onder het hoofd: „Verkiezingen en kiesgerechtigden" in mijne nota over de Inlandsche bestuurshoofden ter Sumatra's Westkust, der Regeering aangeboden bij schrijven van den Gouverneur van Sumatra's Westkust ddo. 6 April 1912 No. 3355.

En hoe de onlangs getroffen regeling luidt, waardoor het mogelijk zal zijn door schifting van de bestaande panghoeloe's en het tegelijk verhoogen van hun positie, te geraken tot een beteren en zuiveren toestand, is te vinden op bl. 65.

Het nagari-bestuur in verband met het soekoe-wezen.

Op bl. 27 werd een aanhaling gedaan uit eene nota van de Rooy, waarin gesproken wordt over panghoeloe's soekoe; later is gehandeld over den panghoeloe andiko, terwijl herhaaldelijk gesproken is van de gezamenlijke panghoeloe's der nagari en van volksbestuur.

Nadere toelichting is hier noodig, en deze bestaat hierin, dat als algemeene regel geldt, dat in het nagari-bestuur, in den raad van volkshoofden, plaats nemen:

a. de hoofden der soekoe's:

panghoeloe kaämpê' soekoe of *panghoeloe soekoe* (*adat*), al of niet met een poetjoek *) èn de *panghoeloe kampoeäng*, vertegenwoordigende de soekoe-deelen, soms (maar dit is een ingeslopen misbruik) vermeerderd met de onder de laatste categorie staande familiehoofden, *kapalo paroet'*, die zichzelf gaarne den titel van *andiko* geven:

of:

b. alle hoofden van soekoe deelen met den titel *panghoeloe andiko*.

„In beide gevallen **) zegt van Vollenhoven op bl. 255 van zijn adatrecht—" is het dorpsbewind republikeinsch, want aan elke beslissing van beteekenis gaat *moepakat*, overleg, vooraf.

Het verschil zit dus in de inrichting van het bestuur

*) *poetjoeä' boelê' oerê' toenggang*, de ronde top [palmiet?], de steile penwortel; de poetjoek kan zijn een der vier soekoehoofden; hij kan ook buiten hen staan.

**) De door van Vollenhoven bedoelde gevallen zijn echter niet geheel gelijkluidend aan de door mij genoemde; ik onderwerp mijne opvatting gaarne aan het beter oordeel van onzen grooten adat-doebalang.

der soekoe-deelen". *)

De gevallen a en b zouden „uitersten" genoemd kunnen worden; daartusschen kroelt een chaos van afwijkingen, zóó ingewikkeld, dat men gewoonlijk het spoor bijster wordt.

Wij zijn hier gekomen tot het ingewikkelde vraagstuk van het soekoewezen, en kunnen niet beter doen dan de vaste punten, de „uitersten", nader te beschouwen, alvorens verdere stappen te doen in dezen adat-doolhof.

Het geval *a* is te beschouwen als het zuivere beeld van de zgnd. Koto-Piliang adat, en *b* als dat van de onvermengde adat Bodi-Tjaniago.

Hier staan dus de twee „larassen" tegenover elkaar, en alleen een groote stap terug in de geschiedenis van dit land, kan ons tot nadere bekendheid voeren omtrent het moeilijke vraagstuk dat voor ons ligt.

Als buiten deze behandeling van de stof liggend, zal ik hier onbesproken laten de overlevering, die Kjahi Katoemanggoengan noemt als den heerscher over het patricische en meer autocratische Koto Piliang, Papatih nan Sabatang als de ziel van het meer democratische Bodi Tjaniago.

De adat beginselen van de laras Koto Piliang en die van Bodi-Tjaniago.

Het is hier vooral zaak de beginselen te kennen, die beide partijen (bewoners van grondgebieden **) ?) voorstonden; op categorische vragen naar de verschilpunten tusschen beide blijft de knapste inlandsche adatkenner gewoonlijk het antwoord schuldig, omdat hij geen overzicht over het geheel heeft; de *kato adat* geven echter weder eenig licht.

Om te beginnen een beeld van den Koto Pilianggschen poetjoek:

kalau mamakò³ sampai kariĕng

kalau manggajoeăng sagajoeăng poetoeih,

als hij het water afdamt wordt benedenstrooms alles droog (laat hij niets voor een ander over,) als hij houwt is het in één slag door.

En daartegenover het beeld van den Bodi Tjaniago panghoeloe:

ajam barindoeă²

karakò³ badjoendjoeăng,

*) Het moepakat wordt behandeld op bl. 62 vlg.

**) naar mijne overtuiging: ja; ik hoop dit aan te toonen in een der opstellen op bl. 28 genoemd.

de kuikens met hun moeder, de wilde sirih wordt met een stok gestut,—het beeld van onderling hu'pbetoon.

Salah tjòtò's bakoedoeăng paroeăh

Salah loeloeă balah paroei's,

pikt men verkeerd (diefstal) dan moet de snavel afgesneden, bij verkeerd doorslikken moet de buik opengelegd worden, zoo klonk de dreigende Koto Piliangsche rechtsregel; maar Bodi Tjaniago had hieromtrent een geheel andere opvatting

salah tjòtò's malantiĕngkan

salah loeloeă maloedahkan,

slinger weg wat verkeerd is opgepikt, en spuw uit wat verkeerd is ingeslikt (als men eigendunkelijk neemt, moet men het genomene teruggeven).

Sapo di gigi's sapo manggigi's

sapo di boenoeăh sapo mamboenoeăh,

wie gebeten wordt bijt terug, wie gedood (aangevallen *) wordt, vermoordt,—gold de rechtsregel bij Koto Piliang, men was zijn eigen rechter: oog om oog, tand om tand; maar Bodi Tjaniago wi'de daar niets van weten, en daar was op verwonding en doodslag van toepassing:

Salah tjantjang mambari papèh

Salah boenoeăh mambari bangoen;

bij verwonding wordt vergoeding betaald, bij doodslag bloedgeld.

In het Koto Piliang-gebied waren de overheerschende poetjoek's (naar men wil ook de vorst van Minang Kabau) blij, indien bij het behandelen of berechten van zaken de panghoeloe's geen overeenstemming konden krijgen; dan kwam de beslissing bij de hoogsten in rang, en deze konden hun willekeur botvieren.

De kracht van Bodi Tjaniago daarentegen was eensgezindheid en overleg;

adapoen koeat larèh Tjaniago,
panghoeloe di sakato toeahnjo,
moepakat tjilakonjo di nan basilang,

bij eensgezindheid zijn de panghoeloe's gelukkig; oneenigheid bij net overleg is ongeluk.

Welk verschil dus in principes tusschen deze twee

---

*) zooals bekend, is er verschil tusschen *boenoeh* en *boenoeh mati*.

richtingen. Maar eeuwen zijn voorbij gegaan en hebbe de scherpe tegenstellingen niet alleen doen verflauwe maar hier en daar heeft zelfs innige vermenging va uiteenloopende adat-opvattingen plaats gehad.

Er zijn echter landen, waar de *instellingen* (*niet* principes) onvermengd zijn blijven bestaan; er zij streken, waar de *poetjoeă*[s] en de *panghoeloe kaämp soekoe* tronen op korte of ronde kussens (*kăsoeă pando kasoeă boenta* (Koto Piliang) en er zijn ook lande waar de adatregel geldt:

doedoeă[s] *samo randah,*

tagă[s] *samo tinggi,*

als wij zitten, zitten wij even laag, als wij staan zi wij even lang (Bodi Tjaniago.)

In de eerstgenoemde landen—ik heb hier speciaal h oog op de Loeha[s] Limo poeloeh—hebben de *panghoe kaämpè*[s] *soekoe* of de *poetjoeă*[s] een beslissende stem de behandeling van zaken door den raad van voll hoofden, ja spreken zij de beslissing uit; in de Bo Tjaniago-streken echter—men denke vooral aan Agam zitten de panghoeloe's op een vlakke vloer en z elkanders gelijken.

Waar *panghoeloe kaämpè*[s] *soekoe* zijn, mèt of zon poetjoek, daar hebben zij en de panghoeloe kampoeă de hoofden der soekoe onderdeelen, het bestuur; kapalo paroei[s] of panghoeloe andiko hebben daar ni te zeggen. Waar de panghoeloe's andiko allen ev hoog staan, hebben zij *allen* het recht van meezegg

—

Het komt mij voor niet beter te kunnen doen, d als nadere toelichting eenige voorbeelden te geven de genoemde en ook uit andere streken in Minang Kat van de indeeling van het soekoe- en nagari-bestu

De rubrieken A en B geven voorbeelden van „uitersten" C, D en E zijn voorbeelden van verm ging van de adatbeginselen van A en B.

—

A.

Nagari Soeliki, loehak Limopoeloeh

Namen der soekoe's	Namen der kampoeng's (soekoe-deelen)	
I. Nan IX	1 Koto	2 Piliang
	3 Tandjoeăng	4 Si Maboeă
	5 Si Koembang	6 Si Pisang
	7 Goetji	8 Paga Tjantjang
	9 Pajo Bada	

II. Nan IV	1 Bodi	2 Tjaniago
	3 Si Pandjang	4 Singkoeăng
III. Nan V.	1 Djamba^{s}	2 Patapang
	3 Koeti anjiĕ	4 Salo
	5 Banoe Hampoe	

IV. Nan VI ontbreekt.

Nagari Koto Lawèh, loehak Limopoeloeh

I. Nan IX.	evenals te Soeliki	
II. Nan IV.	I. Malajoe	2 Mandahiliĕng
	3 Béndang	4 Kampai
III. Nan V.	evenals te Soeliki	
IV. Nan VI	1 Bodi	2 Tjaniago
	3 Mandaliko ?	4 Soemagè^{s} ? Ngoengoen, Loeboeă^{s} Batoeăng
	5 Si Pandjang	6 Singkoeăng

Aanteekeningen.

a. Aan het hoofd van elke soekoe staat een *panghoeloe kaämpè^{s} soekoe*; in Soeliki zijn er dus slechts *drie*; alleen de panghoeloe kaämpè^{s} soekoe heeft drie adatbijstanden (bl. 53.); de IV djinih bestaat dus uit zoovele malen vier personen als er soekoe's zijn.

b. aan het hoofd van elke kampoeang (hier: soekoedeel) staat een *panghoeloe kampoeăng*;

c. in elke kampoeng heeft men verder soms één, gewoonlijk verscheidene *kapalo paroei^{s}*;

d. een poetjoeă^{s} staat in elke nagari naast de panghoeloe kaämpè^{s} soekoe.

e. de hier genoemde soekoe's zijn verzamelingen van kampoeng's *die elders soekoe heeten* of *soekoe kètè^{s}*;

f. Nan IX enz. is een verkorting van *oerang nan IX of ninie^{s} nan IX*, de negen ninik's van de negen kampoeng's (elders *soekoe*); men vindt de uitdrukking in haar geheel o.a. in Goegoeă^{s}: *soekoe Tandjoeăng, oerang nan IX;*

g. de nan IV van Soeliki vindt men weer in de nan VI van Koto Lawèh;

Nagari Goegoeă^{s}, Loehak Limopoeloeh.

I. Tandjoeăng, oerang nan IX.	1 Koto	2 Piliang
	3 Tandjoeăng	4 Si Maboeă
	5 Si Koembang	6 Si Pisang
	7 Dalimo	8 Paga Tjantjang
	9 Pajo Bada	
II. Béndang, IV ninie^{s}.	1 Malajoe	2 Mandahiliĕng
	3 Béndang	4 Kampai
III. Tjaniago, IV kampoeăng.	1 Bodi	2 Tjaniago
	3 Goetji	4 Si (Soe)magè^{s}
	5 Tjapoeă^{s} Napa	6 Singkoeăng

IV Koeti Anjiĕ, oerang nan V kampoeăng.

—

Nagari Piobang, loehak Limopoeloeh

I. Sambilan als soekoe Tandjoeăng te Goegoeă^{s}

II Malajoe, IV ninie^{s} als soekoe Béndang te Goegoeă^{s}

III. Patapang, IV ninie^{s}	1 Djamba^{s}	2 Patapang
	3 Koeti Anjiĕ	4 Salo
IV Tjaniago, VII ninie^{s}	1 Bodi	2 Tjaniago
	3 Goetji	4 Si Magè^{s}
	5 Tjapcă^{s} Napa	6 Singkoeăng
	7 Loeboeă^{s} Batang.	

Aanteekeningen.

a. elke soekoe heeft weer haar *panghoeloe kaämpè^{s} soekoe*, en bestaat uit *kampoeng's*, elk met een panghoeloe kampoeng; onder hen weer de *kapalo paroei^{s}*, de toengkè^{s} van de panghoeloe kampoeng geheeten, zich zelven noemende: *panghoeloe andiko;* deze laatsten hebben echter geen meezeggensrecht in het bestuur der nagari;

b. elke nagari heeft haar *poetjoeă^{s} buiten* de panghoeloe kaämpè^{s} soekoe staande; indien hij op adatfeesten

nog niet gezeten is, mag men niet beginnen te eten.

B.

Nagari Lasi, loehak Agam

Namen der soekoe's.	Namen der kampoeng's (territoriale indeeling).
I. Djamba's (6 paroei's 6 p. andiko)	1 Djamba's di laboeäh 2 Dj. di tangah, 3 Dj. di darè's 4 Dj. di kapalo koto, 5 Dj. di ikoeä koto 6 Dj. di paoeäh.
II Si Koembang (7 paroei's 7 p. andiko.)	1 Si Koembang djantan, 2 Si K. djandjang kasiè's, 3 Si K. di tangah, 4 Si K. batino, 5 Si K. pandam gadang, 6 Si K. kapalo koto, 7 S. K. Aroeboeh.
III Goetji (8 paroei's 8 p. andiko)	1 Goetji tangah, 2 G. di atèh 3 G. di iliè, 4 G. di batoe badjolang 5 G. di pakan, 6 G. di Soebarang 7 G. di tabièng, 8 G. di koeboe gadang.
IV Koto (15 paroei's 15 p. andiko)	1 Koto di Balai, 2 K. nan lawèh (tezamen *sambilan boeah (paroei's) gadang*) 3 Koto di batoe (2 boeah gadang), 4 Koto Salajan (4 boeah gadang)
V Tandjoeäng (2 paroei's 2 p. andiko)	1 Tandjoeäng di paoeäh 2 Tandjoeäng di tangah
VI Salajan (1 p. andiko)	één huis.

Aanteekeningen.

a. wat in rubriek A *kampoeäng* was, is hier *soekoe*

b. in elke soekoe komen het in de eerste kolom genoemde aantal panghoeloe's andiko voor, ieder staande over een *boeah (paroei's) gadang;* alle deze p. andiko*)

— —

*) zij heeten ook wel: de *indoeä's* de *panghoeloe nan sahindoe.*

hebben zitting in den nagariraad, in het geheel dus niet minder dan 39 panghoeloe's;

c. geen der territoriale kampoeng-namen van B komt overeen met de genealogische kampoeng-namen van A;

d. het aantal soekoe's, in rubriek A hoogstens 4, is hier 6;

e. hier zijn dus *geen* panghoeloe kaämpè' soekoe; ook geen IV djinih' bl.53.)

f. de panghoeloe's andiko in rubriek B zijn dus te vergelijken met de panghoeloe's kampoeng in A; de eersten zijn echter hoofden van een zuivere genealogische gemeenschap, terwijl de laatsten hoofden zijn van onder soekoe-namen vereenigde geslachten, die min of meer aan elkaar verwant zijn.

C.

Nagari Soempoe Koedoeih, loehak Tanah Datar.

	Soekoe's	Kampoeng's
I Malajoe (IV ninie' 4 p. andiko)	1 Kampai	2 Malajoe
II Dòmò (V ninie' 5 p. andiko)	1 Béndang	2 Mandahiliëng
III Piliang (VII ninie' 7 p. andiko)	1 Patapang	2 Piliang
IV Tjaniago (V ninie' 5 p. andiko)	geen kampoeng's.	

Aanteekeningen.

a. elke soekoe heeft haar *p. kaämpè' soekoe*, in Malajoe is bovendien de *poetjoea'*;

b. zij hebben *tezamen* met de p. andiko zitting in den nagari-raad;

c. dit voorbeeld vormt een begin van vermenging tusschen de adat-beginselen der twee uitersten A. en B; de toestand is echter vnl. in de lijn van A, het aantal soekoe's is ook weer *vier*.

Een nog beter voorbeeld, of indien men wil: eerst een goede doolhof, vormt het volgende voorbeeld, het soekoewezen in een der alleroudste stadjes van Minang Kabau:

Nagari Tigo Batoeă, loehak Tanah Datar.

Soekoe's — *boeah paroei's (niet kampoeng's)*

I Piliang. 1 Piliang di atèh, 2 P. di bawah
3 P. di tangah, 4 P. pari's
5 P. balai bawa's, 6 P. Loeboeă's

II Béndang 1 Djiri's 2 Galanggang Tangah
3 Béndang Loeăng 4 Soebarang

III Nan VI *Kampoeng's:* 1 Pantjo Soengai Sarie's
2 P. S. Aboe, 3 P. S. Loelo
4 *Koto Mandahiliêng*
5 Panta Pari's tjantjang
6 *Patapang Pajo Bada*

Aanteekeningen.

a. Hier heeft men dus in één nagari de enkelvoudige soekoe-namen met een *nan VI* vereenigd; en in die nan VI een bonte mengeling van soekoe- en territoriale namen.

b. de drie soekoe's hebben ieder een *pangoeloe soekoe adat;*

c. als bijzonderheid wordt nog vermeld, dat de „boeah paroei's" van Piliang onderling mogen huwen; dit is zeer merkwaardig, en nog merkwaardiger, waar in de aangrenzende nagari Koto Pandjang in de vier kampoeng's van Piliang (P. boeah balai, P. lawèh, P. Sani, P. di dalam) huwelijk *niet* is toegestaan.

—

Nu volgt een overzicht van het soekoewezen in de oudste nagari van Minang Kabau: Pariangan Padang Pandjang; men zal verbaasd staan over den aanblik, dien dit overzicht oplevert, waar men denken zoude, dat hier, in de illustre *larèh nan pandjang*, een modeltoestand zoude bestaan.

De dubbel-nagari *) Pariangan Padang Pandjang, loehak Tanah Datar.

Soekoe's *Pariangan* I Dalimo, (datoeă's VI ninie's) — Soekoe kètè's of djorong

1 Dt. Sati 2 Dt. Babanso, 3 Dt. Gara's Gampo
4 Dt. Padoeko Radjo, 5 Dt. Sampono Radjo, 6 Dt. Maka.

*) Hiermede wordt bedoeld een nagari van groote uitgestrektheid met twee centra van bevolking, die echter in volkomen familieverband tot elkaar staan en niet in de verhouding van moedernagari tot nieuwere nederzetting.

II Dalimo Pandjang (IV paroei⁵)	galar's van panghoeloe's in den geest van No. I.
III Pidang Lawèh (IV paroei⁵]	idem
IV Paliang (Piliang) (IV paroei⁵)	idem
V Malajoe (1 paroei⁵)	idem
VI Pisang (IV paroei⁵)	idem
VII Koto (IV paroei⁵)	idem
VIII Si Koembang, *poenah* uitgestorven.	Dt. Tambidjo, *balipè*⁵ (vgl: bl. 37 no. 4).

Aanteekeningen.

a. Niet minder dan 8 soekoe's dus; drie van de hoofden dier soekoe's—er zijn er nu 7, doch zij heeten allen *datoeă*⁵ *nan salapan* (de acht datoek's)—hebben historische galar's, waarom zij hier genoemd worden.

I Dt. Soeri Maharadjo di radjo
III Dt. Maharadjo Depang
V Dt. Djo Api (*Radjo Api*)

b. Onder deze zeven „panghoeloe's met z'n achten" heeft men de panghoeloe's andiko'als paroei⁵-hoofden.

Padang Pandjang

I. Dalimo (V ninič⁵)	galar's als in Pariangan
II. Piliang Sani (VII ninič⁵)	idem
III. Piliang Lawèh (I ninič⁵)	idem
IV Koeantan (IV paroei⁵)	idem
V. Dalimo pandjang (I ninič⁵)	idem

Aanteekeningen.

a. onder de soekoehoofden komen hier voor, III *Dt. Maharadjo Basa*, V. *Dt. Si* (*Sari*) *Maharadjo*.

b. over deze soekoe hoofden van Padang Pandjang en de 7 „datoeă[s] nan salapan" van Pariangan staan als poetjoek's Datoeă[s] Bandaro Kajo te Pariangan (*buiten de soekoe hoofden*) en Datoeă[s] Maharadjo Basa te Padang Pandjang (*tevens soekoe hoofd* van Piliang sani). Zij waren de eerste Minang Kabauers, die den titel van panghoeloe kregen; alle overleveringen uit de streken aan de Zuid helling van den Marapi stemmen hierin volkomen overeen.

c. Men z'et in deze beroemde dubbel-nagari, vooral in Pariangan, niet alleen een zeer groot aantal soekoe's, doch ook soekoenamen die elders geheel onbekend zijn: *Pidang Lawèh*, *Koeantan;* men ziet één poetjoek a's soekoehoofd, één er buiten staan; en als *soekoe kètè*[s] worden de panghoeloe-gala:'s als machtssferen genoemd.

—

D.

Nagari Koto Lawèh. federatie der VI Koto, Loehak Agam (nu in de afdeeling Batipoeh en X Koto.)

Soekoe's	indeeling
I Koto (III ninië[s])	territoriale kampoengnamen.
II Si Koembang (III ninië[s])	
III Goetji (III ninië[s])	
IV Pisang (III ninië[s])	

Aanteekeningen.

Een mooi voorbeeld uit een Bodi-Tjaniago-land: „de 12 datoek's"; *panghoeloe nan doea balèh;* doch zij heeten hier: *panghoeloe soekoe adat* en onder hen hebben zich de „kapalo paroei[s]" als andiko's ingedrongen; d-ze verwording is b'ijkbaar het gevolg van Koto Piliang-invloed *).

*) Men treft in Bodi-Tjaniago-nagari's ook wel eens een poetjoek aan; of *basa (nan) ampè*[s] die vergeleken kunnen worden met de panghoeloe kaämpè[s] soekoe.

Nagari Panjalajan uit dezelfde federatie.

I Koto (IV niniĕ's)	idem als ommezijde
II Panjalai (VIII niniĕ's)	
III Djamba's (IV niniĕ's)	
IV Si Pisang (IV niniĕ's)	
V Si Koembang (I niniĕ's)	

Aanteekeningen. Als ommezijde; men heeft hier dus 21 zgnd. „panghoeloe soekoe adat", die echter niet anders zijn dan „panghoeloe andiko".

—

E.

Nagari Tigo Balai loehak Tanah Datar.
(Pagar Roejoeng)

Soekoe's	Kampoeng's
I Goedam; (in Goedam zetelde de „radjo alam)	1 Kampoeăng Tandjoeăng, 2 Kg. dalam 3 Kg. Soebarang Laboeăh, 4 Kg. Tandjoeng Alai 5 Kg. Korong Soempoe
II Kampoeăng Tangah (uit het vorstengeslacht in dit nagarideel kwam de „radjo ibadat" voort)	1 Kg. Tapi Sélo, 2 Kg. Korong pandjang 3 Kg. Korong di atèh
III Balai Djanggo (hier kwam de „radjo adat" uit voort)	1 Kg. di atèh, 2 Kg. dalimo, 3 Kg. di baroeăh, verder ~~„di atèh":~~ verder: „di atèh"
IV Sambilan	geen onderdeelen
V nan IV	idem
VI Mandahiliĕng	1 Koeti anjiĕ, 2 Mandahiliĕng

VII Padang Data

1 Piliang, 2 Simaboeă, 3 Pajo Bada
4 Malajoe, 5 Béndang, 6 Djamba'

Aanteekeningen.

a. I, II en III zijn kampoeng's van afstammelingen van slaven *) van menschen zonder soekoe; feitelijke soekoe's zijn I—III dus niet, al worden zij nu zoo genoemd.

b. IV, V, VI en VII geven een beeld van de grootste wanorde, vergeleken bij de nauwkeurige groepeering in rubriek A.

c. I. II en III wonen benedenstrooms, IV-VII bovenstrooms; di atèh.

Men sprak vroeger van *datoeă' nan batoedjoeăh; di Tigo Balai tigo radjo, kaătèh datoeă' barampè', batoedjoeăh djo radjo*, 3 vorsten te III Balai, bovenstrooms de 4 datoek's, zeven met de radja's.

d. IV-VII hebben elk een *kaămpè' soekoe;* onderhen zijn weder de panghoelce's andiko.

—

Nabetrachting.

De beschouwingen waartoe de gegeven overzichten van plaatselijk soekoe-wezen, die slechts een klein gedeelte vormen van de met dit doel plaatselijk onderzochte toestanden, voeren, zijn m.i. de volgende:

1o. Uitingen van bepaalde regeling zijn te vinden in de streken, waarin de nagari's, genoemd onder de rubrieken A en B, gelegen zijn, niet in de bakermat van Minang Kabau: Tanah Datar.

2o. In Tanah Datar is het soekoewezen het meest ingewikkeld, dikwijls verward; toestanden in de eene nagari zijn dikwijls in lijnrechten strijd met die in een aangrenzend dorp.

3o. In de nagari's waar Hindoe's en radja's zijn geweest, heerschen zeer zonderlinge toestanden in verband met de „oerang dalam", pandelingen en slaven; in de nagari III Balai, waar de „radjo nan tigo sélo" woonden, komt, zooals uit E blijkt, geen der bestaande soekoe's voor **).

4o. Het is zeer waarschijnlijk, dat Tanah Datar een beeld geeft van den toestand, zooals die was, toen noodig geoordeeld werd een soekoegroepeering te maken in den geest van rubriek A.

———

*) Over slaven en pandelingen, *hoeda's, oerang dalam, tawanan, oendam* enz. wordt gehandeld in de Opstellen over Minang Kabau. Ofschoon de slaven, na de afschaffing van de slavernij, volgens de wet de gelijken zijn geworden van den vrijen man, is de kloof tusschen beide categorieën nog zeer diep en zijn zij volgens het adatrecht geenszins elkanders gelijken.

**) Het radjo-geslacht zelf behoorde niet tot een der soekoe's.

Het is zeer goed mogelijk dat, nadat het bevel daartoe was gegeven, dit goed opgevolgd is in de Loehak Limo poeloeh, met zijn goedaardige gehoorzame bevolking, doch dat het „hoe dichter bij den paus, hoe verder van Rome" voor Tanah Datar van toepassing was, en dat de oude toestand daar weinig veranderd bleef voortbestaan.

In Agam *) woonden grootendeels de uitgezwermde volgelingen van Papatih Sabatang, die de adat hadden, aangegeven in rubriek B; hun regeling was zeer eenvoudig; alle kern-familiehoofden hadden een stem in het kapittel.

5o. Werden de verschillen tusschen de principes van de beide partijen: Koto Piliang en Bodi Tjaniago doorgevoerd, zelfs verwaterd en verzwakt door den loop der tijden, dan zou het onmogelijk zijn, dat in ééne nagari, met haar adatrecht *zonder nuanceeringen*, b.v. de soekoe *Koto* met *Bodi* kon samen wonen.

Hoe zoude men ooit tot eenstemmigheid kunnen geraken bij het verplichte overleg?

Het antwoord op deze vraag lost vele moeilijkheden op:

Niet de tijd alleen heeft het adatrecht genivelleerd; dit is vooral een gevolg van de adatregel, die algemeen en zonder uitzondering geldt: *men volgt de adat van de nagari, waarin men woont of tijdelijk verblijft.* **)

Tjoepa' diisi

Limbago ditoeang

de (daar bestaande) maat wordt gevuld, in den vorm wordt gegoten, want

dima tanah di indja'

sinèn langi' di djoendjoeăng,

waar men den grond betreedt, daar heeft men (denzelfden) hemel boven zich (als de menschen aldaar) en:

masoeă' kandang kambiĕng mambèbè'

masoeă' kandang djawi malangoeăh,

komt men in een geitehok, dan moet men mééblaten, en men moet meêloeien in een koeiestal.

Zoo hebben lieden van Bodi-Tjaniago zich *moeten* aanpassen aan de adat van een Koto Piliang-nagari, waar zij zich kwamen vestigen.

---

*) In Agam, waartoe ook behoort het grootste gedeelte van de tegenwoordige afdeeling BatipoehX Koto, was men oorspronkelijk bijna geheel van de adat Bodi-Tjaniago.

**) Een sprekend voorbeeld hiervan is, dat Mandahilingers indertijd naar Rau gegaan, er de „adat kamanakan" aannamen

Was echter de invloed van Bodi-Tjaniago overwegend, bv. door het overgroote aantal kolonisten of door de adatknapheid hunner hoofden, dan kan men zich voorstellen, hoe vermenging van adatbeginselen ontstond. *)

Zoo moeten m.i. de toestanden verklaard worden in de meeste nagari's; toestanden, die den indruk maken van schromelijke afwijkingen.

Zóó is het te verklaren, dat het mogelijk is, dat Bodi, Koto, Tjaniago, Piliang in één in dezelfde nagari één zelfde, niet genuanceerde adat voeren.

Zóó is ook het buitengewoon merkwaardige feit te verklaren, dat het in één en dezelfde federatie van de VI Koto kan voorkomen, dat de nagari Panjalajan een Koto-Piliang-balai heeft met rijk versierde andjoeng's met hoogere zitplaatsen, terwijl haar buurvrouw Koto Baroe de typische vlakke vloer vertoont van de democratische, niet opgesmukte balai der Bodi Tjaniagoërs! En ook is dan het raadsel opgelost, dat men *hier* kan zeggen: „de balai van Koto Piliang heeft een *laboeăh gadjah* omdat de vorst er op een olifant inreed, maar Bodi Tjaniago heeft een vloer zonder tusschenruimte", terwijl *dáár* gezegd wordt „dat Papatih Sabatang op een paard zijn Bodi-Tjaniago-raadzaal binnenreed en dat daarom in het midden een gang is aangebracht!"

—

Deze eenigszins uitvoerige behandeling van het soekoewezen moge ook dienen tot illustratie en aanvulling van wat van Vollenhoven in zijn adatrecht (bl. 251) hieromtrent mededeelt.

—

De „oerang ampè djinih".

Deze instelling heb ik alleen zuiver aangetroffen in de Koto Piliang-landen; zij is dus volstrekt niet algemeen; in enkele streken kent men het bestaan er niet eens van. **)

De term beteekent: „de vier soorten" en omvat:

1o. den *panghoeloe*
2o. den *malim* (uitspr. *malin*)
3o. den *manti*
4o. den *doebalang*.

*) In Singkarak had men het merkwaardige geval, dat de balai gedurende langen tijd in tweeën was gedeeld, *bakarè's balai*, een gedeelte was voor Koto Piliang, het andere voor Bodi Tjaniago.

**) Het is merkwaardig, hoe weinig het volk over het algemeen van instellingen in andere, niet tot dezelfde federatie behoorende nagari's, op de hoogte is; laat staan van instellingen in een andere loehak.

Oorspronkelijk hadden alleen de Koto Piliangsche *panghoeloe soekoe adat* of *kaämpè's soekoe* de van 2-4 genoemde bijstanden, en deze zuivere toestand komt dan ook als algemeene regel in de Loehak Limopoeloeh voor; 2 en 3 hebben daar echter dikwijls de titels van respectievelijk *aloemo* (=oelama), *imam adat* of *pandito* *), en: *pagawai*.

De kleuren van de 4 djinih zijn:
1 *zwart* voor den panghoeloe
2 *wit* voor den malim
3 *oengoe*, paars, voor den manti
4 *rood*, de bloedkleur, voor den doebalang;
de waardigheidbekleeders dragen dan ook kleederen van deze kleur en de maleische wimpels *marawa*, vertoonen eveneens deze vier kleuren.

Malim's, manti's en doebalang's hebben daar in den raad van volkshoofden geen zitting of zitten op de laagste plaats of *onder* de *balai balai*; de panghoeloe's kunnen wel hun meening aanhooren, evenals men in de Bodi-Tjaniagolanden het advies inwint van oude ex panghoeloe's (bl.) **) doch in elk geval hebben zij geen stem bij de beslissing, fungeeren dus geheel als ondergeschikte adatbijstanden.

Hun galar is „bapoesakòi", gaat op den rechthebbenden waris over als bij den panghoeloe.

Volgens de zuivere Bodi-Tjaniago-adat hebben de panghoeloe's de genoemde bijstanden *niet*; wèl echter hebben er de panghoeloe's in vele streken hun *toengkè's* of *panoengkè's*, hun adjunct, die hen gewoonlijk als drager van de panghoeloegalar opvolgt. Vraagt men in de streken, waar die eenvoud nog heerscht, naar „djinih", dan krijgt men antwoorden als volgt:

a. er zijn „doeo djinih" nl. *mardéko* en *boeda's*, vrijen en slaven (vgl: noot bl. 51); of:

b. er zijn vier djinih: vrijen, slaven, pandelingen en slavinnen (*amat*); of:

c. er zijn vijf djinih:
menschen, menschen als menschen, menschen met gezichten als menschen, deftige menschen, en de rest van de menschen! ***)

De opmerking van van Vollenhoven op bl. 255 van zijn „Adatrecht", dat, evenals alle overige andiko's ook

---

*) *pandito* wordt in Tanah Datar di baroeah algemeen gebruikt voor *malim*; in de rantau dikwijls: *labai*.

**) in het algemeen van de *oerang tjadiè's pandai*, verstandige waardige menschen.

***) Deze dwaasheid komt voor in een minderwaardige tambo en wordt wel eens nagepraat. komt ook voor in de Tjindoer Mato.

een panghoeloe soekoe zijn handlangers heeft (door hem zeer kenschetsend genoemd: soekoegodsdienstbeambte, „taalman" en soekoeoppasser, en soekoeschout) is dus niet geheel juist.

Evenals bij de soekoeindeeling zijn op de vorige bladzijde weder de twee „uiterste toestanden" genomen en weder blijkt, dat daartusschen een bonte mengeling van ingewikkelde toestanden voorkomt, waarvan wel de minst gewenschte is, dat alle IV djinih een schijnbaar gelijk recht van meepraten hebben, ja zelfs hier en daar *allen datoeâ's* worden genoemd!

Schijnbaar, daar het natuurlijk niet de werkelijke toestand kan en mag zijn; de panghoeloe immers is een orgaan van het dorpsstaatsgezag, de overige IV djinih zijn zijne beambten, al ontleenen zij evenals hij, hun positie aan de adat.

Waar een verkeerde verhouding bestaat, is dit het gevolg van arrogant optreden van de handlangers tegenover hen, aan wie zij hunne positie ontleenen, waarbij het europeesch en vooral het door ons ingesteld inlandsch bestuur *) niet heeft ingegrepen, misschien wel heeft medegewerkt om het aantal medepraters en bedillers noodeloos en niet-adatwettig te vermeerderen.

De djinih, die vrij veel naast den panghoeloe voorkomt, is de *manti*, er zijn nagari's waar alle andiko's er een voeren, er zijn er ook, waar alles „compleet" is en elke andiko door drie bijstanden geflankeerd wordt..... men struikelt er over de hoogwaardigheidbekleeders; ook deze toestand is uit een bestuurs- en economisch oogpunt niet gewenscht.

Merkwaardig is weer het getal *vier* (vgl: de hoofdindeeling van het soekoe-wezen, en omtrent „viertallen": bl. 157,161 en vooral 167 van van Vollenhoven's „Adatrecht").

Ik heb het hier in verband hooren brengen met de vier elementen:

de *panghoeloe* is de grond, de bodem waarop alles steunt;

de *manti* is de wind, die het woord overbrengt;

---

*) Vooral inlandsche bestuurshoofden, *niet* behoorende tot den panghoeloestand liet het geheel onverschillig, wie in de vergaderingen het hoogste woord voerde; zij zagen natuurlijk het liefst die personen op den voorgrond, die hunne inzichten deelden. Gevaarlijker nog waren de bestuurshoofden, die, omgekocht door de adatbijstanden, en misbruik makende van hun invloed, (met het Gouvernement achter zich) de positie dier bijstanden verhoogden ten koste van de panghoeloe's.

de *malim* is het water, dat het onreine afspoelt;
de *doebalang* is het vuur, dat met geweldige kracht optreedt.

Meer algemeen bekend zijn de volgende omschrijvingen van de rechten en verplichtingen der vier djinih:

panghoeloe mahoekoen sapandjang adat
malim mahoekoen sapandjang sara'
manti mahoekoen silang salisieh
doebalang mahoekoen wakatoe toemboeăh batoehoeă' *)
djo baparang.

de panghoeloe regeert volgens de adat, de godsdienst is het aandeel van den malim; de manti treedt op als er geschillen zijn, de doebalang in gevaar en oorlog.

Panghoeloe manjoeroeăh baboeè' baiĕ', managah baboeè' djahè',
malin mambésakan halal djo haram,
manti manarimo da'wa, malaloekan djawab,
doebalang mandjago kadjahatan

de panghoeloe dringt aan op het doen wat goed, het nalaten wat slecht is, — de malim waakt voor rein en tegen onrein, — de manti ontvangt de klacht en brengt het antwoord (aan de rechters, pangoeloe's) over, — de doebalang waakt tegen misdrijven.

Panghoeloe tagoeăh di adat
malin tagoeăh di igamo
manti tagoeăh di boeè'
doebalang tagoeăh di nagari,

waarbij ieders aandeel: de adat, de godsdienst, de wet en de (rust en orde in de) nagari, is aangewezen.

Eindelijk het bekende gezegde:

panghoeloe taga' di pintoe adat
malim di pintoe igamo
pagawai di pintoe soesah
doebalang di pintoe mati,

de panghoeloe staat aan de poort van de adat;

*) *manoehoeă'* = met een lans werpen.

de malim aan den toegang tot den godsdienst,
de pagawai (manti) heeft veel zorgen,
de doebalang staat aan de poort des doods.
En ten slotte de niet minder bekende zegswijze:

Kato radjo malimpahkan,
kato panghoeloe manjalasai
kato malin kato hakikat
kato manti kato baroelang
kato doebalang kato mandarèh
kato banja' kato babaloea',

de radja vloeit over (van goedheid),
de panghoeloe beslist en schept orde,
de malim spreekt de waarheid,
de manti moet dikwijls herhalen,
de doebalang spreekt hard en driftig,
de menigte spreekt verward door elkaar.

—

Het is voor het bestuur van veel belang deze onderlinge verhoudingen en de positie der IV djinih te kennen om eventueel, gewapend met de aangehaalde adatrechtsregels, te kunnen waken tegen machtsoverschrijding van de drie adatbijstanden ten koste van de positie van den panghoeloe.

Het is met het oog op het laatste noodig nog een enkel woord te wijden aan ieder der „vier soorten" waardigheidbekleeders.

De panghoeloe.

Over den panghoeloe, zijne hooge adatpositie, zijne rechten en verplichtingen werd in dit opstel voortdurend gehandeld, en wordt vermeend, dat een en ander voldoende is uiteengezet (vgl: bl. 33 en vgl).

De malim.

De soekoegodsdienstbeambte wordt *malim* (uitspraak: *malin*), *pandito* of *labai* genoemd.

Hij moet zijn: rustig en geduldig, vriendelijk, hij moet zelfkennis hebben en zijn lichaam rein houden.

De malim was vroeger de hoogste godsdienstige macht in den Minang Kabauschen dorpsstaat; hij was de *soeloeah*, de fakkel in de nagari, *kato malim kato hakikat*, zijn woord was „de waarheid".

Maar toen de hollandsche overheersching kwam met hare inzichten omtrent de vrijheid, ja bescherming van godsdienst *)—toen de Hollanders in de beambten

*) Het ironische gezegde van de volkshoofden *sjara' tagoeah dè' koempani*, de godsdienst is krachtig door het Gouvernement; is maar al te waar.

van de Vrijdagsmoskee de voornaamste vertegenwoordigers meenden te zien van het volk op het gebied van hun godsdienst, vooral indien die menschen „hadji" waren,—toen kreeg het moskeepersoneel langzamerhand het hoogste woord.

De eenvoudige dorpsgeestelijke kon gewoonlijk niet op tegen den „wereldwijzen" imam-hadji, die immers het heilige land had bezocht en daarna tot voorganger der gemeente was aangewezen.

Deze imam had zijn chatib, zijn bilal, en al stelde de adat zich schrap *) en noemde hare malim's ook: imam,-chatib,-bilal adat, zij deed in verscheidene streken daardoor niet veel meer dan de positie van den malim verwateren.

In sommige streken echter is de positie van de adatgeestelijkheid nog zeer in aanzien, en dit is niet het minst het geval, waar de vier malim's der vier soekoe's, *de toeankoe nan barampè*, om de beurt en voor een bepaald aantal jaren als *imam djoemahat*, als voorganger der gemeente in het Vrijdagsgebed, optreden, een m. i. zeer gelukkig samengaan van adat en godsdienst.

De manti.

„Ook wordt een manti aangesteld om de klachten der dorpsgenooten te ontvangen en deze heeft zijn werkkring op dat plein (balai) en bij de vergaderloods **). Bij verwonding, doodslag, roof of geschillen verschijnt de verongelijkte partij voor den manti, die dan op de dorpstrom ***) slaat. Daarop komen de hoofden op dat plein tezamen".

(„De adat volgens Menangkabausche bronnen" vertaling van eenige tambo's, door J. C. van Eerde, Wet en Adat 7de stuk bl. 209.)

De manti, de „taalman" (Van Vollenhoven), de adatofficier van Justitie, moet zijn: rap van tong,

---

*) Van het zich schrap zetten van adat tegen godsdienst komen vele voorbeelden voor; waar het bv. aan godsdienstdrijvers gelukt is de zeer af te keuren adat in te voeren, dat, naast de vier bekende gevallen, waarin alleen verpanding van familiesawah's mogelijk is, die verpanding ook toegestaan is om de bedevaart naar Mekkah te bekostigen.--daar heeft de adat er dadelijk tegenover gesteld: dat ook de kosten, bij het verheffen van een panghoeloe gemaakt, op deze manier bestreden mogen worden. Hoe afkeurenswaardig de eerstgenoemde adat is, en hoe het van belang is, dat bestuur en adat in gemeen overleg er een eind aan maken, moge blijken uit het jaarlijks aantal bedevaartgangers uit dit gewest; in 1912 werden afgegeven 1409 Mekkahpassen (buiten Poelau Tello), wat zeggen wil, dat in één jaar ± f 700.00 uit dit gewest is getrokken.

**) lees liever: raadzaal of raadhuis.

***) *tabeoeh*.

eerlijk en onpartijdig.

Waar de adat geen manti kende, vervulde een der panghoeloe's zijn functie's.

Die functie's waren zéér belangrijk; het was voor partijen, van groot gewicht hoe de manti te hunnen opzichte gestemd was; in tal van tambo's worden dan ook de bovengenoemde verplichte karaktereigenschappen van den manti breed uitgemeten.

Na de invoering van onze rechtspraak, en vooral als gevolg van het daardoor vervallen van adatboeten, is de figuur van den manti op den achtergrond geraakt.

De doebalang.

De dorpsschout, vroeger ook voorvechter, had het niet gemakkelijk:

Lalò[s] siang badjago malam,
tidoeă batilam sigaga
lalò[s] bakoelamboe rasam;
katonjo manandèh
rèndiĕngnjo malangga
toenggang hilang, barani mati
karèh ditakiĕ[s], loena[s] disoedoe
diamnjo di pintoe mati,

hij slaapt overdag, maar waakt 's nachts; hij rust op een bed van scherp gras, hij slaapt in een klamboe van harde varens (Gleichenia linearis cl.), wat hij zegt kan hem niet veel schelen, zijn spreken gaat te ver, hij is bereid heen te gaan, durft te sterven; wat hard is kerft hij, en hij lepelt wat zacht is, hij staat aan de poort van den dood.

Hij moest dus gewoon zijn aan een ruw leven en aan ontberingen, hij had haar op de tanden en trad hard op, hij was moedig, hardhandig, waar noodig, maar zacht van gemoed waar geen hardheid noodig was.

De adat-doebalang maakte in de nieuwe maatschappij, waar de Hollanders de leiding hadden, spoedig plaats voor de door het bestuur ingevoerde kampoeng politie: de doebalang's en pagawai's van den panghoeloe soekoe rodi en van nagari- en larashoofd.

De adat-doebalang heeft dan ook niet de minste bemoeienis met politie en justitie; zijn ambt is van bijna *) alle grootheid ontdaan; slechts de galar, die van oorlog en bloed spreekt, is hem gebleven, den onttroonden stadsrustbewaker.

*) Vgl: bl. 46 over zijn optreden na het uitspreken van een ernstig boeang-vonnis.

II. De *rantau*, de lage landen.

Welke landen moeten beschouwd worden tot de rantau te behooren?

Het antwoord op deze vraag is niet gemakkelijk te geven. De bewoners der grenslanden zijn in deze niet als betrouwbare berichtgevers te beschouwen, daar men gaarne een andere streek „rantau" noemt en zijn eigen land gerekend wil zien dichter te staan tot de Tigo Loehak (bl. 26), het stamland, de kern van Minang Kabau.

Het oude rijk van dien naam had drie rantau's *), *de rantau nan tigo djoerai*, nl. den bovenloop van de Batang Hari, dien van de Koeantan en de boven-Kampar kiri.

Vele bronnen geven aan, dat de juiste aanwijzingen dier rantau als volgt is:

1o. de Boven Batang hari, de rantau van den vorst van Pagar Roejoeng,

2o. de bovenloop van de Batang Si Ngingi, den rechtschen hoofdstroom van de Kampar Kiri, waarover de Toean Gadih, *radjo adat* van Boeo, ging en,

3o. de bovenloop van de Batang Si Bajang, den linkschen hoofdstroom van de Kampar Kiri, de rantau van Toean Boedjang van Boeo.

Batang Hari rantau radjò
Si ~~Ningi~~ Ngingi *rantau Toean Gadih*
Si Bajang rantau Toean Boedjang.

De „wilde Westkust" werd niet speciaal tot de rantau gerekend, ofschoon men de „Bandar nan sapoeloeăh" de tien havens (de tegenwoordige afdeeling Painan) wel reeds noemt in de oudste overleveringen.

Waren de drie rantau's: de „aanhangsels", men had ook vele andere streken, die, wat betreft het gezag van den vorst van Minang Kabau over die landen, als overgang waren te beschouwen tot de Tigo Loehak.

Een van de voornaamste dier „batang rantau" **) is de tegenwoordige onderafdeeling Solok.

Deze streek heeft zich niet weg willen laten cijferen

*) het Maleische woord *rantau* beteekent een recht gedeelte van een rivier; ook wel landstreek. In den Riouw-archipel en in West-Borneo is *merantau*= langs de kust varen. In het Minang Kabausch beteekent *marantau*: naar de rantau of naar een ander vreemd land gaan; *gadang di rantau*= in den vreemde groot geworden.

**) of: *ikoeă darè*, *kapalo rantau*= de staart, het uiteinde van de bovenlanden, het hoofd, begin, van de rantau.

en heeft de volgende kato adat gemaakt: *Tigo loeha'*, *ampè' djo batang rantau*, de drie loehak's, vier met de batang rantau, en

Aso Solok, doeo Salajo,

Tigo Padang, ampè' djén Koempani,

één is Solok, twee is Sa'ajo, de derde is Padang en de vierde het Gouvernement.

Solok, dat zelf door Agam en Tanah Datar bevolkt was, doch op zijn beurt voor een deel de benedenlanden bevolkte, wilde zich tegenover het stamland doen voelen! *).

Tegenwoordig bedoelt men in en om de Tigo Loehak met „rantau"; de lagere landen, die aan de drie loehak's grenzen, niet alleen dus de benedenlanden aan de West- en de lage landen aan de Oostkust, maar ook het Loeboek Si Kapingsche en het Zuidelijke deel van de afdeeling Solok, in het algemeen de landen waar men evenals in de rantau's aan zee, radja's heeft en waarvan gezegd wordt:

rantau baradjo

In de drie loehak's kwamen uit den aard der zaak geene andere radja's voor, dan de „radjo nan tigo sé'o" (bl. 29), telgen van het werkelijke Minang Kabausche vorstengeslacht; dit geslacht beperkte zijn invloed meer speciaal tot de drie loehak's of werd door omstandigheden binnen de grenzen ervan beperkt; familie-leden werden bedacht, misschien zoet gehouden met radja-titels in de rantau's; dan wel men gaf de rantau de vrijheid een eersten kolonist of een poetjoek aan te wijzen, wien een radjo-titel van Pagar Roejoeng uit werd verleend; dan wel de rantau kreeg de vrijheid een zoodanig eerste hoofd *radjo* te betitelen.

Talrijke nuances van deze adat van *radjo di radjokan*, tot radjo gemaakte personen, doen zich in de rantau voor. Waar van het soekoewezen gesproken is van „doolhof", wenschte ik een sterker uitdrukking te kennen, om een idee te kunnen geven van de toestanden, die op dit gebied in de Westelijke benedenlanden voorkomen.

Want niet alleen de invloed van Pagar Roejoeng deed zich daar gelden, ook het machtige Atjèh, dat in de 17de eeuw de Westkust beheerschte, stelde

*) Deze adatregel ontstond in de 17de of 18de eeuw, toen de Hollanders nog slechts met de Maleiers, die uit de genoemde streken afstamden, voeling hadden.

Dit gezegde illustreert aardig de toenmalige verhouding tusschen Hollander en Minang Kabauer!

regenten aan, en zoo zijn door de verschillende invloeden van buiten zeer ingewikkelde toestanden geschapen.

Het is dan ook niet doenlijk in dit opstel een eenigszins volkomen beeld te geven, van wat de verschillende rantau-nagari's op dit gebied opleveren; *hier* zoude men zich in de bovenlanden wanen, *daar* weer is van de oorspronkelijke adathoofden niets meer overgebleven, dan de hoofden der familie's in engeren zin.

Mocht mij de gelegenheid gegeven zijn, zoo zoude ik gaarne een afzonderlijke behandeling aan de rantau wijden; nu moet ik mij tevreden stellen met de mededeeling, dat in de rantau over adat-federatie's staan: radjo's, oerang gadang radjo's, basa(r)'s, panglimo's enz:

In rang oorspronkelijk onder hen, doch tegenwoordig gewoonlijk aan hen evenwaardig, heeft men poetjoek's, panghoeloe's, basa(r) tiang's pandjang en panda's, panghoeloe's soekoe, panghoeloe andiko, toeo paroei's, toeo indoeä's, kapalo kaoem, enz: enz:, welke volkshoofden allen min of meer de positie bekleeden van de panghoeloe's in de bovenlanden.

Men vergete hierbij niet, dat de rantau-Minang Kabauers hun oorsprong hebben in de bovenlanden, en dat zij nauwkeurig den weg kunnen aangeven, waarlangs de voorvaderen naar de lagere landen zijn afgedaald; hun adat wijkt gewoonlijk weinig af van die hunner oer-nagari, en ontdoet men het nagaribestuur in de rantau van vreemd klinkende en verwarring stichtende titels, dan blijkt de kern van de zaak gewoonlijk niet of weinig af te wijken van de oorspronkelijke adat in het land van afkomst.

En wat de wijze van bestuur der nagari betreft, bestaan in elk geval in het geheele gewest geene afwijkingen ten aanzien van het voornaamste bestuursmiddel: het bij de adat voorgeschreven overleg der volkshoofden.

Moepakat, overleg.

Het woord „moepakat" is van Arabischen oorsprong; de Islam, en daarmede het Arabisch, deed echter pas zijn intrede in Minang Kabau hoogstwaarschijnlijk tusschen 1550-1600 A. D., en lang vóór dien moet algemeen het adat-overleg bestaan hebben.

Immers bestond lang tevoren het Minang Kabausche matriarchaat, dat als voor de hand liggend gevolg het overleg een belangrijke plaats geeft.

Het gemeenschappelijk familie-bezit toch, het geheel

opgaan van het individu in de genealogische gemeenschap, hebben als dadelijk gevolg gemeen overleg; bij het matriarchaat in dezen vorm is geen plaats voor belangrijke beslissingen van één of van enkele individu's.

En de vorm van bestuur en soekoe-wezen waren er voor aangewezen het overleg ook over te brengen naar de balai, de raad- tevens rechtzaal.

Kamanakan baradjo ka mama'
mama' baradjo ka panghoeloe
panghoeloe baradjo ka moepakat,

de mensch (kamanakan) heeft als baas den mamak, deze weer den panghoeloe en de panghoeloe onderwerpt zich aan het overleg.

„Het overleg is onze oppermeester" zoude men deze papatah kunnen vertalen, die zoo sprekend zegt welke rol het overleg in de Minang Kabausche maatschappij speelt.

Boelè' aïe dè' pamboeloeäh
Boelè' kato dè' moepakat,

klinkt het verder: als een ronde straal komt het water uit de bamboe-leiding, en afgerond wordt de beslissing (alleen) door overleg.

Door overleg is alles mogelijk; „langs den weg van overleg," *atèh djalan moepakat*, is immers volkomen gelijkwaardig met *atèh djalan kabanaran*, langs den weg van waarheid, den eenig waren weg. Overleg ruimt alle hinderpalen op; in onderling overleg kan men zelfs zoo noodig adat-voorschriften op zijde schuiven; „overleg is onze oppermeester".

Eenstemmigheid.

Bij het overleg moet echter eenstemmigheid verkregen worden.

Indien de inzichten bij het moepakat verdeeld zijn, zoo wordt ervan gezegd: *batoepang* (verschil van meening) of *balang* (bont, half wit, half zwart) gewoonlijk zegt men „batoepang" als de helft der aanwezigen vóór, de helft tegen een zaak is, terwijl gewoonlijk „balang" gebruikt wordt indien ± 1/3 vóór, 2/3 tegen is (*sapatigo mambalang doeo patigo manoe pang.*)

Verdeeldheid.

Blijft deze stemming bestaan, dan wordt de zaak, het voorstel, al spoedig afgewezen.

Is echter de zaak, waarom het gaat, in den kern goed, dan wordt gewoonlijk zoo lang geredeneerd, tot

dat men het eens geworden is, wat in 90 van de 100 gevallen plaats heeft.

Soms echter verzetten zich zeer enkele individu's onder de panghoeloe's tegen een beslissing, die door alle anderen gewenscht wordt; zij heeten dan:

Si Tagèh taga' di banda

Kabau gadang mahampang laboeah,

de taaie (weerbarstige) staat in de waterleiding (wil niet hebben, dat een ander water krijgt) een groote karbouw sluit den weg af.

Herhaaldelijk hebben dan vergaderingen plaats, waarbij men de onwilligen tracht over te halen, of waarbij dezen moeten trachten hun standpunt als het eenig goede te doen uitkomen en de fouten van de tegenpartij aan te wijzen; immers:

djikalau ijo di paijokan

djiko' inda' ado palilatnjo,

zegt men ja, dan zal men het eens worden, zegt men neen, dan moet men de fouten (van de tegenpartij) aanwijzen.

Houdt die weerbarstige vol en staat hij niet alleen, dan heeft men alle kans, dat het niet tot een beslissing komt; staat hij alleen, of zijn de weerbarstigen in hun optreden zeer onbehoorlijk, dan is het dikwijls voorgekomen, dat zij volgens de adat uit de nagari verbannen, of geboycot worden (vgl; bl. 98.).

Ofschoon de voornaamste adatbeginselen sinds ons optreden in deze landen niet of zeer gering zijn gewijzigd, is het te verwachten, dat, ook door de meerdere onderwijs-ontwikkeling, de tijd zal komen, dat men in raden van volkshoofden dikwijls *niet* tot eenstemmigheid zal geraken.

Beslissingen van het nagari-bestuur.

Het zoude er slecht uitzien, indien op deze wijze belangrijke aangelegenheden niet beslissend, of niet dan na maanden tijdverlies, konden afgedaan worden; de oude adat zou dan een dam vormen tegen voortuitgang en ontwikkeling.

Het is daarom zaak bij een wettelijke regeling van het nagaribestuur mogelijk te maken, dat beslissingen bij groote meerderheid van stemmen kunnen genomen worden.

Het is echter dan te hopen, dat deze bepaling voorloopig niet als regel, doch slechts als hooge

uitzondering zal worden toegepast; het moepakat is niet alleen het meest krachtige, maar bij het volk ook het meest geliefde bestuursmiddel in deze landen, en het is voor iederen bestuurder zaak het geliefd te doen *blijven*.

—

Regeling van 1 October 1912.

Bij rondschrijven van den Gouverneur van 1 October 1912 no. 9293 werd den ambtenaren mededeeling gedaan van de volgende regeling tot schifting van de volkshoofden, om tot een zuiverder toestand te geraken, de positie van den panghoeloe te verheffen en daardoor een goed nagaribestuur mogelijk te maken; een en ander in verband met de nota van den Assistent Resident ter beschikking, handelende „over het afschaffen van den panghoeloe soekoe rodi en het plaatsen van den panghoeloe kapalo in de zuivere positie van volkshoofd," der Regeering aangeboden bij het schrijven van den Gouverneur van 6 April 1912 No. 3355 en aan de bestuursambtenaren toegezonden bij schrijven van 23 Maart tevoren No. 2946.

„Waar nu de panghoeloe's kapalo zullen geplaatst worden in de zuivere positie van adathoofd, zal in het Inlandsch bestuursstelsel geen plaats meer zijn voor den panghoeloe soekoe rodi, maar zullen zijne werkzaamheden door de volkshoofden moeten worden overgenomen.

„Het is dan ook zaak de niet voor andere betrekkingen geschikte panghoeloe's soekoe rodi zoo spoedig mogelijk te ontslaan, terwijl ik van de geschikte personen eene opgave verwacht volgens bijgevoegd model A.

„Telkens bij het afschaffen van een rodihoofd treden dus volkshoofden voor hem in de plaats, zoo mogelijk ook voor de taratak's, bandjar's, kaboer's, anak bimbar, doesoens, patalangan's, pakandangan's of hoe de plaatselijke naam moge zijn van gehuchten en nederzettingen.

„Zij zullen in zijn plaats collecteloon genieten voor het innen van belasting, zij zullen bij de invoering van een hoofdgeld, ter vervanging van alle of van een gedeelte van de heerendiensten, van de betaling ervan vrijgesteld zijn, en collecteloon genieten voor het innen ervan.

„Het zal echter in verscheidene streken niet doenlijk zijn *alle* tegenwoordige panghoeloe's in de plaats te stellen van de panghoeloe's soekoe rodi; er zijn nagari's waar het aantal panghoeloe's verscheidene tientallen bedraagt, er zijn er ook, waar het aantal

geklommen is tot ruim twee honderd, en het is te voorzien, dat vermeerdering nog te verwachten is, o.a. als uitvloeisel van de milde bepalingen vervat in artikel 1 § 2 sub *b* van Staatsblad 1904 No. 355.

„Omtrent de *erkenning* der volkshoofden door inschrijving in de voorgeschreven registers handelt mijn rondschrijven van 7 Januari 1911 No. 139 aan de bestuursambtenaren in de Bovenlanden, en dat van 11 Januari d.a.v. No. 217*a* voor de Benedenlanden.

„Voor zoover bekend, zijn erkenningsbewijzen, als bedoeld door den Resident Boyle, slechts in twee onderafdeelingen uitgereikt; elders bezit niet één der volskhoofden een voor ons wettig bewijs, dat hij de drager is van een oud erfelijke galar.

„Ten einde den bestaanden toestand te zuiveren en tegelijk het bestuur zonder rodi-hoofden, en met vermijding van het overgroot aantal zoogenaamde *panghoeloe baroe* of *panghoeloe nan banja*[s] *) mogelijk te maken, wordt het volgende door mij bepaald **).

„De afdeelingschefs ***) zullen zoo spoedig mogelijk een aanvang maken met het uitreiken van een schriftelijke erkenning (model B) aan de dragers van de oud erfelijke galar's der kernfamilie's in elke nagari.

„Zij zullen daartoe met de noodige omzichtigheid, zonder eenige overijling, te werk gaan. Algemeene regelen zijn hierbij niet te stellen, aangezien de adat ten aanzien van de instelling der volkshoofden zoo talrijke nuances kent; als hoofdregel (echter niet zonder uitzonderingen) is aan te nemen, dat in de zgnd. Koto Pilianglanden de *poetjoeă*[s] en de *panghoeloe kaämpè*[s] *soekoe* plus de panghoeloe's van de kampoengs of *soekoe kètè*[s] soms *boeah paroei*[s] (in de uitgebreide beteekenis van het woord) de hoofden zijn van de kernfamilie's, terwijl het in de Bodi-Tjaniagolanden zijn: de *indoeă*[s] van elke soekoe, *de panghoeloe nan ampè*[s], *limo*, *salapan* enz, of de *panghoeloe nan bahindoe*, al of niet met een *poetjoeă*[s], met *basa (nan) ampè*[s] enz.

„Men generaliseere echter volstrekt niet; zelfs in

---

*) Men gebruike deze uitdrukkingen niet in het openbaar.

**) Omtrent de bemoeienis van ons bestuur met de Inlandsche huishouding wordt hier uitdrukkelijk verwezen naar de heldere opvattingen ter zake van Michiels in zijn „Standaardbrief" en in zijn zgnd. Politiek testament (vgl: Kielstra, Sumatra's Westkust van 1841-1849) en naar de 2de en 3de zinsneden van artikel 71 R. R.

***) niet de onderafdeelingschefs.

één adatfederatie komen nuances voor.

„Als leiddraad gebruike men de registers van 1890 en de heerendienstrapporten van de Rooy, doch men ga nauwkeurig na of zij niet onjuistheden bevatten: of die registers niet reeds galar's vermelden, die wijzen op bij de adat verboden vermeerdering *) of splitsing van de bestaande galar's.

„Het is niet noodig dat de uitreiking van de erkenningsbewijzen in korten tijd geheel is afgeloopen, doch het is van belang spoedig een aanvang te maken met het uitreiken van de eerste kaarten aan de hoogste adathoofden, omtrent wier adatpositie niet de minste twijfel bestaat, opdat men spoedig de bedoeling begrijpe van dezen maatregel. Bij maandstaat model letter C **) wensch ik nopens de erkenningen in de afgeloopen maand de noodige inlichtingen te krijgen.

„Ik ontveins mij niet, dat hier en daar bezwaren zullen rijzen, die een beslissing omtrent de geldigheid van een galar of den drager ervan zeer moeilijk maken, doch ik ben overtuigd van Uw aller medewerking om verbetering te brengen in een toestand, waarmede wel niemand vrede zal hebben, en om een goed volksbestuur mogelijk te maken".

VIERDE HOOFDSTUK

Vermogenswezen.

Behalve hare bezittingen: balai en masdjid, pasar en pasarloodsen, nagarihuizen, schoolgebouwen, gebouwen in gebruik bij het Inlandsch credietwezen, stallen voor de dekhengsten en dekstieren, heeft de nagari ook hare gemeentelijke adat-heffingen en andere inkomsten.

Die inkomsten zijn van verschillenden aard, elke streek heeft haar eigen adat hieromtrent; er zijn inkomsten, die zeer algemeen, er zijn er ook, die slechts in enkele nagari's voorkomen.

Om een goed overzicht te hebben, noem ik hier alle bestaande, mij bekende adat-inkomsten. Zij worden verdeeld in drie rubrieken:

A. de zuivere adat inkomsten;

B. de adat-inkomsten, die min of meer in verband

*) In de Loehak Limo poeloeh komt het zeer veel voor, dat bv. Datoe's Maharadjo uitwassen heeft gekregen als: Datoe's Maharadjo nan Koeniang, Datoea's Maharadjo nan poetih, ja zelfs: Datoe's Maharadjo nan Itam nan Poetih.

**) Opnemen in het periodiekenboek.

staan met den godsdienst.

C. de „oeang hioeran".

A. Zuivere adat-inkomsten.

1 Boengo kajoe, geheven van vreemdelingen, personen uit een andere nagari, bij het winnen van boschproducten. Deze belasting, tevens erkenning van eens anders oelajatrechten, bedraagt 10% van het produkt; het wordt aan betrokkene individueele oelajat-houders gewoonlijk in geld, aan de nagari gewoonlijk in natura betaald (vgl. bl. 23.) *)

Bij de betaling van boengo kajoe aan individueele oelajathouders, wordt hier en daar $^1/_{10}$ van die adatheffing in de nagarikas gestort, elders niets.

De „boengo kajoe," uitbetaald door erfpachters, werd vroeger veelal, in de laatste jaren altijd en voor het geheele bedrag, in de nagarikas gestort; dit is in overleg met de volkshoofden overeengekomen.

2. Oeang ladang, geheven van vreemdelingen, die ontginningen aanleggen op voor dat doel verkregen woesten grond, behoorende tot het nagarigebied.

Deze adatheffing komt vooral voor bij het aanleggen van tabaksvelden, en bedraagt f 1 à f 2.50 's jaars en per man.

3. Betaling bij verheffing tot adathoofd. Dit is verplicht gesteld in eenige nagari's in de onderafdeelingen Fort van der Capellen en Si Djoendjoeng; bij verheffing tot panghoelce betaalt men van f 20 tot f 60.

Te Soengajang, waar van ouds de meest bloeiende en best beheerde nagarikas is, moeten zelfs de imam-chatib- en malim-adat f 24 betalen, de manti-, doebalang- of pagawai adat f 12, terwijl ieder, die als „siak kampoeng" godsdienstonderwijs wenscht te geven f 2.50 in de nagarikas moet storten.

De prijzenswaardige bedoeling van de verplichte betaling van deze belangrijke bedragen is de positie van de IV djinih hoog te houden, en te verhoeden, dat willekeurige menschen als „oerang siak" optreden.

4. Oeang gadai manggadai, betaling bij in pand geven en nemen, soms ook bij inlossen, van bouwgrond, speciaal van sawah's.

Gewoonlijk is het bedrag 5% van de pandsom, waarvan de helft in de nagarikas vloeit en de andere helft onder de getuigen verdeeld wordt.

---

*) Voor *boengo tanah* en *boengo pasie* vgl. bl. 24 en vlg.; deze heffingen komen, om zoo te zeggen, niet meer voor.

De goede bedoeling is: het geven van meer bekendheid, het staven van het feit, dat de vervreemding heeft plaats gehad.

5. *Oeang pasar*, de retributie, betaald door de gebruikers van overdekte verkoopplaatsen der nagari op de pasar's; deze verkoopplaatsen zijn vaste loodsen of verplaatsbare atapafdakjes.

Ook vloeit als oeang pasar in de nagarikas de huur van op nagarigronden om marktpleinen gelegen perceelen.

Het is het streven van de nagari's de enkele particuliere pasar's, die nog bestaan, af te koopen; het europeesch bestuur werkt dit streven in de hand.

Het bestuur wijst er voortdurend op, dat volstrekt niet op den voorgrond staat het maken van winsten, maar wel het brengen van regel en orde in het pasarwezen en het bevorderen van handel, nijverheid en veeteelt; op bl. 77. wordt het pasarwezen nog nader behandeld.

6. Opbrengst van nagari aanplantingen, nl. van koffietuinen (vóór 1908 Gouvernementsaanplantingen), gedeeltelijke opbrengst van de ten bate van masdjid's afgestane klappertuinen enz.

In navolging van de bestaande nagari-aanplantingen zijn in 1911 in verscheidene nagari's gezamenlijke tuinen aangelegd voor de cultuur van caoutchouc leverende boomen, cocos en cassia; in enkele dier aanplantingen is al het geplante algemeen eigendom, in andere heeft ieder een plaats gekregen voor individueele aanplant en wordt de omheining alleen gemeenschappelijk gebouwd en verzorgd; de laatste werkwijze is te verkiezen, daar het individu niet veel voelt voor een gemeenschappelijken aanplant.

7. De inkomsten van „onbeheerde nalatenschappen" *poesako goentoeäng* nl. van grondbezit van geheel uitgestorven familie's.

Theoretisch vervallen nl. in zulke gevallen de bezittingen aan de nagari; men kan echter wel nagaan, dat, bij het ver uitgestrekt familie-verband, geheel uitsterven, *poenah*, volgens de adat, zeer zelden zal plaats hebben; en in die gevallen komen de bezittingen gewoonlijk nog aan de mede-soekoegenooten, de *perang pasasoekoeän*, dan wel de nagari geeft ze ter bewerking aan nagari-genooten.

8. Adatboeten in de zelfbesturende landschappen

met eigen rechtspleging.

9. Oeang soembang, adat-boeten bij huwelijk in de soekoe, in de gevallen waarin volgens het plaatselijk adatrecht dat huwelijk verboden is; in het Soloksche heeft ieder der echtgenooten f 3 te betalen.

10. Oeang limbago tarana[5], *oeang tarana*[5] of *padja*[5] *kandang,* bij verkoop van vee te betalen door den verkooper, en wel voor karbouwen van f 0.50 tot f 2.50 of ook wel 2.5% van de koopsom, voor runderen f 0.25 tot f 1., voor paarden f 0.40 tot f 1. *11*
Deze heffing is, evenals die genoemd onder no. ~~12~~, te beschouwen als een soort voorbehoedmiddel tegen lichtzinnigen verkoop en uitvoer van vee en paarden, tegen vermindering dus van het nationale inkomen; men neemt tevens de nagari tot getuige, dat de verkoop inderdaad heeft plaats gehad (zie no. 4).

11. Heffing bij uitvoer van vee; het bedrag is voor karbouwen f 0.25 tot f 0.50, voor runderen f 0.15 tot f 0.25.

12. Oeang bantai, te betalen bij slachten van vee; deze instelling is op vele plaatsen afgeschaft na de invoering van de slachtbelasting. Het bedrag is voor karbouwen f 0.25 tot f 2, voor runderen f 0.10 tot f 1.

13. Oeang koelit, verplichting tot afstand van de huiden van geslachte dieren ten voordeele van de nagarikas.

14. Oeang koelit manis,—kopiggambir; heffing bij uitvoer van cassia, koffie en gambir; de twee eerstgenoemde produkten worden getroffen door een betaling van $^1/_8$ à 2 cent per kati, de gambir door f 0.10 tot f 0.25 per pikol. Te Tandjoeng (Fort van der Capellen) wordt het recht tot deze heffing op cassia door de nagari verpacht tegen ± f 600 's jaars. De pachter ontvangt f 0.02 per kati van alle te verkoopen kaneel van Tandjoeng, die alle op ééne plaats (de masdjid) moet gebracht en gewogen worden,—verkoop daar buiten is verboden. De pachter verkoopt de kaneel op pasardag in het publiek en betaalt daarna de koopsom, verminderd met de heffing, aan producenten uit. Deze maatregel is vooral een uitmuntend middel tegen diefstal van cassia-bast.

15. Pachtsom tot het verkrijgen van het vischrecht

(in enkele nagari's.)

16. Oeang mandoedoeă'kan toekang, hier en daar in de onderafdeeling Solok; heffing op de eerste besprekingen met de bouwmeesters van een nieuw huis. Het bedrag dezer betaling, te beschouwen als een soort van godspenning, is f 2, waarvan de helft in de nagarikas vloeit.

17. Oeang taga' roemah, evenals nummers 16 en 18 voorkomende in de onderafdeeling Solok; heffing op een nieuw gebouwd huis; het bedrag is f 8.

Slachten de huiseigenaren, de familie, echter een rund (een buffel is verboden) waarbij de andiko's op het feest genoodigd worden, dan heeft men slechst f 2 à f 3 te betalen.

18. Mamakan ka roemah, heffing op het feest, gehouden bij het betrekken van een nieuw huis; het bedrag is f 4, de helft vloeit in de nagarikas.

B. Adat-inkomsten, die min of meer in verband staan met den godsdienst.

19. Oeang kawin.

20. Oeang sjara' (sara').

Deze gelden, betaald respectievelijk bij huwelijk en echtscheiding, vloeien vrij algemeen, geheel of gedeeltelijk, in de nagarikassen. De bedragen loopen nogal uiteen, terwijl vreemdelingen (oerang dagang) meer betalen dan nagarigenooten.

Vreemdelingen betalen van f 1.75 (Padang Pandjang) tot f 7.50 (Alahan Pandjang), nagarigenooten van f 0.10 (Panjakalan, Solok) tot f 2.50 (Alahan Pandjang). De „oeang kawin" betalen de echtgenooten gewoonlijk ieder voor de helft, de „oeang sjara'" wordt betaald door dien echtgenoot, die de scheiding wenscht.

21. Oeang roedjoe', te betalen bij herroeping van de 1ste en 2de verstooting door den echtgenoot; het wordt niet algemeen in de nagarikas gestort; de bedragen varieeren tusschen f 0.50 (Alahan Pandjang) en f 0.20 (Boeo).

22. Oeang lahir' bij de geboorte van een kind, en wel f 0.10 per kind; deze heffing komt slechts voor in enkele nagari's in het Soloksche.

23. *Oeang mati* bij sterfgevallen; deze heffing bedraagt f 3 à f 4 en komt eveneens weinig voor.

24. *Oeang zakat.* Een gedeelte van de zakat is een van de vrij algemeene inkomsten van de nagarikas. Het gedeelte van de zakat, bestemd voor de nagarikas bedraagt in Boeo: 25%, in Solok: 20—50%, in Alahan Pandjang 10%, in Singkara' 20 cent per katiding of ± 20%, in Pariaman: 25 cent per 100 soekat of ± 21% enz.

25. *Oeang kandoeri* in Panjakalan (Solok); het bedrag is f 0.20.

26. *Oeang tahalil* voor het doen uitvoeren van gebeden; men onderscheidt nog: *rati' doedoea'* en *rati' taga'* (Solok).

27. *Oeang mangadji tigo hari*; in dit geval wordt in het Soloksche de helft van f 2 in het nagarifonds gestort.

28, *Ceang tamat kadji*, te betalen door „afgestudeerden" aan hun meester; het bedrag is f 4, hiervan wordt f 0.20 in de nagarikas gestort.

29. Giften: *Sadakah* en *wakaf*.

—

C. Oeang hioeran. Een derde rubriek van gemeenschappelijke heffingen vormen de *oeang hioeran*, gelden, bijeengebracht door de geheele nagari ingevolge gepleegd overleg van alle volkshoofden, met het doel er òf uitgaven, in het algemeen belang gedaan *), mee te dekken, dan wel— en dit komt vooral dikwijls voor—, het geld te besteden voor bouw of herstel van de masdjid.

—

Uit de nagari-inkomsten genoemd in de afdeeling B. blijkt, hoe de nagari meezeggenskracht wil hebben in zake die min of meer godsdienstige heffingen.

Dit streven van de adat is zéér te prijzen, en speciaal moet gewezen worden op het gelukkig samengaan van adat en godsdienst in het geval omschreven bij no. 24.

Het is dan ook van veel belang, dat het bestuur zorgvuldig waakt, dat zich hierbij geene knoeierijen

*) bv. bij het bouwen van een nagarischool, – loemboeng – enz.

voordoen; staan enkele der min of meer godsdienstige heffingen geheel *buiten* de adat, wat hier en daar het geval is, dan is het zaak den toestand te laten zooals hij is, tenzij de bevolking geheel uit zichzelf verandering wenscht.

Beheer van de nagarifondsen door Inlanders vóór de tegenwoordige regeling.

In vele streken waren de boven omschrevene nagarifondsen in beheer bij Inlandsche ambtenaren of geestelijken; meer en meer werden de volkshoofden weggedrongen; behoorden die geestelijken tot de adatgeestelijkheid, de imam- chatib-, malim adat, dan had die regeling gewoonlijk weinig bezwaar, maar geheel anders werd het, waar men het vermogen van de nagari in handen stelde van toeankoe's, oelama's en masdjidpersoneel.

In verscheidene nagari's daarentegen was het beheer van de nagarikas in handen der panghoeloe's; dit was o.a. sedert de nader te noemen regeling van 1906 het geval in Oud-Agam, waar in vele streken de „toekang oeang" de administratie voerden.

Op zeer enkele plaatsen werd door geestelijken het nagarigeld beheerd en opbewaard in de masdjid in ijzeren geldkisten, voorzien van verschillende sloten, en waren de sleutels ervan, èn het toezicht, in verschillende handen, waardoor alles goed ging.

Over het algemeen echter bestond slechts wanorde en knoeierij, en geen spoor van boekhouding, in ieder geval geen geregelde. Zeer dikwijls werden wel, vóór de komst van de enkele belangstellende bestuursambtenaren, in de gauwigheid eenige posten in een kasboek bijgeschreven en klonk de uitdrukking: „de inkt is nog nat" dikwijls in den mond van het volk, doch werd helaas zelden of nooit tegenover de bestuursambtenaren geuit.

In den regel ging alles op goed vertrouwen,—een vertrouwen, dat voortdurend op ergerlijke wijze geschonden werd; soms bracht men hierover klachten in, maar waar het nagarigelden betrof, aangewend voor den bouw of voor de herstelling van masdjid's, daar werd de Europeaan, de ongeloovige, er zooveel mogelijk buiten gelaten en de bevolking legde zich neer bij het „onvermijdelijke", het had stellig zoo moeten zijn, „lah takadïe" (takdir Allah).

Slechts zeer zelden werd in dergelijke gevallen de hulp van den bestuursambtenaar ingeroepen, en dan

gewoonlijk nog meer als een uiting van antipathie of wraak tegenover den schuldigen vromen bedrieger, uitgaande van een of meerdere van de panghoeloe's.

Zoo werd in het begin van 1911 de Sjech van Soerian aangeklaagd wegens het ten eigen bate aanwenden van een f 9000; gelden bijeengebracht door de nagari (zie rubriek c.) voor het bouwen van een nieuwe masdjid; doch die aanklacht geschiedde volstrekt niet van ganscher harte, de meeste volkshoofden hadden de zaak liever doodgezwegen.

Beheer van plaatselijke fondsen door Europeesche bestuursambtenaren.

Wat betreft de enkele nagari- en de andere plaatselijke fondsen in beheer bij de Europeesche bestuursambtenaren, kan gezegd worden, dat in het algemeen de boekhouding vrijwel in orde was; doch herhaaldelijk is het voorgekomen, dat uit fondsen van de bevolking proefnemingen zijn betaald, welke bij eenige controle van hooger, ongetwijfeld achterwege waren gebleven.

Verder was op verscheidene plaatsen schromelijke verwarring ontstaan door het niet gescheiden houden van de administratie's, zoodat er slechts met veel moeite regel en orde in gebracht kon worden.

Ook ten opzichte van dit beheer moet gezegd worden, dat betere controle en een algemeen toezicht hard noodig waren.

Proef tot regeling van het beheer in 1906.

Bij schrijven van 31 December 1906 No. 1231/26 deed de controleur van Oud Agam mededeeling van een met de hoofden getroffen regeling van het toezicht op de nagari-inkomsten, welke „tot nu toe geheel of voor een groot deel in handen vielen of bleven van de toeankoe's soerau, ten verdriete van de panghoeloe's en ten nadeele van de nagari-belangen", met de bedoeling deze fondsen onder geregeld beheer te brengen en er een nagari-spaarpot van te maken, ten dienste van het algemeen belang.

Slechts eenige bestuursambtenaren zagen het nut en de urgentie in van dezen maatregel, die door den Resident der Padangsche Bovenlanden te hunner kennis was gebracht; een enkele viel de regeling van Oud Agam zelfs heftig aan; hij meende haar te moeten beschouwen als een proef tot het invoeren van nieuwe nagari-inkomsten, wat in strijd zoude zijn met artikel 58 R. R; hij begreep niet, dat het hier niet gold het heffen van belastingen als daarbij bedoeld, doch regeling van plaatselijk bestaande huishoudelijke belangen en het beschermen van de Inlandsche bevolking

tegen willekeur (art. 71 tweede lid en art. 55 R. R.)

De Resident van de Padangsche Bovenlanden werd huiverig verder op de zaak in te gaan en zoo kon er van algemeene regeling geen sprake zijn.

Die Resident voelde zich, zooals later bleek, teveel gebonden aan het eerste gedeelte van het tweede lid van art. 71 R. R. en wilde niet overgaan tot het doen van voorstellen tot eene gewestelijke regeling dezer aangelegenheid.

Het krachtig woord van Michiels, dat den eenigen weg aanwees om tot zuivere toestanden te komen, was in 1906 vergeten.

„De eenvoudigste politieke consideratien" schreef hij in zijn „Standaaard brief" van 3 October 1842 Lr. Q, „maken het dus hier reeds tot een wet, nauw te moeten toezien in de Maleische huishouding; een toezicht, dat overigens in de hand wordt gewerkt door de dagelijksche toenadering van alle klassen der bevolking tot het Nederlandsche gezag en het toenemende vertrouwen, dat zij leert stellen, zoowel in de weldadige inzichten, als, in het bijzonder, in de onpartijdigheid van het Gouvernement." En professor Snouck Hurgronje had nog niet uitgesproken, dat het nu niet meer de hoogste wijsheid geacht wordt de Inlandsche maatschappij zooveel doenlijk in haar eigen sop te laten gaarkoken (Nederland en de Islam, bl. 64).

Tegenwoordige regeling.

Bij schrijven van den Gouverneur van Sumatra's Westkust ddo. 1 November 1910 No. 5477 werd den afdeelingschefs medegedeeld, dat de Gouverneur een algemeen toezicht wenschte in te stellen op het beheer van alle plaatselijke fondsen, de geldmiddelen van den gemeenteraad te Padang uitgezonderd,—en dat dit werd opgedragen aan den juist in functie getreden Assistent Resident ter beschikking.

Den bestuursambtenaren werd uiteengezet, dat het de bedoeling was een overzicht te krijgen van den omvang en van de werking van deze fondsen, orde en regel in het beheer te brengen, en een eind te maken aan de willekeur en de knoeierijen, die ten aanzien van de plaatselijke fondsen plaats hadden.

Het gevolg van dezen maatregel was in de eerste plaats: dat nu eerst bleek, hoe onverantwoordelijk was omgesprongen met het geld en goed der bevolking, en hoe hoogst noodzakelijk het was het beheer der plaatselijke fondsen te controleeren.

Welken omvang de arbeid had, éénheid en orde te brengen in de administratie, en controle uit te oefenen op de inkomsten en uitgaven van alle fondsen, moge

blijken uit de straks te geven opgave omtrent het aantal *) in beheer zijnde fondsen, doch nu kan gezegd worden, dat, dank zij de krachtige medewerking der besturende ambtenaren, die arbeid om zoo te zeggen geëindigd is, en dat overal eenheid en orde komt.

Nog steeds worden vele der adatheffingen, vooral die genoemd in de rubriek B, ook wel de *oeang hioeran* (c) geïnd of ontvangen door moskeepersoneel, maar nu blijven die gelden of goederen niet in hunne handen, doch worden bij de „oeang nagari" gevoegd. Men vergete hierbij niet, dat de masdjid in de nagari een soort van vereenigingslokaal is; waag en tolkantoor tevens bij het betalen van nagariheffingen op uitvoerartikelen; geldkluis dikwijls, en bewaarplaats van de nagariboeken, van geld of padi voor credietinstellingen, wanneer de gebouwen daarvoor nog niet klaar zijn, omdat dáár gewoonlijk een ijzeren geldkist staat en gevaar van brand er zeer gering is.

De tegenwoordige toestand is als volgt: De nagarihoofden hebben te zorgen, dat de nagari-gelden behoorlijk worden geadministreerd; zij worden door de besturende ambtenaren ter zake streng gecontroleerd.

In de zeer enkele gevallen, dat, als gevolg van verkeerde inmenging van bestuursambtenaren, verschillende nagarikassen tot een *larasfonds* waren vereenigd, is hieraan dadelijk een eind gemaakt; een laras toch is een administratieve indeeling van ons en door ons te wijzigen; zij kan in rechten nimmer optreden; bovendien is een dergelijke vereeniging van fondsen uit den aard der zaak geheel tegen den zin van het volk.

Afschriften van alle kasboeken van alle plaatselijke fondsen worden, nu nog maandelijks, aan den Assistent Resident ter beschikking opgezonden ter controle.

Ten einde een goed overzicht mogelijk te maken, zijn de saldi der plaatselijke fondsen, voor zoover niet dadelijk ter verwerking noodig, opgezonden en bij de Javasche Bank te Padang gedeponeerd. Over die gelden wordt beschikt op aanvraag der betrokkene nagari, welke aanvraag door den betrokken bestuursambtenaar en den Assistent Resident ter beschikking beoordeeld wordt.

Op deze wijze wordt voortdurend over de nagarigelden beschikt; in de ressorten waar credietinstellingen zijn opgericht, zijn zelfs *alle* nagarifondsen, na regeling, op haar verzoek aan de bevolking terugge-

*) Zooals blijken zal is het *aantal* kassen zeer groot, de bedragen zijn echter dikwijls zéér gering.

geven, ten einde die gelden als deposito te storten in de geldbankjes.

In plaats van op onbegrijpelijke wijze te verdwijnen, strekken de nagarigelden nu tot nut van het algemeen, de bouw en reparatie van moskeeën is voor vrome bedriegers niet meer de aangewezen manier om zich te verrijken, - nu hebben de noodige werken aan die masdjid's in gecontroleerden arbeid plaats. Er hebben geen adat-bijdragen, volgens de adat overeengekomen, *hioeran* (rubriek c) meer plaats voor een of ander doel, waarbij de resultaten geheel uitblijven; de bevolking ziet integendeel *met telkens uitgedrukte verbazing*, dat het bijeengebrachte nagarigeld niet meer verdwijnt als water in zand, maar nu als inleg gebruikt wordt bij de eigen credietbankjes.

Dat er in elke nagari een partij is, die bij de nieuwe regeling schade heeft geleden, spreekt vanzelf-, en zij heeft genoeg moeite gedaan, het volk in den beginne te doen gelooven, dat de Koempani het geld innam om het veorgoed te houden. Maar nu wordt naar die lastertongen niet meer geluisterd, de feiten hebben bewezen, dat het nagarigeld niet alleen niet weggenomen werd, maar dat de nagari-inkomsten oogenschijnlijk zelfs sterk vermeerderen; immers ziet men geld, waar vroeger schulden waren, die telkens door hioeran's moesten worden aangevuld; immers ziet men praktische toepassing van de eigene geldmiddelen, waar vroeger niets tot stand kwam.

Ook de controle op het beheer van de overige plaatselijke fondsen heeft op de aangegeven wijze plaats.

Die controle en het beheer strekken zich nu uit over

458 nagarikassen

114 pasarfondsen

114 heerendienstafkoop- en andere fondsen, to'aal 686.

Het totaal bedrag, op 1 Septembor 1912 nog bij de Javasche Bank gedeponeerd, bedroeg f 83532.55.

Pasarfondsen.

Een speciale behandeling eischen nog de belangrijke *pasarfondsen*, die wel degelijk tot de nagarifondsen behooren, doch welker aard speciale administratie noodig maakt.

Ten einde een overzicht van het tegenwoordig pasarwezen te geven, meen ik niet beter te kunnen doen, dan hier een afschrift te doen volgen van het rondschrijven van den Gouverneur van Sumatra's Westkust ddo. 29 Juni 1912 No. 6243:

„Het komt mij goed voor nog eens nader de beginselen aan te geven, die ten aanzien van pasars en

pasargelden in het oog dienen te worden gehouden.

„Pasar's en pasarloodsen zijn gewoonlijk het eigendom van eene nagari, maar zeer dikwijls—en dit is vooral het geval met de belangrijkste pasars—van verscheidene nagari's.

„Kwamen deze combinatie's niet voor en was elke pasar met hare loodsen van eene nagari, zoo zoude elk pasarfonds een afgerond nagarifonds zijn; de plaatsen die een groote pasar rijk zijn, hadden dan ongestoord het genot van de opbrengsten ervan,—al ligt daarin iets onbillijks, waar toch een geheele streek een pasar bezoekt en de nagari, waarin zij ligt, dus toch reeds vele voordeelen geniet van het vertier, dat anderen er brengen.

„Trouwens, de opbrengsten van de pasarloodsen dienen teruggebracht te worden tot een fonds voor goed onderhoud, en voor reparatie der loodsen of tot uitbreiding, langzamerhand, van de overdekte ruimte op de pasar's.

Bij mijn schrijven van 11 Mei 1911 no. 3293a wees ik reeds op het vrij algemeen heerschende verkeerde begrip, dat het er om te doen zoude zijn, de pasarloodsen zooveel mogelijk winst te doen opbrengen, er een soort geldwinning van te maken met het doel van de saldi werken uit te voeren in het algemeen of plaatselijk belang.

„Het laatste streven is uit den aard der zaak wel te prijzen, doch het kan niet geheel worden goedgekeurd, daar het in strijd is met de bepaling in artikel 60 van het Reg. Regl. gesteld.

„Men bedinge dus bij het verpachten of verhuren van verkoopplaatsen in de loodsen geen overmatige prijzen, integendeel dient met groote matigheid te worden gehandeld; het algemeen belang is erdoor gediend, wanneer de verkoopers niet verplicht zijn de prijzen van hunne waren bijzonder te verhoogen om de hooge pacht of huursom te kunnen betalen.

„Ik wees er in mijn aangehaalden brief verder nog op, dat allerlei betalingen voor het gebruik of tot het schoonhouden van pasarterreinen buiten de loodsen volstrekt verboden zijn.

„Wel staat het de betrokken nagari's natuurlijk vrij van de Inlandsche eigenaren van opstallen rondom het pasarterrein huur te vragen voor het gebruik van den nagari-grond, en wel ten behoeve van de nagarikas, zooals ook op verschillende plaatsen voorkomt.

„De huur van die Inlandsche opstallen worde gestort in de nagarikas, niet in het pasarfonds.

„De administratie toch van het pasarfonds dient

afgescheiden te zijn van die van de overige nagarigelden. In de eerste plaats, omdat door de bovengenoemde combinatie's het zéér veel hoofdbrekens zoude kosten, het aandeel van elke nagari in de opbrengsten en uitgaven van verscheidene groote pasar's vast te stellen.

„Verder, omdat het niet geraden is het nagarifonds te vermengen met een pasarfonds; dit zoude argwaan wekken bij het volk; en de geestelijke drijvers, wien het altijd min of meer een doorn in het oog geweest is de zakat en de andere gemengde adatgodsdienstige gelden te zien storten in de gemeenschappelijke kas, zouden niet nalaten het volk te doen gelooven, dat de nagarigelden niet werden geëerbiedigd, dat zij spoorloos verdwenen in het pasargeld, een fonds, dat de belangstelling van het volk maar zéér matig heeft, omdat er door Europeesch en Inlandsch bestuur vroeger al zéér eigenaardig mede omgesprongen is; en last not least, om het beginsel van artikel 60 R. R. niet in het gedrang te brengen.

„De eigenlijke nagarifondsen moeten daarom, anders dan met medeweten en goedvinden van de nagari, absoluut intact blijven; in tal van nagari's dient een gedeelte van het nagarigeld als inleg (deposito) in de geldbankjes; dit moet aangemoedigd worden, daar geen beter gebruik van het gezamenlijke geld gemaakt kan worden en het nagarigeld op deze wijze goed belegd is *).

„Wordt nu het nagarigeld met andere fondsen vermengd of voor andere doeleinden aangesproken, zonder voorkennis van de volkshoofden, dan wekt dit, zooals gezegd, teleurstelling, zoo niet wantrouwen en dit moet in elk geval voorkomen worden.

„De pasarfondsen hebben als zoodanig geen rechtspersoonlijkheid. Doen zich zaken voor betreffende pasargrond-rechten, zoo zal de nagari tot welker gebied die pasargrond behoort, en die wèl rechtspersoonlijkheid heeft, in rechten opkomen.

„Moeten rechtsvorderingen ingesteld worden in zake het niet betalen van pacht of huur van pasarloodsen, zoo zal de betrokken nagari, of zullen de nagari's, die gezamenlijk eigenaar zijn van die loodsen, in rechten den schuldenaar vervolgen.

„Uwe aandacht wordt ten slotte nog gevestigd op Staatsblad 1851 No. 73, Staatsblad 1853 No. 11

---

*) Waar tijdelijk voordeelige saldi bestaan van pasarfondsen, bestaat ook geen bezwaar, dat de betrokken nagari's die saldi in de geldbankjes inleggen.

en Staatsblad 1855 No. 72."

Verder was bij brief van den Gouverneur ddo. 3 Juni tevoren no. 5170 den besturenden ambtenaren verzocht, om in overleg met de betrokken volkshoofden de volgende regeling te treffen om te waken tegen wanbetaling van pasarpacht of huur:

Er wordt openbaar verpacht of verhuurd voor één jaar.

De betaling van pacht of huur geschiedt maandelijks voor een twaalfde van het totaal.

Indien de pachter of huurder vóór den 3 den van de maand het door hem verschuldigde bedrag over die maand niet heeft betaald, dan vervalt de pacht of huur voor het overblijvende gedeelte van het loopende jaar, en wordt het bij hem in pacht of huur geweest zijnde perceel zoo spoedig mogelijk weder openbaar verpacht of verhuurd.

Toekomstige toestand.

Is het beheer van alle de plaatselijke fondsen in het geheele gewest in zijn vollen omvang voldoende geregeld, dan zal ertoe overgegaan moeten worden het toezicht op dat beheer uitsluitend te stellen in handen van de afdeelingschefs.

Het zoude ongetwijfeld de voorkeur verdienen, deze zoo belangrijke en ingrijpende aangelegenheden te laten in één hand, doch de betrekking van Assistent Resident ter beschikking is tijdelijk en de Regeering zal misschien niet genegen zijn een ambtenaar van dien rang buiten de gewone formatie voor het gewest te behouden.

Belegging in de eigen credietinstellingen.

Wat de fondsen zelve betreft, werd medegedeeld, dat het nagarigeld reeds algemeen als inleg in de tot stand gekomen credietinstellingen wordt opgenomen. Die geldbankjes zijn, evenals de padiloemboeng's *alle* nagari-instellingen, en staan dus in innig verband tot de nagari en haar vermogenswezen; betere opbewaring en belegging van het nagarifonds, dan in de eigen credietinstellingen, is niet denkbaar.

Boekhouding der nagarigelden.

Het verdient m.i. bijzondere aanbeveling, de schrijvers der nagaribankjes, die een verantwoordelijke betrekking hebben, en die gecontroleerd worden door de hakim's der credietinstellingen en door het personeel van het volkscredietwezen, te belasten ook

met de boekhouding der nagari-gelden.
Zij dienen hiervoor beloond te worden met bv. 5% van de nagari-inkomsten en een gelijk percentage ware toe te kennen aan hen, die volgens de plaatselijke gewoonte met de inning belast zijn.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Adat en adatrechtspraak.

Het recht van den sterkste.

Er was een tijd, dat men geen wetten kende in het land van Minang Kabau, en dat alleen het recht van den sterkste gold.

Sapo koeat sapo maléndan
Sapo tinggi sapo manimpo,

wie sterk was deed anderen geweld aan, wie lang was viel op (keineren).

Toen kwamen de groote wetgevers (bl. 27) en in het bijzonder Papatih nan Sabatang bracht rechtvaardigheid en orde in het land, „opdat de kleinen niet verkocht zouden worden en de grooten hen niet zouden verkoopen":

nan kètè djan tadjoea
nan gadang djan mandjoea.

Het maken van wetten.

Er werden wetten gemaakt op allerlei gebied, zegt de overlevering; misschien ook zijn die „wetten", die voor zoover bekend riet op schrift werden gesteld, langzamerhand ontstaan; in elk geval zijn zij geschreven, zoodra men het Arabisch schrift machtig was geworden en zoo zijn zij bewaard gebleven in de *tambo* *) adat, geschriften van 1 à 2 eeuwen oud, gewoonlijk sterk Moslimsch getint, en waarin de wetgeving van het land dikwijls innig vermengd is met de geschiedenis en de gewoonten van het volk.

Geen wonder, het recht is immers ook „adat". Onder het begrip „adat" valt alles wat eenige betrekking aangeeft van den mensch tot de hem omringende physieke wereld; tegenover de *adat* wordt in de *tambo*

*) Het woord tambo wordt ook gebruikt voor een bundeltje nipahblad, bestanddeel van de Inlandsche sigaar; dit wijst m.i. op een verleden, waarin op blad geschreven werd, tot bundels saamgebonden. Wel is bekend, dat men vroeger „papier" maakte van „batoeang" (de groote bamboe) doch het is niet gelukt omtrent eigen schrift eenige zekerheid te krijgen.

de *sarat* gesteld, de godsdienstige wet, die de betrekking aangeeft van den mensch tot de geestelijke wereld van het godsdienstige.

De adat.

Een enkel woord over die „adat" is hier op zijn plaats.

Men is gewoon de instellingen en gebruiken van een Inlandsch volk in Nederlandsch Indië *adat* te noemen; adatrecht is gewoonterecht.

Adatrecht is volstrekt *niet:* „de aloude instellingen", „de oeroude adat" enz. maar het is, zooals Snouck Hurgronje zegt: „een vlottend, kneedbaar, locaal, in allerlei details loopend recht."

Toch zegt de bekende Minang Kabausche adatspreuk van de adat, dat zij is:

ta' lapoeă' di hoedjan

ta' lakang di panèh,

dat zij niet wegrot (als hout) in den regen, niet barst (als grond) in de hitte, dat wil dus zeggen, dat zij is: onvergankelijk, maar ook onveranderlijk.

En velen, die niet dieper zijn doorgedrongen, hebben het woord onverstandig overgenomen; zij dragen er de schuld van, dat, „adat" beschouwd wordt als iets, dat vastgeroest of versteend is,—dat het adatrecht dikwijls geminacht wordt als het voorbeeld van conservatisme in de slechte beteekenis van het woord.

Inderdaad ligt, volgens Inlandsche opvatting een gedeeldte van de „adat" vast, het andere gedeelte echter is voor aanvulling en wijziging vatbaar.

Hoofdindeeling van „de adat".

De hoofdindeeling van de adat is, nl. volgens de Inlanders die het begrijpen, als volgt:

1o. adat nan sabana adat

2o. adat nan di adatkan

3o. adat nan taradat

4o. adat istiadat

1e. De *adat nan sabana adat*, „de ware adat" is, dat:

kabau mangòè'
djawi malangoeăh
moerai bakitjau,
alang bakoeli'

de karbauw loeit, de koe bulkt, de moeral *) fluit, de kiekendief krijscht; het zijn de natuur en hare wetten, **) en terecht kon van deze adat gezegd worden, dat zij niet wegrot in den regen.

2e. De *adat nan di adatkan* is—de werkwoordsvorm geeft het duidelijk aan—de adat, die *opzettelijk* tot adat gemaakt is; *de wet* dus.

Deze rubriek omvat de regelingen, die gesteld worden op naam van de twee groote wetgevers (bl. 27), het matriarchaat, *adat kamanakan*, het soekoewezen.

Verder de gebruiken, die ingevolge moepakat (bl. 62) *opzettelijk* tot adat *gemaakt* zijn (bl. 11, 18, 19, 23 en 4de hoofdstuk.)

3e. De *adat nan taradat*,—ook hier wijst de werkwoordsvorm de beteekenis aan—omvat de gebruiken, die *toevallig* of *geleidelijk* „adat" worden; *de gewoonte* dus.

Deze rubriek vooral omvat de adat, zooals zij door Snouck Hurgronje is omschreven; het is de adat, die geleidelijk, gewoonlijk bijna onmerkbaar, verandert.

4e. Het arabische woord *istiadat* beteekent oorspronkelijk: opsporen van adat, maar wordt tegenwoordig in het Arabisch gebruikt voor „oude gewoonten" ***), evenals hier dus; in de bovenlanden wordt het woord echter speciaal gebruikt, om de volgens den Islam onwaardige gebruiken aan te duiden; het schuiven van opium, het drinken van sterken drank ****), het dobbelen en het houden van hanengevechten, welke vóór den Padri-oorlog de vermaken bij uitnemendheid waren van de hoogste lagen der Inlandsche maatschappij, vermaken, die zoo dikwijls tot gevolg hadden, dat kamanakars met hun lijf de speelschulden van hunne mamak's moesten betalen.

Hier en daar in de Westelijke laaglanden o.a. in het Painansche, wordt het woord istiadat nog gebruikt in de beteekenis van *alle* oude gewoonten, ook de goede dus.

Het is mogelijk, dat men tegen den uitleg van de

---

*) copsychus musicus; Jav: Koetjita, wedoesan.

**) het spreekt wel vanzelf, dat godsdienstijveraars verklaren, dat met *adat nan sabana adat* niets anders is bedoeld dan: de godsdienst.

***) Inlichtingen van Dr. Ph. S. van Ronkel.

****) Deze twee misbruiken zijn door de Padri's radikaal afgeschaft; zij hebben het volk dus in dit opzicht zedelijk beter gemaakt.

beteekenis van *adat nan sabană adat* aanvoert, dat het niet aangaat één rubriek van de adat-indeeling weer te geven door de omschrijving: „de natuur",— dat „adat" slechts in *dadelijk* verband staat met menschelijk gewoonterecht.

Daarom wordt hier als toelichting gegeven de volgende *kato adat*, die ik hoorde uit den mond van Datoek Madjo Indo te Pangka'an Koto Baroe, om zijn adatkennis bijgenaamd: „nan banja[5] barang"!

Di balah balah patigo
Si raoei[5] pambalah rotan,
Loeha[5] dibaginjo tigo
Adat dibaginjo salapan;
Nan ampè[5] tabang ka langi[5]
Nan ampè[5] tingga didoeniĕ,
Nan ampè[5] tabang ka langi[5]:
Aso boelan, doeo mantari
Tigo timoeă, ampè[5] salatan;
Nan ampè[5] tingga di doeniĕ:
Roemah gadang, loemboeăng bapèrèng
Sawah gadang, banda boeatan,

(de rotan) wordt door het mes in drieën gedeeld, (het land) is verdeeld in drie loehaks, de adat in achten; vier deelen vlogen naar den hemel; de maan, de zon, het oosten en het zuiden *); vier zijn op aarde gebleven: het adathuis met versierde rijststschuren, de familiesawah's en de aangelegde waterleiding.

Uit deze fantastische uiting moet men wel opmaken, dat vrijwel alles wat een mensch ziet, doet en doorleeft, bij „adat" wordt ondergebracht!

Is de adat volgens de opvattingen van het volk kneedbaar?

Wij hebben dus vooral te maken met twee soorten van adat: die, welke wij *de wet* kunnen noemen, niet willekeurig veranderlijk,—en die, welke de veranderlijke *gewoonten* uitmaken.

---

*) het noemen van de windstreken is hier „boekentaal"; in de kampoeng kent men alleen het Oosten; men gebruikt hier dus niet, als op Java, de windstreken, doch spreekt van *moedĭe*[5] en *ilie*, boven-en benedenstrooms.

Hoe de Minang Kabauer zelf het verschil gevoelt tusschen de naar zijn opvatting onveranderlijke, en de kneedbare adat blijkt wel uit een andere hoofdindeeling van de adat:

tjoepa[5] *oesali*

tjoepa[5] *boeatan*

de oorspronkelijke gebruiken, wetten (letterlijk: maat), en de gemaakte, ontstaan naar behoefte. *)

En zeer sprekend en overtuigend wijzen de volgende rechtsregels op een levende, niet versteende, adat:

adat di atèh toemboeah

poesako di atèh tampè[5],

de adat berust op de noodzakelijkheid (letterlijk: waar het noodig is, waar het zich voordoet), de poesako rust op de plaats (grond);

adat nan sapandjang djalan

tjoepa[5] *nan sapandjang batoeang*,

de adat richt zich naar het geval, de maat naar de lengte van de bamboe (d. w. z. kan verschillend zijn).

Men gaat nog verder, en deze rechtsregel geldt als basis en als hooge moraal in het geheele land:

nan èlò[5] *dipakai*

nan boeroeă[5] *diboeang*,

het goede behouden wij, het slechte werpen wij weg.

Men vergete echter niet, dat *nimmer* een opzettelijke adat-aanvulling of -wijziging toegestaan is, indien deze niet het gevolg is van een uitspraak van de hoogste adatmacht: overleg (bl. 62.)

Rechtvaardigheid.

„Adat" is de basis van alle niet-godsdienstige begrippen, die met den mensch ook maar in eenig verband staan,—ook dus, en in de eerste plaats, het rechtsleven van den mensch.

„De vijf soorten van adat die in den beginne tot ons kwamen", zegt de Minang Kabauer, „zijn:"

---

*) Men vergelijke vooral ook de *kato nan ampè*[5] op bl. 88 die gewoonlijk in één adem genoemd worden met de juist aangehaalde kato adat.

oekoeă djo djangko
barih djo balabèh
tjoepa⁵ djo gantang
boengka djo naratjo
soeri djo banang,

„maat en passer *) groot en klein lineaal (bij het weven in gebruik), inhoudsmaten voor droge en natte waar, goudgewichten en een weegschaaltje, weefkam en garen," waarmede hij wil uitdrukken een toestand van regel en orde zooals het hoort, een rechtvaardig en volmaakt adatrecht.

„De weegschaal".

Ook hier geldt dus de weegschaal als het zinnebeeld van rechtvaardigheid.

Zoo zegt men dan ook van de eerste raadzaal, die in deze landen gebouwd werd, die wonderbaarlijke lange *balai balérong* van Pariangan Padang Pandjang:

Balai balérong nan pandjang
Di balai Poeti Djamilan
Tampè⁵ minta⁵ hoekoem nan adiĕ
Boengka nan piawai
Taradjoe nan batoeă,

de Balai Balérong nan pandjang op de balai **) van prinses Djamilan, is de plaats waar men om rechtvaardigheid vraagt, om goed gewicht en een zuivere weegschaal (eerlijke, rechtvaardige rechtspleging.)

De balai als rechtszaal.

Vrij algemeen kwam voor, dat men in eene federatie een speciale *balai* had, waar de belangrijke zaken werden beslist. Een goed voorbeeld hiervan levert de *Balai Djariĕng* te Aier Tabit op, waar alle voorname geschillen in de Loehak Limopoeloeh in hoogste instantie werden uitgemaakt door de verzamelde rechters.

En een beroemde balai is nog de Balai Gadang te Si Malanggang in dezelfde Loehak, de plek waar de

*) djangko=span van de hand, ook passer.

**) *balai* is hier: grasplein (bl. 7) Deze balai zal nader beschreven worden in het opstel over de Larèh nan Pandjang. Onwaarschijnlijk, en voor Minang Kabau niet aannemelijk, komt mij de verklaring van „balai balérong" voor van Pynappel en Klinkert.

datoeă' nan baranam van de zes nagari's Goeroen, Loeboeă' Batingkò', Taèh,Si Malanggang, Piobang, Soengai Baringin, sinds eeuwen recht spreken in zaken, waarin men zich niet heeft neergelegd bij de beslissing van één der nagari's. Op andere balai's, graspleinen, had men *roemah balai balai* (bl. 7) gebouwd; op de Balai Gadang echter mocht en mag dit niet, want van deze balai heet het:

atò'njo langi'
lantainjo boemi
dindiĕngnjo boeki'
lapi'jno goeroen

het dak is de hemel, de aarde is de vloer, bergen zijn de wanden en de mat is de grasvlakte.

Wie zijn de rechters?

Waar „overleg de oppermeester" is (bl. 62 vlg.) ligt het voor de hand, dat de raad van volkshoofden ook uitmaakt: de hoogste rechterschaar in de nagari.

Op bl. 40 en vlg. werd een overzicht gegeven van het onderscheid in adatbeginselen tusschen Koto Piliang en Bodi Tjaniago; ook werden eenige voorname rechtsregels gegeven, waarnaar wordt verwezen.

Tusschen de twee uitersten (vgl. bl. ~~38. 39~~ 40, 41) al weder een aantal vermengingen, samenhangende met het plaatselijke panghoeloewezen; moeilijkheden leveren zij echter niet op, daar zij niet ingewikkeld zijn, maar eenvoudig als de adatrechtspraak zelve.

Verplichtingen van den rechter.

„Op den rechter rusten de volgende verplichtingen: elkander vijandigen verzoenen, de twee partijen tot elkaar brengen, de getuigen goed nagaan, het vonnis vellen en uitspreken, Allah vreezen, naar waarheid rechtspreken. Is dan alles volgens de wetten duidelijk onderzocht en overwogen door alle rechters, dan is het wenschelijk (lees: verplichtend) dat zij eenstemmig het vonnis vellen." (Wet en adat, Augustus 1897, bl. 218.)

De wetten.

De wetten zijn gebaseerd op „de vier bepalingen," en zijn neergelegd in „de vier wetten". *)

*) weder viertallen, vgl. bl. ~~19~~ 55 over het getal vier.

De *kato nan ampè*[5]

De vier bepalingen, de *kato nan ampè*[5] zijn de volgende:

a. Kato poesako, de (vroeger reeds vastgestelde) overgeleverde bepalingen,

b. kato moepakat, de (nieuwe) door overleg (nog) te maken bepalingen;

c. kato dahoeloe batapati, de oude bepalingen zijn (vroeger door overleg) vastgesteld;

d. Kato koedian kato batjari, nieuwe bepalingen moeten (nog door overleg) gezocht worden.

De oendang-oendang nan ampè[5]

De vier wetten, de *oendang-oendang nan ampè*[5] zijn:

1o. oendang oendang loeha[5]

2o. oendang oendang nagari

3o. oendang oendang (oerang) dalam nagari

4o. oendang oendang nan doeo poeloeäh

De eerste twee rubrieken behandelen de bepalingen, betrekking hebbende op den staat, zijn waardigheidbekleeders en onderdanen, het staats- en administratief recht, voor zoover hiervan in de oude Minang Kabausche samenleving sprake kon zijn; zij worden weer onderscheiden in twee deelen: de bepalingen, geldig in vredestijd, en die in oorlogstijd van kracht.

De beide laatste rubrieken beheerschen het burgerlijk en het strafrecht. Een belangrijk deel van de oendang oendang oerang dalam nagari is de adat tarie[5], waarover nader.

Oendang oendang nan salapan. Oendang oendang nan doeo balèh

De oendang oendang nan 20 behandelt de strafwetgeving en bestaat uit twee deelen, waarvan het eerste de *wet van acht*, het eigenlijke Minang Kabausche strafwetboek is, het tweede, *de wet van twaalf*, de leer van het bewijs inhoudt; de „wet van acht" wordt nader behandeld op bl. 92 ..

Over het algemeen hebben de rechtsbepalingen ten doel, om de partijen met elkander te verzoenen, waarom de straffen, wegens misdaden en overtredingen kunnen afgekocht worden met boeten, en schadevergoeding aan de benadeelde partij, wat meestal gepaard gaat met een verzoeningsfeest.

Omtrent het burgerlijk recht bevatten de oendang oendang maar enkele voorschriften, die in hoofdzaak aangeven, wat er met de goederen moet geschieden bij het ontbinden van het huwelijk *.)

---

*) De twee laatste zinsneden zijn overgenomen uit de Encyclopaedie van N. I. 2de deel bl. 490.

Adat tarie's

Bij het niet nakomen van aangegane verbintenissen mocht de benadeelde partij gebruik maken van de *adat tarie's*, *) d.i. iets afpakken van de wederpartij of van een familielid van haar, „als middel van eigenrichting of tot bewaring van recht" (Adatrecht bl. 258), waarna deze daad aan het nagaribestuur moest worden aangegeven.

Algemeene wettelijke bepalingen omtrent adatrechtspraak.

„Behoudens de gevallen, waarin zoodanige verklaring heeft plaats gehad, of waarin zich Inlanders vrijwillig hebben onderworpen aan het voor de Europeanen vastgestelde burgerlijke en handelsrecht, worden door den Inlandschen rechter toegepast de godsdienstige wetten, de instellingen en gebruiken der Inlanders, voor zoover die niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid" (art. 75 R. R. al. 3.)

„Evenwel blijven de tusschen Inlanders of tusschen met dezen gelijkgestelde personen van denzelfden aard gerezen burgerlijke geschillen, welke volgens godsdienstige wetten of oude herkomsten **) ter beslissing staan van hunne priesters of hoofden, daaraan onderworpen" (art. 78 R. R., al 2.)

„De uitvoering van de aldus gedane uitspraken kan, indien zij niet vrijwillig geschiedt, niet anders plaats hebben dan langs den gewonen weg van regten en na executoir-verklaring door het hoogste inlandsche regterlijke collegie" (art. 3 Rechterlijke organisatie, al. 2.)

De wettelijke bepalingen waarborgen dus den Inlander in Nederlandsch-Indië een eigen rechtspraak in burgerlijke geschillen, doch de uitvoering van de uitspraken van den dorpsrechter kan, indien partijen zich niet vrijwillig daaraan onderwerpen, slechts plaats hebben langs den gewonen weg van rechten.

Gewestelijke wettelijke bepalingen.

Voor Sumatra's Westkust zijn bij St. 1874 no. 94d. alle heffingen door rechtsprekende hoofden in rechtszaken afgeschaft.

---

*) het adatrecht kent *tarie's oesoea*, met beider goedvinden en met voorkennis van het dorpsbestuur, t. sangkoei's bij onwil van den schuldenaar, waardoor de schuld als vereffend wordt beschouwd en t tjaboeah, op eigen gezag, waarbij gewoonlijk ruw werd opgetreden.

**) Ziehier een geval, dat zelfs de Regeering spreekt van „de oude adat," alsof er geene geschillen waren, die aan „*nieuwe*" herkomsten" onderworpen moeten worden.

De heer Der Kinderen haastte zich echter aan de magistraten mede te deelen (B. B. 2925), dat de genoemde bepaling niet kan geacht worden van toepassing te zijn op de soekoe- en ripé hoofden; „waar dus de bemiddeling dezer hoofden tot het in der minne bijleggen van geschillen wordt ingeroepen en aan hen door partijen geheel vrijwillig eenige geldelijke vergoeding voor hun bemoeienissen wordt uitgekeerd, kan van een ongeoorloofde heffing geen sprake zijn".

Bij art: 250 van het reglement op het rechtswezen in dit gewest was nl. bepaald, dat de soekoe- en ripéhoofden geringe geschillen „in overleg met de oudsten" in der minne hebben bij te leggen; kunnen de geschilhebbende personen niet bewogen worden om in een minnelijke schikking te treden, of zijn de geschillen van zulk een ernstigen aard, dat de oplegging van eenige straf of vergoeding te pas zoude kunnen komen, dan hebben de genoemde hoofden de partijen teverwijzen naar den pangoeloe kapalo, het nagarihoofd (art. 251) en deze moet trachten de voor hem gebrachte geschillen in der minne te beeindigen; wanneer hij hierin niet slaagt of het feit met straf is bedreigd, moet hij partijen naar den bevoegden rechter verwijzen (art. 277).

Wie bedoelde Der Kinderen met „soekoehoofden"? De door ons aangestelde rodi-hoofden, mandoers voor wegen en koffietuinen, of de panghoeloe kaämpè's soekoe, de p. s. *adat?*

De laatsten komen, zoo als in het 3de hoofdstuk bleek, volstrekt niet overal voor en uit art. 260 kan men opmaken, dat de soekoe hoofden van Der Kinderen gelijkgesteld werden met rodi-hoofden. Hij zal wel met soekoehoofden bedoeld hebben: die hoofden, staande onder het nagarihoofd, die òf tevens p. s. adat waren, òf, waar deze niet voorkwamen, door ons tot panghoeloe soekoe werden aangesteld; aan die categorie van hoofden is langzamerhand den naam gegeven van p. s. *rodi* (van *order*, speciaal in zake heeren- en cultuurdiensten), in tegenstelling met de p. s. *adat.*

Het spreekt wel vanzelf, dat deze voorschriften in het lot moesten deelen van meerdere bepalingen van Der Kinderen: dat zij papier bleven en nooit opgevolgd zijn kunnen worden; zij druischen immers zoo volkomen in tegen de bestaande adat: rechtspraak door den raad van volkshoofden (bl. 87).

Een panghoeloe kapalo, die niet tevens adathoofd is, heeft al heel weinig in te brengen, indien van

zijn persoonlijkheid niet buitengewoon overwegende kracht uitgaat; een rodihoofd, niet tevens panghoeloe, is in het geheel niet in tel bij de adat.

In adatzaken – en vrijwel *alles* is „adat" — spreken niet-panghoeloe's eenvoudig niet mee . . . . . en dan zoude men zijne zaken doen berechten en beslechten o.a. door dergelijke individu's als alleensprekend bemiddelaar!

„Ook is door Der Kinderen gepoogd door bewijsleer en executiebepalingen het adatrecht de slagaders door te snijden, ofschoon hij beweerde het burgerlijke regt van den Inlander volkomen in zijn geheel te hebben gelaten", zoo oordeelt van Vollenhoven op bl. 58 van zijne „Miskenningen van het adatrecht", en op bl. 258 van zijn „adatrecht" zegt deze hoogleeraar:

„Sinds 1874 toch is, behalve voor de enkele streken met eigen rechtspraak, deze dorpsrechtspraak verdwenen, al leeft zij nog voort bij minnelijke afdoening, *badamai;* het behoud van den naam „rapat", nu overgedragen op rechtbanken voor een heel bestuursressort, was boerenbedrog; ook de procesheffing komt nu aan heel andere lieden dan de vokshoofden."

Tegenwoordige beteekenis van de adatrechtspraak in de streken, niet gelaten in het genot van eigen rechtsbedeeling (zie bl. 102 en vlg.)

Inderdaad hebben het aanzien en de invloed van de volkshoofden een gevoeligen knak gekregen, doordat alle zaken van strafrechtelijken aard na 1874 niet meer vielen onder hun bevoegdheid, en de gerechtelijke boeten en de procesheffing in civiele gedingen aan de gezamenlijke panghoeloe's werden onttrokken.

En toch heeft Van Vollenhoven zich ietwat te sterk uitgedrukt, en heeft de gangbare meening de waarde van de nog bestaande dorpsrechtspraak onderschat.

Al is het toch maar een rest van de vroegere rechtspraak, die volgens de wettelijke bepalingen is overgebleven, toch is dat overblijfsel nog van verrassend groote beteekenis voor den algemeenen gang van zaken, en een machtig bestuursmiddel.

Bij het nu volgend overzicht van de tegenwoordige adatrechtspraak zal blijken, dat de adatrechters nog kennis nemen van zaken, waaromtrent hunne bevoegdheid in twijfel kan getrokken worden, doch het geldt dan gevallen, die òf niet bekend zijn bij onze strafwetten, òf wel zaken omtrent welker uitvoering art. 3 R. O. van toepassing is.

Voor een goed overzicht is het noodig het „Minang Kabausche strafwetboek" nader te behandelen (vgl. bl. 87).

Het Minang Kabausche strafwetboek.

Zooals bekend is, bevat „de wet van acht" (bl. 87) de volgende rubrieken van misdrijven en overtredingen:

1o. *Tikam-boenoeăh*
verwonding en doodslag
2o. *Samoen-saka*,
straatroof met geweld of doodslag;
3o. *Oepèh-ratjoen*
vergiftiging, gevolgd door ziekte of dood

4o. *lantjoeăng-kitjoeăh*
oplichterij en bedrog;
5o. *Soembang-salah.*
ontucht en overspel (tot deze rubriek wordt gebracht elk onbehoorlijk gedrag tegenover vrouwen, ook schaken).
6o. *raboei's rampèh*,
afkapen en roof (met het geroofde vluchten)

7o. *maliĕng-tjoeri*,
diefstal met en zonder braak;
8o. *dagoe-dagi*
verzet tegen hoofden en verstoren van rust en orde in de nagari.

De rubrieken 1-4 en 6-7 omvatten volgens onze inzichten de *misdrijven*, 5 en 8 de *overtredingen*. Na de invoering van ons rechtswezen zijn van de „acht wetten" dan ook slechts de rubrieken 5 en 8 onderworpen gebleven aan de bevoegdheid van de rechterschaar der volkshoofden, voor zoover de daartoe behoorende gevallen ten minste niet zijn gebracht voor den Gouvernementsrechter, of zij tot diens bevoegdheid behooren.

Rubriek 5.

Men is zeer streng tegenover ongetrouwde vrouwen, bij wie zwangerschap geconstateerd is, en de panghoeloe's eischen van den mama's, dat ervoor gewaakt wordt, dat die vrouw de vrucht niet afdrijft.

Rubriek 8.

Tot *dagoe dagi* worden tal van zaken gebracht, en bij goede leiding van de nagarirechtspraak in zaken tot deze rubriek behoorende, heeft men de algemeene orde en rust geheel in de hand.

Allerlei onbehoorlijkheden, welke die orde en rust in gevaar kunnen brengen, worden volgens dezen adatrechtsregel gestraft met adatboeten, die sedert 1874 bestaan uit het slachten van een stuk vee en het daarbij voegen van een zekere hoeveelheid rijst,

om de beleedigde familie, soekoe of nagari een zoenmaal te bereiden.

De geringste straf is het slachten van een stuk p'uimvee, een kip; zij heet *singgang ajam* *) en wordt opgelegd aan den kamanakan, die zich onbehoorlijk heeft gedragen tegenover zijn mamak en die daardoor de algemeene orde van zaken heeft verstoord.

De zwaarste straf is het slachten van een karbouw, *kabau saikoeă barèh saratoeih*, met bijvoeging dus van honderd gantangs rijst.

Ook adat-boeten worden hier en daar nog wel betaald en worden dan door de rechters verdeeld, doch dit geschiedt uit den aard der zaak clandestien, en wordt door het bestuur tegengegaan.

Nu zoude de veroordeelde overtreder van rust en orde wel kunnen lachen om adatrechtspraak en adatstraffen en zich richten tot den rechter, hem door het Gouvernement gegeven, maar het behoeft geen nader betoog, dat hem dat waarlijk geen genoegen zou verschaffen, waar de adatrechter—dat zijn alle volkshoofden, *dat wil zeggen de geheele nagari na overleg en met eenstemmigheid*—hem als schuldig heeft veroordeeld.

In de praktijk is dan ook zelfs het overblijfsel van de oude adatrechtspraak een niet geringe macht.

De Gouvernementsrechter straft met lichte boeten en met lijfstraf, door den schuldige te betalen en te ondergaan; het blijft gewoonlijk een zaak tusschen individu's en wordt afgespeeld buiten de nagari.

De adatrechter straft met boeten, door de familie te ondergaan in den vorm van gemis van een stuk vee en de lasten en kosten van een zoenmaal; het is een zaak tusschen een individu en zijn familie aan de eene zijde en aan de andere de nagari, die getuige is van het geheele verloop der zaak.

En boven boeten en gedwongen feestmalen staat nog een andere straf, de zwaarste, die de adat kent na die des doods; *mamboeang sapandjang adat*, het werpen „uit de adat", het voor goed of tijdelijk geheel of gedeeltelijk vervallen verklaren van iemands rechten, een straf, die, nu nog, vooral wordt toegepast op volkshoofden, die door onbehoorlijk gedrag de orde verstoren of door voortdurend gebleken onwil of weerbarstigheid een goed bestuur in den weg staan (vgl bl. 69.)

Niet dat dergelijke veroordeelingen als regel voorkomen, daarvoor is de aard van de adat en van hare vertegenwoordigers, de hoofden, te rustig; doch zeld

*) een gekruid gebraad van een kip.

zaam zijn zij evenmin, en het behoeft geen betoog, dat deze adat een krachtige steun is bij het zoeken naar den weg tot vooruitgang en ontwikkeling.

Vooral in de laatste jaren zijn dergelijke veroordeelingen weer voorgekomen, wanneer bleek van opruiing door slechte elementen tegen het oprichten van credietinstellingen of bij ontdekte knoeierijen ter zake van loemboeng nagari-gelden.

En woont men een vergadering bij, waarin een der volkshoofden, ten overstaan van de geheele nagari, wordt schuldig geoordeeld aan zoodanige ergerlijke verstoring van orde en rust, dat boeang zijn straf moet zijn, en ziet men de groote ernst der rechters en den ontzettenden indruk, welken die straf gewoonlijk op den schuldige maakt, dan begrijpt men de zwaarte van deze straf en het gewicht ervan als bestuursmiddel.

Wij hebben hier niet te doen met den burgerlijken dood, aangezien niet alle burgerlijke rechten voor goed verloren worden; vroeger was dit wèl het geval; de doebalang's brachten een tot burgerlijken dood en tot verbanning veroordeelde naar het hoogste punt aan de grens van het dorp, hij mocht zich daar nog éénmaal omkeeren om van zijn nagari afscheid te nemen; dan stootte men hem over de grens en nimmer meer mocht hij haar overschrijden.

Sinds ons bestuur goed geregeld is, kwam deze straf niet meer voor; zij zoude in strijd zijn met art. 89 van het R. R. en in strijd met onze beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid.

Waar de bescherming der Inlandsche bevolking tegen willekeur, van wien ook, een der gewichtigste plichten van het bestuur is (art. 55 R. R.) spreekt het van zelf, dat het de nagari-besturen streng verboden is de straf van „boeang" uit te spreken buiten voorkennis en niet in tegenwoordigheid van den Europeeschen bestuursambtenaar.

Deze kan dus in elk voorkomend geval zijn invloed doen gelden en voorkomen, dat persoonlijke invloeden op den voorgrond staan, al is dit, om zoo te zeggen, onmogelijk, waar alle volkshoofden na overleg en eerst na het verkrijgen van volkomen eenstemmigheid tot een zoo ernstigen stap overgaan.

Trouwens, er zijn verschillende graden van zwaarte dezer straf.

Het adatrecht onderscheidt n.l. de volgende soorten van „mamboeang sapandjang adat", waarvan te twee eerste volledigheidshalve worden genoemd, ofschoon zij geenszins de zwaarte en strekking hebben van de straffen, boven besproken en genoemd onder 3 tot en met 6.

Soorten van „boeang". *1o. mamboeang oetang.* Wanneer een kamanakan zich bij herhaling zoodanig in schulden steekt, dat verdere afbetaling dier schulden het familiebezit te veel zoude verminderen, dan wordt door de familie aan den raad van volkshoofden mededeeling gedaan, dat men niet meer instaat voor de schulden van haar verkwistend familielid; hier en daar wordt dit bij bekkenslag bekend gemaakt.

2o. mamboeang sirieh.

Wanneer een kamanakan door onbehoorlijk of onzedelijk gedrag de familie tot schande strekt, dan roept de mamak de panghoeloe's bij elkander en zegt onder het uittrekken van deze bladeren, dat de schuldige kamanakan „di boeang sirieh," dat hij uit het (familie) verband getrokken wordt, evenals het blaadje sirih; deze straf is een waarschuwing; zij is niet zwaar, want *salajoeä sirieh sahilang bèrang kaoem;* als het blaadje verwelkt is, is de boosheid van de familie over; de schuldige kan na eenige adatformaliteiten weer spoedig in den familiekring worden opgenomen.

3o. mamboeang bilah.

Deze straf is zwaarder; volgens de opvatting in enkele streken geldt zij slechts als een verzwaring van de onder 2de genoemde straf, omdat *bilah* (een stuk bamboe) niet zóó snel lajoer (verwelkt, verflenst) is als een sirihblad.

Maar elders geldt zij reeds als zware straf: *bilah di panggang aboe di pakai,* de bamboe wordt verbrand, alleen de asch wordt gebruikt d. w. z. de galar vervalt, maar de familie behoudt ze en mag ze aan een ander opdragen.

4o. mamboeang tingkarang.

Als een scherf te worden weggeworpen is de straf van hem, ook van een panghoeloe, die zich onwaardig gedraagt; zoo lang die scherf bestaat - en het leven van een scherf kan zeer lang zijn—blijft ook de schuld van den uitgeworpene niet vereffend. En hij moet zijn leven of zijn houding tegenover het gezag al heel wat beteren, wil men hem weer in genade aannemen; gewoonlijk gebeurt dit echter niet, en een zoodanig afgezette panghoeloe mag zijn geheele verdere leven niet meer het hooge ambt van volkshoofd bekleeden.

indaˀ di bao saädat sapoesako

salaboeăh satapian

sahino samaloe,

hij wordt door de andere panghoeloe's niet meer als van één adat met hen beschouwd, zij willen niet meer dezelfde wegen bewandelen, zich baden op één badplaats, zij zijn niet meer één in zorg en schande met hem. . . .

indaˀ dibao sahilie samoedĭeˀ

men gaat met hem (als panghoeloe) niet meer om (naar beneden en naar bovenstrooms),

Salah indaˀ boelĭeh di timbang

oetang indaˀ boelĭeh di baiĕ,

zijn (oude) fout mag niet meer overwogen, zijn schuld niet betaald worden.

Een panghoeloe, die tot deze straf veroordeeld wordt, moet gewoonlijk na het uitspreken van het vonnis *) zijn *kris* afgeven; het is een indrukwekkend oogenblik, wanneer de *doebalang adat* op hem toetreedt en, in plaats van hem als vroeger ingetogen met *datoeăˀ* aan te spreken, met harde stem zegt: „ma karih *ang!*" geef op *jou* kris!

De veroordeelde grijpt dan zenuwachtig en met woeste oogen naar zijn kris, hij wil haar niet afstaan, hij zou allen wel te lijf willen. . . maar na een korte aarzeling bukt hij voor de zware, maar verdiende straf.

In sommige streken werd vroeger de veroordeelde na het „boeang tingkarang" wel voor goed uit de nagari verbannen, doch als algemeene adat geldt het boven meegedeelde.

In Piloebang (Pariaman) werden bij gepleegde bloedschande de beide schuldigen aan den mond van de rivier op een wrak pisangvlotje gezet, dat hen op den stroom naar zee voerde; deze straf werd daar „boeang tingkarang" genoemd.

5o. mamboeang poeloeih

(poeloeih = op, weg)

Wanneer deze straf werd opgelegd, moest de veroordeelde voor immer verdwijnen; hij werd door de doebalang's over de grens gezet op de wijze als op bl. 94 beschreven.

---

*) dit gebeurt in Koto Pilianglanden gewoonlijk door de panghoeloe's van Bodi Tjaniago (de beulen?).

Deze straf was de burgerlijke dood; zij wordt reeds tientallen van jaren niet meer toegepast.

6o. mamboeang bida[s]

(bida[s] = pion in het schaakspel). Het schijnt, dat vroeger, in sommige omstandigheden, waarbij de nagari schuld had tegenover den (Hindoeschen?) vorst, een der inwoners als bida[s] voor den vorst werd geworpen, om als zoenoffer te dienen, evenals een pion bij het schaakspel moet opgeofferd worden in het belang van het spel.

De weg van rechten.

Valt een geschil binnen de grenzen van het gezin, dan zal de mamak de zaak behandelen; betreft het een familiezaak, dan treedt de panghoeloe op als vredemaker, terwijl in zaken, die eenige familie's in dezelfde soekoe aangaan, het hoofd of de hoofden in die soekoe als bemiddelaar optreden.

Is de zaak van grooter omvang of neemt men geen genoegen met de uitspraken der genoemde autoriteiten, dan komt de zaak voor de rapè[s] nagari, den raad van volkshoofden.

Dit is de algemeene gang van zaken; een nadere beschouwing is noodig welke nuanceeringen in elk der adatlarassen voorkomen.

In de Koto-Pilianglanden wendt men zich in een zaak van weinig beteekenis, *) doch die zich tot buiten het gezin uitstrekt, tot den panghoeloe kampoeng; kan deze het geschil niet beslechten, dan gaat men naar zijn panghoeloe kaämpè[s] soekoe en eventueel verder naar de vergaderde p. kaämpè[s] soekoe der nagari mèt den poetjoek indien men er een rijk is.

Is de zaak ernstig, **) dan komt zij onmiddellijk voor de rapè[s] nagari.

Op den dag der zitting worden klacht en verdediging aangehoord, waarop de manti, ook wel naar aanleiding van opmerkingen der rechters, de noodige vragen stelt.

Na afloop van het onderzoek worden de „tando soeko" gevraagd, een teeken, dat men zich onderwerpen wil aan de uitspraak der rechters. De manti ontvangt de tando soeko van partijen (in belangrijke zaken gewoonlijk krissen; in kleine zaken: salapah, galang enz:) en overhandigt ze aan de kaämpè[s] soekoe. Partijen verwijderen zich en de rapat gaat over tot

*) deze zaken heeten *mipih*=dun.
**) *taba*=dik, stevig.

beraad en bepaalt of de eisch kan toegewezen worden, of—in zaken van overtreding—het al of niet „schuldig" aan het ten laste gelegde. Bij schuldigbevinding in zaken van adatovertreding bepalen de kaämpè[5] soekoe, mèt den poetjoek *) indien er een in de nagari aanwezig is, de straf; men kan, volgens de adat, van deze straf *niet* in hooger beroep komen.

Vroeger bestond de „tando soeko" wel uit geld: *amèh masa*[5] d.i. gaar, eetbaar goud, in tegenstelling met *amèh matah* d.i. rauw, oneetbaar goud: krissen en andere goederen.

Was de tando soeko gegeven, dan kon de zaak behandeld worden, want:

batali boelĕh di.iri[5]

batampoeă[5] *boelĕh di djindjĕng*

dan zat er een touw aan om te trekken, een knop om aan op te beuren.

Omtrent de „tando soeko," het gedingpand en de „tahĕ amèh," de adatheffing, die door partijen wordt betaald bij de inlossing der panden, *verplicht* vóór 1874, *vrijwillig* na de invoering van het rechtswezen **), wordt verder verwezen naar Bijdr. Kon. Inst. 46, 1896, bl. 159–160, Ind. Gen. 1908 en 1909 bl. 82 en adatrecht van Van Vollenhoven bl. 258.

Volgens de Bodi-Tjaniago-adat richt men zich in de eerste plaats tot zijn panghoeloe andiko, daarna tot de andiko's in zijne soekoe; legt men zich bij de uitspraak van hen niet neer, dan komt de zaak voor de rapè[5] nagari: alle andiko's uit de nagari; zij nemen in eerste instantie kennis van alle belangrijke zaken. Van hen is hooger beroep bij een rapat van alle volkshoofden van de federatie, waartoe de betrokken nagari behoort. Voor ~~tando soeko en tahĕ amèh~~ vgl. bl. 97.)

Tusschen deze twee uitersten weder tal van nuanceeringen.

— — —

*) Voor den poetjoek gold vroeger:

mamakai nan soedah

mamakan nan masa[5]

dragen wat klaar en eten wat gaar is, men legde hem de zaak voor, nadat zij volkomen was onderzocht en overwogen en in enkele streken had hij dan een beslissende stem; tegenwoordig is de poetjoek over het algemeen van gelijke positie als de p. kaämpè[5] soekoe.

**) Het is duidelijk, dat Der Kinderen *deze* adatheffing bedoeld heeft (B. B. 2925.)

Welke zaken worden berecht?

Zooals uitvoerig op bl. 92 is behandeld zijn op strafrechtgebied alleen de rubrieken 5 en 8 aan de adatrechtspraak onderworpen gebleven.

De civiele zaken, die door den adatrechter worden behandeld, zijn wel in hoofdzaak de volgende:

a. geschillen in zake harto poesako, vooral: galar's en sawah's;

b. grondzaken; verkoop en verpanding van gronden;

c. geschillen ten aanzien van verloving;

d. geschillen tusschen kamanakans en hun mamak.

In de geschillen gebracht onder *a*, *c* en *d* komt de zaak bijna nooit verder dan de rapat nagari; in de gevallen bedoeld in rubriek *b* echter berust de verliezende partij gewoonlijk niet in de beslissing van den adatrechter en brengt men de zaak voor den Gouvernementsrechter in de hoop op een andere uitspraak. Ook is het vrij algemeen gewoonte geworden dergelijke zaken *dadelijk* voor den Gouvernementsrechter te brengen, en dit is speciaal het geval in die ressorten, waar de rapat (landraad) wordt voorgezeten door een rechtskundige, niet-bestuursambtenaar; in die ressorten komen nl. meer procureurs van bedenkelijke reputatie voor, wier voordeel het is geschillen te scheppen, en die hunne zaken liever niet *di mato banja'*, voor het oog van velen in de nagari brengen, doch verkiezen den nieuweren weg te bewandelen, dien ons recht hun heeft gewezen. De rechtskundige landraadvoorzitter moet deze zaken op de hem voorgeschrevene wijze behandelen; de bestuursambtenaar echter begint met de hem bekende procureurs te wantrouwen en de zaak voor de geheele nagari te doen brengen; dáár, ten aanhoore van een ieder, moet de procureur voorzichtiger zijn met zijne listen en lagen dan tusschen vier muren, waar hij onder direkte bescherming staat van 's gouvernements justitie en politie.

Is men eenmaal aangewezen op een behandeling van een civiele zaak volgens onze rechtsbegrippen en bepalingen, dan is het gebruik maken van een procureur gewoonlijk in het belang van partijen, daar zij, gewoon aan hun eenvoudige rechtspraak, hunne hersens onmogelijk kunnen plooien naar de ingewikkelde, dikwijls wonderlijke wendingen van onzen »weg in rechten".

Vooral het feit, dat door het verzuim van formaliteiten, of door het niet volgen van een vorm een proces onherroepelijk verloren kan worden, boezemt den kampoengman—en hem niet alleen—een geheimzinnige vrees in; geen wonder, waar!

šasè' soeroei'

talangkah koembali,

keer terug als je verdwaald bent en doe een pas terug als je te ver gestapt hebt, *hun* rechtsregel is.

Resumeerende zien wij dus, dat in de praktijk door den adat rechter hoofdzakelijk worden behandeld:

a. strafzaken:

1. soembang-salah,
2. dago-dagi

b. civiele zaken:

1. geschillen over harto poesako,
2. grondzaken
3. geschillen ten aanzien van verloving,
4. geschillen tusschen mamak en kamanakan.

De adat-rechtspraak in de landen, gelaten in het genot van eigen rechtspleging.

De streken, die in het genot zijn gelaten van eigen rechtspleging worden hier genoemd, in gezelschap van de daaromtrent door ons gestelde bepalingen:

a. VI Koto Pangkalan en XII Koto Kampar, de laras Kapoer nan IX, de landschappen V Koto, Kampar, Tambang met Tarantang en III Koto Si Balimbing,-successievelijk gebracht onder rechtstreeksch bestuur en gevormd tot ééne onderafdeeling genaamd Boven Kampar; (St: 1879 No. 22 en 23; St. 1889 No. 180; St. 1890 No. 62; St. 1901 Nos. 292 en 293; St. 1902 No. 415; St. 1903 No. 416; St. 1904 No. 302; St. 1905 No. 43; St. 1909 No. 168).

b. Moearo Soengai Loto; VI Koto en Mapat Toenggoel (en Boetar en Loeboek Siregar), onder rechtstreeksch bestuur gebracht en gevoegd bij de afdeeling Loeboe' Sikaping; (St. 1882 Nos 132 en 234; St. 1891 No. 89; St. 1909 No. 168).

c. Loeboek Oelang Aling; St. 1888 No. 118; St. 1909 No. 168).

d. Mentawai-eilanden; (St. 1906 No. 402).

e. de Batang Hari-districten, een onderafdeeling vormende van de afdeeling Tanah Datar;

f. de IX Koto, administratief gevoegd bij de onderafdeeling Si Djoendjoeng.

g. Soengai Koenit en Talaoe, administratief gevoegd bij de onderafdeeling Moearo Laboeh.

De in de opgave genoemde Staatsbladen geven, behalve administratieve indeeling, aan, hoe, onder de leiding en het toezicht der besturende ambtenaren, de bevolking in het bezit blijft van haar eigen rechtsbedeeling.

Uitvoerige bepalingen zijn gesteld ten aanzien van de rechtspraak in de streken genoemd onder *a.* en wel bij St. 1902 No. 415; kortheidshalve moet volstaan worden daarnaar te verwijzen.

De Gouverneur van Sumatra's Westkust heeft voorgesteld voor alle boven genoemde landstreken (die genoemd onder *e*, *f* en *g* na de spoedig te verwachten inlijving) met uitzondering van de Mentawei eilanden, de rechtsbedeeling in te voeren, die elders in het gewest bestaat.

Niet omdat die rechtsbedeeling in allen deele een zegen moet worden geacht voor een Inlandsch volk, doch omdat dit hoofd van gewest vermeent, dat er geene redenen bestaan den uitzonderingstoestand voor de genoemde landen te doen blijven bestaan.

De bevolking dier streken is zuiver Minang Kabausch en wijkt in de hoofdprincipes in het geheel niet af van die in het stamland. Verder hebben de landschappen genoemd onder *e* *f* en *g* uitdrukkelijk verzocht te worden gebracht in een toestand, volkomen gelijk aan dien in de bovenlanden. En waar eindelijk voor de Batoe eilanden, die door een geheel ander menschenras bewoond worden, dan het vasteland, geen uitzondering is gemaakt voor de toepassing van het reglement op het rechtswezen in dit gewest, bestaat er geen aanleiding dit wèl te doen voor zuiver Minang Kabausche landstreken.

De Mentawei-eilanden echter, welker bevolking nog in een beschavingstoestand verkeert, welke geenszins geschikt is voor de toepassing van ons recht, zullen vooralsnog kunnen blijven in het genot van eigen rechtsbedeeling.

Godsdienstige rechtspraak.

Deze bestaat in zoo verre, dat algemeen de imam-chatib- en bilal djoemahat, het »masdjid"-personeel, vermeerderd met de »oerang malim" in de nagari, gezamenlijk met alle panghoeloe's zaken berechten, die met godsdienst en adat in verband staand, speciaal

huwelijkszaken.

Dat deze rechtspraak afgeschaft zoude zijn (adatrecht, bl. 259) is mij niet bekend.

— —

Soempah piri'

Als slot van dit hoofdstuk een enkel woord over den grooten Minang Kabauschen eed, door een geheele familie op betwisten grond *) uitgezworen (adatrecht bl. 259).

Deze eed is niet alleen interessant uit een ethnografisch oogpunt, maar hij is ook in zooverre van veel belang, dat hij slechts in zéér enkele gevallen, als hooge uitzondering, niet volgens de waarheid is afgelegd.

Men is bevreesd te liegen in een zoo ernstige zaak, waarbij men overtuigd is vervloeking en ellende over zijne geheele familie in de waagschaal te stellen.

De partij, die een stuk grond in bezit heeft of neemt, wordt veroordeeld dit door den grooten eed te bevestigen.

Op een bepaalden dag komen de familie's der beide partijen samen op een heilige plek, een tampat kiramat, een verlaten landtong aan de rivier, of zooals in den laatsten tijd gewoonlijk gebeurt: vóór de masdjid.

Alle panghoeloe's zijn tegenwoordig; de hakim's, die toe moeten zien dat alles volgens de adat toegaat, zijn gewoonlijk de manti's van beide partijen.

Nu wordt een cirkel op den grond gelegd van *poetjoeă' anau*, het jonge blad van den suikerpalm; in het midden plant men een stok en daaraan worden vast gebonden *biloeloeă' nan ta' batampoeă'* vruchten van den anau, zonder steel, en op den stok wordt bevestigd een parioeă', een keukenpot, gevuld met *daoen djira' baroeroei'*, afgestroopte djarakbladeren.

Het hoofd der familie, die den eed moet afleggen, gaat nu in den cirkel staan met zijne taroeăh en piri'.

De *taroeăh* zijn één of twee (één vrouw—één man) van de naaste b'oedverwanten, *kamanakan kandoeăng*.

De piri' zijn even vele maar zéér verwijderde familieleden.

De bedoeling is, dat zij de *geheele* familie vertegenwoordigen, en dat deze het dus eens is met het

*) deze eed komt ook voor bij galarkwestie's.

familiehoofd, dat een zwaren eed moet afleggen.

Deze moet nu zweren, dat hij niet liegt, dat het goed in geschil hem (zijne familie) toebehoort; mocht hij liegen, zoo zal zijne geheele familie tot ondergang gedoemd zijn en uitsterven:

kaätèh tas bapoetjoeă's

kabawah tas baŏerès

di tangah dilariĕs koembang,

zij zal niet meer uitspruiten en geen wortels meer schieten (evenmin als de geplante stok), en in haar kern zal zij door kevers uitgeboord worden (als dood hout).

Is het een wonder, dat een Inlander en vooral zijn geheele familie er tegen op zien een dergelijken eed af te leggen zonder zeker te zijn van hun zaak?

Evenmin verwonderlijk is het, dat de Islam ervoor gezorgd heeft, dat de koran ook een rol is gaan spelen bij dezen „heidenschen" eed; dit is te betreuren, daar het de kracht van den eed zeker niet vergroot heeft: zoo huiverig men is met zijne familie in den cirkel van anaublad te staan, zoo weinig trekt men er zich van aan een koran op zijn hoofd te voelen en eenige formulieren te moeten nawauwelen.

De *soempah piri's* zoo mogelijk zonder koran, moet in eere worden gehouden; hij is overgebleven uit een tijd waarin men de natuur en hare wonderen en produkten aanbad en als getuigen nam; hij maakt ook deel uit van het goede, hier geldende stelsel van „mato banja's",*) openbaarheid, waarbij iedereen getuige kan zijn van den gang van zaken.

In het Soloksche heet deze eed wel: *barimbi's basandaran*, waarbij de rimbi's en de sandaran ieder gevormd worden door één man en één vrouw, die evenals de taroeăh en piri's leden zijn der familie, die den grooten eed zweert.

---

*) Vele oogen.

ZESDE HOOFDSTUK

Rechtspersoonlijkheid.

„Ook de regeering ziet daarin blijkbaar geen bezwaar, om zoo'n dorp toch als een eigen eenheid aan te merken: want hoewel eerst de gemeenteordonnantie van 1906 in verband met bijblad 6576 de rechtspersoonlijkheid der Javasche désa heeft bevestigd en stellig gemaakt, betwist noch betwijfelt het gouvernement, dat zij ook vóór dat jaar een inlandsche gemeente was."

Van Vollenhoven's „Miskenningen van het adatrecht," bl. 2.

Was de regeling van de rechtspositie der désa op Java vroeger in zekeren zin een punt meer van theoretische dan praktische waarde, zij was meer en meer een kwestie van reëel belang geworden. De désa was een element in den staat met zwevend rechtsbestaan.

De noodzakelijkheid van eene wettelijke regeling was niet langer te loochenen en het sprak van zelf, dat zij in het algemeen in artikel 71, alinea 2, van het Regeeringsreglement haren rechtsgrond moest vinden (aanhalingen uit Bb. 6576).

In hoeverre voor Sumatra's Westkust wettelijke vaststelling van de rechtspersoonlijkheid der nagari gewenscht is, was op te maken uit het medegedeelde in het 4de, en moge nader blijken in het 7de hoofdstuk.

Het staat echter met de nagari geheel anders dan met de Javasche désa.

Van de désaregeling wordt in Bb. 6576 gezegd, dat, zoomin als zooveel andere regelingen, waarbij het belang der bevolking rechtstreeks betrokken is, ook deze regeling er spoedig in zal slagen tot den Inlander door te dringen en zich in het volksbewustzijn een plaats zal verwerven.

Van de nagari kan verklaard worden, dat het in hoofdzaak wettelijk bestendigen van den bestaanden toestand de beste regeling zal vormen, die zich voor het doel denken laat.

De nagari was van ouds de staatkundige en tevens godsdienstige éénheid in den Minang Kabauschen staat.

Van een „zwevend rechtsbestaan" was hier geen sprake, en nooit heeft een rechter de rechtspositie van de nagari in twijfel getrokken.

De elementen voor rechtspersoonlijkheid.

De elementen, die aanwezig moeten zijn om het zelfstandig bestaan van de nagari als rechtspersoon wettelijk vast te stellen, ontbreken dan ook niet:

Hoe de nagari *eigene grenzen en eigen grondgebied* heeft, werd in de hoofdstukken I en II van dit opstel uitvoerig behandeld;

hoe zij haar orgaan heeft, om haar wil kenbaar te maken, zoowel aan de inwoners als naar buiten, een *bestuur van volkshoofden*, bleek in hoofdstuk III;

dat de nagari een eigen afgerond *vermogenswezen* bezit, werd in het IVde hoofdstuk aangetoond;

dat zij *rechtsbevoegdheden* heeft en deze zich uiten in het uitoefenen van oelajatrecht en het innen van daarmee in verband staande heffingen, in het beheer harer bezittingen en het bewerkstelligen van gemeentelijke adatheffingen en van bijdragen der inwoners (*hioeran*, IV c), bleek in de hoofdstukken II en IV;

terwijl het Vde hoofdstuk een overzicht geeft van de *adatrechtspraak* in de nagari.

—

ZEVENDE HOOFDSTUK

Urgentie van nadere regeling.

—

Ofschoon alle elementen aanwezig zijn, die de rechtspersoonlijkheid van de nagari onomstootelijk doet zijn, en de rechter dan ook altijd de nagari heeft beschouwd als een door het gezag gehandhaafde gemeenschap, als een lichaam met een zelfstandig bestaan, toch is het gewenscht, dat de rechtstoestand van de Minang Kabausche gemeente wettelijk wordt vastgesteld.

Niet zoo zeer dus om bestaanden twijfel weg te nemen, dan wel „om de noodige waarborgen van soliditeit aan te bieden tegenover haar crediteuren en den vereischten wettelijken steun te bezitten bij eventueele aanranling harer belangen." (Bb. 6576)

Gemeentelijke crediet-instellingen.

Dit punt is vooral van overwegend belang in verband met het groote aantal, in alle streken van het land verrijzende credietinstellingen, *) die alle ge-

*) vgl. het slot van het 4e hoofdstuk. Het verdient bijzondere vermelding, dat alle crediet-instellingen in dit gewest werken met eigen middelen, zonder eenigen geldelijken steun van het Gouvernement.

meentelijke instellingen op coöperatieven grondslag zijn, en dan ook *loemboeäng nagari* heeten, onderverdeeld in:
I. padi (= rijst-), en *II. pitih* (= geld-loemboeng's.

En niet beter kan het nut van deze instellingen en de urgentie van wettelijke voorzieningen ter zake in verband met het nagariwezen, worden bepleit, dan in Bb. 6576 aangetoond is, waarom ik mij dan ook bepaal daarnaar te verwijzen, om niet in bekende en daarom onnoodige beschouwingen te vervallen.

Regeling vermogenswezen.

Verder is een wettelijke nagari-regeling noodig, om de voorzieningen ten aanzien van het vermogenswezen der nagari, speciaal van het beheer der plaatselijke fondsen, vast te leggen. Hoe een goed beheer, en toezicht erop, noodzakelijk zijn, ten einde niet terug te vallen tot een toestand van wanorde en knoeierijen, meen ik in het 4de hoofdstuk te hebben aangetoond. De nagari zelf moet haar vermogen beheeren en goed beheeren; het moet niet meer kunnen voorkomen, dat andere machten willekeurig ingrijpen, zij het ook, dat men „uit prijzenswaardige behoedzaamheid, meer dan op wettelijke gronden zich het curatorschap" over nagarifondsen toekent. (Bb. 6576)

Regeling van de positie van het nagarihoofd.

Ook ten aanzien van de vertegenwoordiging van de gemeente door het nagarihoofd in en buiten rechten, en van een richtig beheer door hem van de gemeentelijke instellingen, in het algemeen, om zijn positie te regelen, dienen wettelijke bepalingen gesteld te worden. Omtrent het plaatsen van den panghoeloe kapalo in de zuivere positie van volkshoofd schreef ik een nota, die bij schrijven van den Gouverneur van 6 April 1912 No. 3355 aan de Regeering werd aangeboden; het zij mij vergund daarnaar te verwijzen.

Het afschaffen van den panghoeloe kapalo.

Een zeer belangrijke vraag is nog de volgende: zal het niet mogelijk zijn na degelijke regeling van het nagariwezen het dagelijksch bestuur over de nagari's te doen voeren door de raden van volkshoofden, daarbij gesteund en geadviseerd door beambten, die niet over ééne nagari staan, doch het toezicht voeren over eenige nagari's, die tot elkander in adatverband staan.

Het denkbeeld is niet nieuw. Van Vollenhoven zegt

reeds in zijn „Miskenningen van het adatrecht," bl. 15:
»in een geval als dat van de Westkust doet men
»denkelijk veel beter de inlandsche organisatie en
»volkshoofden ongerept te laten, doch een mantri
»of ander ambtenaartje naast elke groep van dorps-
»besturen in te stellen als uitvoerder van 's gouver-
»nements bevelen."

Deze door Van Vollenhoven genoemde »ambtenaartjes" zijn te vergelijken met de bij de nieuwe organisatie van het bestuur in dit gewest voorgestelde aspirant-distriktshoofden. Bij vermeêdering van het aantal dier beambten, en bezoldiging van hen op de wijze als voor den panghoeloe kapalo aangegeven in mijne bovengenoemde nota, zouden inderdaad de panghoeloe's kapalo zijn af te schaffen.

Het voordeel van een maatregel in den aangegeven geest is, dat men dergelijke ambten, beter zoude kunnen bezoldigen, dan nu de betrekking van nagarihoofd; dat men dus behoorlijke eischen zou kunnen stellen, terwijl 50% van de tegenwoordige nagarihoofden geen knip voor de neus waard is.

Deze aangelegenheid is van groote beteekenis, en zal in afzonderlijke behandeling genomen worden; in elk geval kunnen dergelijke maatregelen niet in toepassing worden gebracht voor en aleer de bestaande toestand gezuiverd is*) en de nagari-besturen samengesteld zijn uit volkshoofden, die *recht* hebben op een plaats in den volksraad, die als zoodanig volgens het plaatselijk adatrecht de hoogste machthebbers zijn in den dorpsstaat. Eerst dan zal het aantal meepraters teruggebracht zijn tot het wettelijk aantal, en zal men niet meer, als nu in verschillende streken, te maken hebben met onwaardige mee-bedillers, die te harder schreeuwen, omdat zij daarmee het temin aan wettigheid hunner positie moeten aanvullen.

Splitsing en samenvoeging van nagari's.

Het is voorgekomen, dat nagari's door ons gesplitst zijn in twee of meer bestuursressorten; ook zijn wel samenvoegingen van nagari's voorgekomen.

Splitsing had vooral plaats in den tijd toen de Gouvernements-koffiecultuur een intensief bestuur noodig maakte, en de uitgestrektheid van het grondgebied van een nagarie het houden van goed toezicht op de tuinen door één panghoeloe kapalo onmogelijk maakte.

Samenvoeging had plaats op algemeen verzoek van de volkshoofden van verschillende nagari-deelen, koto's

*) Regeling van 1 October 1912 bl. 65.

bv. (noot bl. 7), die langzamerhand den naam van *nagari* hadden gekregen; ook heeft wel willekeurige samenvoeging tot panghoeloe kapalo-schappen plaats gehad.

Wanneer, zooals het voornemen is, het nagarihoofd zal geplaatst zijn in de zuivere positie van volkshoofd, en wanneer na schifting en zuivering (bl. 55, 57, 58 en 65) de nagari-besturen geregeld zijn, dan zal een nagari niet anders mogen zijn dan een gebied, als omschreven op bl. 6—7.

Dan zal eventueel elk deel van een p. k. schap, dat werkelijk een *nagari* is, d. w. z. *in alle opzichten* voldoet aan de omschrijving op bl. 6—7, zelfstandig komen te staan.

Doch men zal hiertoe niet moeten overgaan, indien blijkt, dat geen bezwaren bestaan tegen bestendiging van den bestaanden toestand, indien de bevolking n.l. het geheele gebied als één nagari-gebied is gaan beschouwen, en de volkshoofden van de onderdeelen ervan in belangrijke, algemeene zaken gezamenlijk één raad uitmaken.

Men blijve praktisch en vermijde het aankweeken van noodeloos veel bestuursressorten; men volge dus de „tjoepak boeatan" die goed gebleken is (bl. 85) en ga niet terug tot de „aloude adat".

Is een uniforme nagari-regeling voor het gewest mogelijk?

De hier gestelde vraag moet bevestigend beantwoord worden.

In hoofdstuk III is gebleken, welke bajert van schakeeringen de adat kan vertoonen, doch de hoofdbeginselen van het Minang Kabausche adatrecht gelden in het geheele gewest, en het gezag der familiehoofden, in welken vorm ook, en welke titels zij ook dragen, is overal de basis van alle bestuur.

Men noeme met den algemeenen term de gezamenlijke bestuurders „raad van volkshoofden" (in het Maleisch *rapèt panghoeloe* of *r. ninièk mamak*), en mocht zich nog eenige onzekerheid voordoen omtrent het antwoord op de vraag, wie die volkshoofden zijn, zoo ga men na, wie de hoogste adatrechters in de nagari zijn; zij zijn ook de bestuurders (bl. 87).

Het spreekt echter vanzelf, dat men een bestaanden volksraad niet als nagari-bestuur wettigt, voor en aleer schifting (bl. 65 vlg) en zuivering van ingedrongen elementen heeft plaats gehad.

Welke vorm van regeling is gewenscht?

Als vorm van regeling zijn wij aangewezen op de regelen, gesteld voor het désabestuur op Java, opgenomen in St. 1906 No. 83; zooa's bleek uit de aanhalingen van Bb. 6576, de toelichting bevattende der ordonnantie voor Java, is die regeling van een strekking, die ook voor dit gewest kan worden aangenomen, en zullen bepalingen in dien geest, gewijzigd en aangevuld als door het adatrecht aangewezen, ook hier de wettelijke basis van bestuur kunnen uitmaken.

Slotwoord.

De nagari-regeling zal in hoofdzaak zich aansluiten aan de bestaande toestanden.

Maar zij moet tevens de richting aangeven van den ontwikkelingsgang van de Minang Kabausche gemeente, zooals een goed bestuur, in verband met de omstandigheden, dien wenscht.

Het adatrecht, getoetst aan onze jongere, ruimere begrippen.

Die regeling zal in den kern weinig nieuws bevatten voor den Minang Kabauer, maar zij moet voor de besturende ambtenaren, Europeanen en Inlanders, een leiddraad zijn bij hunne bemoeiingen met de huishoudelijke belangen der nagari.

En in niet geringe mate was het doel van het schrijven van dit opstel om, door het verstrekken van nadere gegevens omtrent het nagari-wezen, den bestuursambtenaar te steunen in zijn hoogst belangrijke taak: het voeren van een flink bestuur te doen samengaan met het eerbiedigen van alle niet schadelijke instellingen van het volk, of, zooals een aardige 19e eeuwsche kato adat zegt:

*paréntah basandi**) *adat*
adat basandi paréntah,

bestuur en adat steunen op elkaar . . . . . .

„Zoek uw kracht in samenwerking!"

L. C. WESTENENK.

FORT DE KOCK, October 1912.

---

*) sandi=voetstuk, grondslag, steenen neuten van een huis,

90209/163